

Yhteinen yritys

Sosiaaliset ja yhteiskunnalliset yritykset

Uuden talouden edelläkävijöitä?

Yhteinen Yritys -hanke

Eveliina Pöyhönen, Esko Hänninen, Jaana Merenmies,
Inka Lilja, Harri Kostilainen ja Jussi Mankki

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013

SISÄLLYSLUETTELO

Yhteenvedo selvityksen tuloksista

1. Johdanto	
1.1. Selvityksen tavoitteet	1
1.2. Selvityksessä käytettävistä termeistä	1
1.3. Tiedon lähteet	2
1.4. Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa	3
2. Yhteiskunnallinen yritystoiminnan määritelmiä ja luokituksia	7
2.1. EMES-tutkijaverkoston kriteerit	8
2.2. WISE-hankkeessa tunnistetut ”pienimmät yhteiset nimittäjät”	9
2.3. Kolmas sektori ja yhteiskunnallisen yritystoiminnan eri muodot	11
2.4. Yhteiskunnalliset yritykset uutena sektorina	12
3. Yhteiskunnalliset yritykset Euroopassa	14
3.1. Yhteiskunnalliset yritykset EU-politiikassa	14
3.2. Yhteiskunnallisia yrityksiä koskevat lait	15
3.3. Iso-Britannia	16
3.4. Italia	22
3.5. Itävalta	27
3.6. Saksa	30
3.7. Ranska	35
3.8. Ruotsi	38
3.9. Tanska	40
3.10. Espanja	42
3.11. Belgia	47
3.12. Hollanti	51
3.13. Kreikka	53
3.14. Puola	55
3.15. Tiivistelmä eri maiden yhteiskunnallisesta yritystoiminnasta	58
3.16. Muut maat	59
4. Yhteiskunnallisten yritysten asema julkisissa hankinnoissa	62
4.1. Miten julkiset hankinnat vaikuttavat yhteiskunnallisten yritysten kentän kehittymiseen?	62
4.2. Esimerkkejä sosiaalisten näkökulmien huomioimisesta julkisissa hankinnoissa	63
4.3. EU:n linjauksia	67
5. Yhteiskunnallisten yritysten yhteiskunnallinen merkittävyys ja vaikutukset	70
5.1. Yhteiskunnallisten yritysten vaikutusten arvioinnin näkökulmia	70
5.2. Organisaatiotason vaikutusten arvioinnin keskeisiä menetelmiä	73
5.3. Esimerkkejä yhteiskunnallisten yritysten merkityksestä	74
6. Johtopäätökset	77

Lähteet

Yhteenveto selvityksen tuloksista

Yhteiskunnallisen yrityksen määritelmät

- Yhteiskunnallisella yrityksellä ei ole yhtä, yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Yhteiskunnallinen yritystoiminta voidaan hahmottaa suppeasti tai erittäin laajasti, valitusta viitekehystä riippuen.
- Vaikeassa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä työelämään integroivat sosiaaliset yritykset (work integration social enterprise) ovat osa laajempaa, yhteiskunnallisten yritysten (social enterprise) viitekehystä.
- Yhteiskunnalliset yritykset omistautuvat yhteiskunnallisten tai yhteisöllisten tavoitteiden toteuttamiseen ja investoivat voittonsa tai ylijäämänsä näiden tavoitteiden hyväksi. Yhteiskunnallinen yritystoiminta yhdistää yksityissektorin liiketoimintataidot vahvaan yhteiskunnalliseen tehtävään.
- Yhteiskunnallisen yritystoiminnan päätoimialat EU-maissa ovat vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämään integrointi, koulutus ja kuntoutus, henkilökohtaiset palvelut (esim. lastenhoitopalvelut, ikäihmisten palvelut, palvelut heikommassa asemassa oleville henkilöille, lähipalvelut) ja heikommin menestyneiden alueiden paikallinen kehittäminen (esim. syrjäseuduilla toimivat yhteiskunnalliset yritykset, lähiöiden ja kaupunginosien kehittämistä ja sosiaalista koheesiota tukevat yhteiskunnalliset yritykset). Yhteiskunnallisen yrityksen yhteiskunnallinen tehtävä voi myös olla esim. taantuvien alueiden tukeminen, paikallisyhteisöjen kehittäminen, ympäristönsuojelu ja vastuullinen kauppa kehitysmaiden kanssa.
- Yhteiskunnallisen yrityksen voitto tai ylijäämä käytetään pääosin yhteiskunnallisen tavoitteen toteuttamiseen.
- Yhteiskunnallisessa yritystoiminnassa tärkeää on toiminnan yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja sen luotettava osoittaminen avoimesti.

Yhteiskunnallisten yritysten määrä

- Yhteiskunnallisten yritysten määrää EU-maissa on erittäin vaikea arvioida, koska yhteistä määritelmää ja tilastoja ei ole. Yksittäisistä maista löytyy jonkin verran tilastotietoa, erityisesti koskien sosiaalisia yrityksiä. Useissa maissa yhteiskunnalliset yritykset ovat osa *yhteisötaloutta*, josta ei myöskään ole olemassa vertailukelpoista tilastotietoa.

Yhteiskunnallisen yrityksen lait

- Yhteiskunnallisia yrityksiä koskevaa lainsäädäntöä on useissa EU-maissa. Monet niistä koskevat sosiaalisia yrityksiä tai sosiaalisia osuuskuntia. Viime aikoina on luotu myös yhteiskunnallista yritystoimintaa laajemmin määrittävää lainsäädäntöä esimerkiksi Italiassa ja Iso-Britanniassa.

Yhteiskunnallisten yritysten yhtiömuodot

- Yhteiskunnallisten yritysten yhtiömuodot EU-maissa ovat erittäin monipuolisia. Osuuskunta on monissa maissa yleisin yhteiskunnallisen ja erityisesti sosiaalisen yrityksen yhtiömuoto. Joissakin maissa taas osakeyhtiömuoto on eniten käytössä. Lisäksi mukana on paljon organisaatioita, jotka yleensä luetaan kolmanteen sektoriin (mm. yhdistykset ja säätiöt). Jotkut maat ovat luoneet erityisen yhtiömuodon yhteiskunnallisille tai sosiaalisille yrityksille.

Yhteiskunnallisten yritysten omistajat

- Yhteiskunnallisten yritysten omistajat edustavat useita eri tahoja: mukana ovat mm. yksityishenkilöitä, yhdistyksiä ja järjestöjä, julkista sektoria sekä yrityksiä. Joissakin maissa yhteiskunnalliset yritykset ovat pääosin osuuskuntia ja siten jäsentensä omistamia. Yhdistysten ja järjestöjen osuus tällä sektorilla on merkittävä; monissa maissa suurin osa yhteiskunnallisista yrityksistä ja niiden omistajaorganisaatioista on yleishyödyllisiä, ei-voittoa tavoittelevia organisaatioita. Toisaalta viime aikoina nousussa on ollut yhteiskunnallista yrittäjyyttä korostava suuntaus, joka painottaa *yhteiskunnallisen yrittäjän* henkilökohtaisia ominaisuuksia ja halua tarttua yhteiskunnallisiin haasteisiin yritystoiminnan keinoin.
- Yleensä katsotaan, että yhteiskunnallisen yrityksen tulee olla *yksityinen* (ei julkinen) ja *itse-näinen* (päättösenteke). Tämä näkemys sulkee ulkopuolelleen julkisen sektorin omistavat yhteiskunnalliset yritykset. Joissakin maissa (mm. Suomi ja Itävalta) on tosin myös julkisen sektorin omistamia yhteiskunnallisia yrityksiä.

Yhteiskunnallisten yritysten työllistävä vaikutus

- Yhteiskunnallisten yritysten arvioidaan työllistävän 3.5 miljoonaa henkilöä Euroopassa. Määrää on vaikea arvioida, koska yhtenäistä määritelmää eikä tilastointia ole.

Työsuhteiden laatu yhteiskunnallisissa yrityksissä

- Yhteiskunnalliset yritykset työllistävät sekä palkkatyöhön että ei-työsuhteiseen työhön. Joissakin maissa painotetaan työsuhteisen työn merkitystä, toisissa painopiste on kuntoutuksessa ja valmennuksessa. Lisäksi monissa maissa suojatyö lasketaan mukaan sektoriin. Useissa maissa vapaaehtoisten rooli on merkittävä ja huomioitu säätelystä.
- Työelämään integroivat sosiaaliset yritykset toimivat monissa maissa välityömarkkinoilla, jolloin korostuu työsuhteen määräaikaisuus, sen tehtävä askeleena kohti avoimia työmarkkinoita. Toisissa maissa taas korostetaan sosiaalisten yritysten tarjoavan pysyviä työpaikkoja niille, joiden pääsy työmarkkinoille olisi muutoin vaikeaa. Vammaisten ja osatyökykyisten kohdalla osa-aikatyö on hyvin yleistä; tosin palkan ja sosiaaliturvan yhteensovittaminen saattaa rajoittaa työnteon mahdollisuuksia.

Yhteiskunnallisten yritysten kannustimet

- Yhteiskunnallisen yritystoiminnan pääkannustimet EU-maissa ovat *verohelpotukset* ja *tuki vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien työllistämiseen*. Verohelpotukset koskevat yleensä niitä yleishyödyllisiä yrityksiä, joiden tehtävänä on yleishyödyllisten palveluiden tuottaminen. Useissa maissa verohelpotuksia saavat kaikki yhteiskunnalliset yritykset, jotka ovat yleishyödyllisiä. Joissakin maissa verohelpotukset koskevat vammaisia ja osatyökykyisiä, joista työnantajan ei tarvitse maksaa lakisääteisiä terveysvakuutus- ja muita sosiaaliturvamaksuja. Työllistämistukia maksetaan yhteiskunnallisille yrityksille työttömien, vammaisten, osatyökykyisten ja muiden, kansallisesti määriteltyjen, ryhmien työllistämiseen. Lisäksi useissa maissa työhön integroivat sosiaaliset yritykset saavat julkista tukea em. ryhmien kuntoutukseen, valmennukseen ja koulutukseen.
- Monissa maissa on erilaisia julkisia tukia yhteiskunnallisten yritysten perustamiseen. Yhteiskunnalliset yritykset saavat avustuksia, lainoja ja esimerkiksi tiloja toimintaansa julkiselta sektorilta. Myös erilaiset säätiöt ja rahastot rahoittavat yhteiskunnallista yritystoimintaa. Joissakin maissa yhteiskunnalliselle yritystoiminnalle on luotu omat rahoitusinstrumentit, jotka huomioivat sektorin erityisluonteen.

- Yhteiskunnallinen ja sosiaalinen yritystoiminta on laajinta maissa ja alueilla, joissa on vahva tukirakenne edistämässä ja tukemassa alan kehitystä.
- Monissa maissa hyödynnetään EU-ohjelmia ja niiden rahoitusta yhteiskunnallisen ja sosiaalisen yritystoiminnan kehittämisessä. Erityisesti Euroopan sosiaalirahaston tuki on ollut tärkeä alan kehitykselle. Uusissa EU-jäsenmaissa yhteiskunnallisen ja sosiaalisen yritystoiminnan kehittäminen tapahtuu pääasiassa EU-hankerahoituksella. Yhteiskunnallisten yritysten haasteena onkin monissa maissa siirtyä projektirahoituksesta kohti kestävämpiä rahoitusmalleja.

Julkiset hankinnat

- Yhteiskunnallisten ja sosiaalisten vaikutusten huomioon ottaminen julkisissa hankinnoissa on selkeästi vahvistuva trendi Euroopassa. Useissa maissa on tehty aloitteita ja selvityksiä, joissa tarkastellaan yhteiskunnallisten ja sosiaalisten näkökulmien käytön mahdollisuuksia julkisissa hankinnoissa. Näiden näkökulmien hyödyntäminen julkisissa hankinnoissa on silti vielä harvinaista. Yhteiskunnallisten ja sosiaalisten näkökulmien huomioon ottamisen mahdollisuuksia ja vaikutuksia ei tunneta riittävästi. Lisäksi lainsäädännön tulkinta ja viranomaisohjeistus ovat vasta muotoutumassa ja siksi vielä puutteellisia.
- Selvitys osoittaa julkisen sektorin ostojen merkityksen yhteiskunnallisille yrityksille. Julkisten hankkijoiden käyttämät sosiaaliset näkökulmat avaavat markkinoita yhteiskunnallisille yrityksille ja tukevat uusien yhteiskunnallisten yritysten syntyä. Hankintojen varaaminen sosiaalisille osuuskunnille ja sosiaalisten näkökulmien käyttö ovat olleet tärkeitä tekijöitä Italian vahvan sosiaalisen osuuskuntasektorin rakentumisessa.
- Julkisiin hankintoihin on mahdollista sisällyttää sosiaalisia ja ekologisia näkökulmia. Erilaiset vertailuperusteet ovat sallittuja: julkinen hankkija voi valita kokonaistaloudellisesti edullisimman tarjouksen, eli ottaa huomioon valinnassa muitakin kriteereitä kuin hinnan (esim. yhteiskunnalliset tai ympäristökriteerit). Tarjouspyyntöihin voidaan myös sisällyttää sosiaalisia sopimusehtoja, joissa edellytetään esimerkiksi vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työllistämistä tai palveluiden soveltumista erityisryhmille tai yhteisöille.
- Euroopan komissio on julkaisemassa oppaan sosiaalisten näkökulmien huomioonottamisesta julkisissa hankinnoissa. Käsikirjan mukaan sosiaalisten näkökulmien käyttö julkisissa hankinnoissa kannustaa yrityksiä yhteiskuntavastuulliseen toimintaan ja avaa sille markkinoita. Kohdistamalla hankintoja järkevästi julkiset hankkijat voivat esimerkiksi parantaa työolosuhteita, edistää vaikeasti työllistyvien työllisyyttä, tukea osallisuuden ja esteettömyyden toteutumista yhteiskunnassa, parantaa pk-yritysten mahdollisuuksia toimia markkinoilla, sekä edistää reilua ja eettistä kauppaa.

Yhteiskunnallisten yritysten yhteiskunnallinen merkitys ja vaikutukset

- Ei ole yhtenäistä menetelmää, jolla voisi arvioida yhteiskunnallisten yritysten merkittävyyttä ja vaikutuksia, mutta kiinnostus niiden selvittämiseen on kasvanut viimeisten vuosien aikana.
- Yhteiskunnallisten yritysten vaikuttavuutta on arvioitu mm. niiden suorien (tuotetut palvelut ja luodut työpaikat) sekä epäsuorien vaikutusten (resurssien käyttö ja aktiviteetit), kokonaistaloudellisuuden, paikallistalouden, yhteisöllisyyden ja yhteistyön vahvistuminen ja vapaaehtoistoiminnan näkökulmasta.
- Keskeisimpiä yhteiskunnallisten yritysten vaikutusten arviointimenetelmiä ovat investoinnin yhteisötuotto ja sosiaalinen tilinpito.

- Yhteiskunnalliset ja sosiaaliset yritykset voivat olla merkittäviä sosiaalisten innovaatioiden lähteitä ja tuottajia yhdistäessään monipuolisesti erilaista osaamista ja voimavaroja.
- Yhteiskunnalliset ja sosiaaliset yritykset ovat tuottaneet merkittäviä yhteiskunnallisia tuloksia niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta.

1. Johdanto

1.1. Selvityksen tavoitteet

Tämä selvitys on osa työ- ja elinkeinoministeriön rahoittamaa Yhteinen yritys -hanketta (2009–2011). Hankkeen tehtävä on kaksisosainen. Sen tehtävänä on *tuottaa tietoa* sosiaalisten yritysten perustamiseen ja toimintaedellytyksiin liittyvistä seikoista sekä tehdä kehittämissuhteita. Lisäksi tehtävänä on *toimia tukirakenteena* alue- ja paikallishallinnon viranomaisille sekä tahoille, jotka suunnittelevat sosiaalisen yrityksen perustamista tai liiketoiminnan kehittämistä.

Hanke tuottaa tietoa muun muassa seuraavista asioista:

- Sosiaalisten yritysten luonne – pysyviä työpaikkoja erityisryhmille, siirtymätyöpaikkoja, joissa työelämävalmiudet ja osaaminen kehittyvät vai molempia?
- Mille toimialoille sosiaalisia yrityksiä on mahdollista perustaa?
- Mitkä tahot (yritykset, kunnat, yhdistykset, säätiöt) ovat valmiita perustamaan sosiaalisia yrityksiä?
- Millä keinoin voidaan lisätä sosiaalisten yritysten määrää ja parantaa niiden toimintaedellytyksiä?
- Mikä on sosiaalisen yritystoiminnan merkitys osana yritysten yhteiskuntavastuuta?

Hankkeen tehtävänä on tarjota sosiaalisten yritysten perustamiseen liittyvää neuvontaa ja tukea alue- ja paikallistason viranomaisille (TE-keskuksille ja TE-toimistoille), sosiaalisen yrityksen perustamista suunnitteleville (aloittavat yritykset) ja toimiville sosiaalisille yrityksille. Hanke täydentää muuta yritysneuvontaa tarjoten asiantuntija-apua sosiaaliin yrityksiin liittyvissä erityiskysymyksissä. Tavoite on, että sosiaalisten yritysten neuvonta olisi hankkeen päätyttyä osa ns. normaalia palvelua.

Hankekonsernion muodostavat Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Syfo Oy, Diakoniamattilakorkeakoulu (Diak) ja Suomen Uusyrityskeskus ry. Tämän selvityksen tekemiseen ovat osallistuneet THL, Syfo ja Diak. Selvityksen tavoitteena on kartoittaa selvityksen tilaajalle, työ- ja elinkeinoministeriölle, sosiaalisten ja yhteiskunnallisten yritysten nykytilaa EU-maissa ja antaa saatujen tulosten perusteella kehittämissuhteita Suomen lainsäädännön ja toimintaedellytysten kehittämiseksi. Tarkastelua on eri maissa käytössä olevien käsitteiden ja kehityssuuntien vuoksi laajennettu yhteiskunnallisiin yrityksiin, joiden alle sosiaaliset yritykset voidaan käsitteellisesti asettaa.

Selvitys kattaa seuraavat teemat:

- Yhteiskunnallisten yrityksen määritelmät
- Yhteiskunnallisten yritysten määrä
- Yhteiskunnallisten yrityksen laatu
- Yhteiskunnallisten yritysten yhtiömuodot
- Yhteiskunnallisten yritysten omistajat
- Yhteiskunnallisten yritysten työllistävä vaikutus
- Työsuhteiden laatu yhteiskunnallisissa yrityksissä
- Yhteiskunnallisen yrittäjyyden kannustimet
- Yhteiskunnallisten yritysten asema julkisissa hankinnoissa
- Yhteiskunnallisten yritysten yhteiskunnallinen merkitys ja vaikutukset

Yhteinen yritys -hanke kuuluu työ- ja elinkeinoministeriön valtakunnalliseen Välityömarkkinat-kehittämishjelmaan. Välityömarkkinoilla tarkoitetaan työskentelymahdollisuuksia työttömyyden ja avointen työmarkkinoiden välissä. Välityömarkkinoilla tarjotaan työskentelymahdollisuuksia henkilöille, joilla on vaikeuksia eri syistä sijoittua työhön avoimille työmarkkinoille. Välityömarkkinat tarjoavat tuettuja työ- ja aktivointipaikkoja, joilla parannetaan työnhakijoiden osaamista ja työelämävalmiuksia. Lisäksi tarjotaan työhön sijoittumista edistäviä ja työssä selviytymistä tukevia palveluja.

Välityömarkkinat-hankkeen tavoitteena on edistää toimintamalleja, jotka tarjoavat nykyistä useammalle siirtymätyöpaikkoja avoimille työmarkkinoille. Lisäksi vahvistetaan välityömarkkinoita asiakkaiden työmarkkinavalmiuksien ja työkyvön kehittäjänä sekä sosiaalisen voimaannuttamisen paikkana. Huomioitavaa on, että välityömarkkinoilla aktiivisen työvoimapolitiikan toimenpiteet kuuluvat työ- ja elinkeinoministeriön vastuulle ja aktiivisen sosiaalipolitiikan sosiaali- ja terveysministeriölle.¹

1.2. Selvityksessä käytettävistä termeistä

Yhteiskunnalliselle yritykselle ei ole yhtä, yhtenäistä määritelmää. Useimmissa maissa yhteiskunnallinen yritys on yritystoimintaa, jonka tarkoituksena on vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien ihmisten työhön integrointi ja -kuntoutus. Joissakin maissa yhteiskunnallisten yritysten tarkoituksena on ylläpitää taantuvien alueiden palveluita ja yhteisöllisyyttä. Toiset maat taas korostavat yhteiskunnallisten yritysten roolia yleishyödyllisten palveluiden tuottajina.

Määritelmät voidaan jakaa kahteen ryhmään: kapeaan ja laajaan näkemykseen social enterprise – sektorista. Kapean näkemyksen mukaan social enterprise -sektori on yritystoimintaa, jonka tavoitteena on vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämään integrointi ja kuntoutus. Tämä malli on ollut vallalla muun muassa Suomessa. Laajemman näkemyksen mukaan social enterprise -sektori toteuttaa myös muita kuin työllistämiseen liittyviä sosiaalisia ja yhteiskunnallisia tehtäviä. Eurooppalaisten esimerkkien valossa näitä tehtäviä ovat mm. yleishyödylliset palvelut ja heikommin menestyneiden alueiden paikallinen kehittäminen.

Selkeyden vuoksi tässä selvityksessä käytetään *social enterprise* -termin suomenkielisenä käännöksenä **yhteiskunnallinen yritys** -termiä ja *social firm* ja *work-integration social enterprise* -termien käännöksenä **sosiaalinen yritys** -termiä. Suomen sosiaalisten yritysten lain määritelmä sosiaalisesta yrityksestä vastaa muualla Euroopassa käytössä olevia *social firm* ja *work-integration social enterprise* -termejä. Sosiaalisten yritysten lain englanninkielinen käännös Act on Social Enterprises antaa harhaanjohtavan kuvan suomalaisista sosiaalisista yrityksistä laajemman määritelmän mukaisina yhteiskunnallisina yrityksinä. Näillä termivalinnoilla on haluttu selkiyttää tämän selvityksen kohteena olevaa yhteiskunnallisten yritysten (social enterprise) sektoria, joka on erittäin laaja ja monialainen EU:n alueella.

1.3. Tiedon lähteet

Selvityksessä keskityttiin pääasiassa vuonna 2004 ja sen jälkeen julkaistuihin aineistoon. Valinnalla haluttiin varmistaa se, että selvityksessä annettava tieto on ajan tasalla. Yhteiskunnallisen ja sosiaalisen yritystoiminnan kentällä on tapahtunut EU-maissa paljon viime vuosien aikana, ja siksi suhteellisen tuorekin tieto saattaa olla jo vanhentunutta.

Keskeisimmät selvityksessä käytetyt aineiston koostuvat EU-maita koskevista yhteiskunnallista ja sosiaalista yritystoimintaa koskevista tutkimuksista, selvityksistä, tieteellisistä artikkeleista, EQUAL-kehittämiskumppanuuksien materiaaleista vuosilta 2005–2007, konferenssiaineistoista vuosilta

¹ Lempola 2009

2008–2009, hankeraporteista ja -aineistoista sekä kyselytutkimuksista. Näiden lisäksi Yhteinen yritys -hanke toteutti kohdennetun kyselyn yhteiskunnallisen ja sosiaalisen yritystoiminnan valituille asiantuntijoille tietyissä EU-maissa. Kyselyllä saatiin 12 vastausta Ruotsista, Italiasta, Hollannista, Belgiasta (Flander), Saksasta, Itävallasta, Kreikasta, Ranskasta, Puolasta ja Romaniasta. Selvityksessä hyödynnettiin lisäksi eri asiantuntijaorganisaatioiden www-sivustoja. Selvityksen tuloksia testattiin asiantuntijapaneelilla, joka koostui alan tutkijoista, kehittäjistä ja käytännön toimijoista useasta eri EU-maasta.

1.4. Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa

Sosiaaliset yritykset yhteiskunnallisina yrityksinä

Hallituksen esityksessä 2003² ehdotettiin säädettäväksi laki sosiaalisista yrityksistä. Lain tavoitteena oli vakiinnuttaa sosiaalisten yritysten asemaa vajaakuntoisten ja pitkäaikaistyöttömien työllistäjänä ja edistää sosiaalisten yritysten syntymistä. Samalla työllistämistukea ja yhdistelmätukea koskevia säännöksiä muutettiin niin, että sosiaalisille yrityksille voitiin myöntää tukea aiempaa väljemmin ehdoin ja pidemmäksi ajaksi.

Suomalaisessa sosiaalisesta yritystoiminnasta on erotettavissa kolme peruselementtiä, jotka tekevät yrityksestä nimenomaan sosiaalisen yrityksen. Sosiaalisen yrityksen toiminnassa on kyse liiketoiminnasta, jossa työllistetään vajaakuntoisia henkilöitä. Toiseksi liiketoimintafunktiota toteutetaan tarjoamalla avoimilla markkinoilla yrityksen tuottamia tavaroita tai palveluita. Kolmanneksi vajaakuntoiset toimivat yrityksessä työntekijöinä työsuhteessa. Sosiaalinen yritys voi tarjota pitkäaikaistyöttömille tai vajaakuntoisille työnhakijoille väylän avoimille työmarkkinoille tai pysyvän työpaikan³. Laki sosiaalisista yrityksistä⁴ tuli voimaan 1.1.2004. Lakia muutettiin osin vuonna 2007. Lain 4 § määrittelee sosiaalisen yrityksen pääpiirteet seuraavasti:

”Sosiaalisten yritysten rekisteriin rekisteröidään⁵ elinkeinotoimintaa harjoittava yhteisö ja säätiö sekä muu elinkeinonharjoittaja joka on sanotun lain mukaisesti merkitty kaupparekisteriin; joka tuottaa liiketaloudellisin periaattein hyödykkeitä; jonka palveluksessa olevista työntekijöistä on vähintään 30 prosenttia vajaakuntoisia tai yhteensä vähintään 30 prosenttia vajaakuntoisia ja pitkäaikaistyöttömiä (työllistettyjen osuus); ja joka maksaa kaikille palveluksessaan oleville työntekijöille heidän tuottavuudestaan riippumatta kyseisellä työalalla noudatettavassa työehtosopimuksessa täysin työkykyiselle sovittu palkan, tai jollei tällaista työehtosopimusta ole, tavanomaisen ja kohtuullisen palkan kyseisestä työstä.”

Sosiaalinen yritys on merkitty kaupparekisteriin ja se voi olla yritysmuodoltaan osakeyhtiö, kommandiittiyhtiö, avoin yhtiö tai osuuskunta. Sosiaalisten yritysten rekisteriin voidaan merkitä myös yhdistys tai säätiö. Vähintään yhden työntekijän on oltava vajaakuntoinen. Kompensaationa työntekijöiden alentuneesta työkyvystä ja tuottavuusvajeesta sosiaalinen yritys on oikeutettu samaan palkkatukea erityisehdoin työllistämiensä vajaakuntoisten ja pitkäaikaistyöttömien palkkaukseen. Laissa julkisesta työvoimapalvelusta säädetään palkkatuesta. Sosiaaliset yritykset saavat lisäosalla korotettua palkkatukea pitkäaikaistyöttömien, ja vajaakuntoisten työllistämiseen ja täysimääräisen korkeimman korotetun palkkatuen vaikeasti työllistyvän työllistämiseen koko kahden vuoden ajaksi. Sosiaaliselle yritykselle voidaan myöntää palkkatukea henkilöä kohden kerrallaan 36 kuukaudeksi, jos työllistettävä on vajaakuntoinen ja 24 kuukaudeksi, jos tuella palkattava on pitkäaikaistyötön tai vaikeasti työllistyvä.

² HE 132/2003 vn

³ Stenholm & Lehto 2000, Linberg 2004

⁴ L1351/2003

⁵ <http://www.tem.fi/index.phtml?s=2567>

Sosiaalisia yrityksiä ei ole perustettu niin paljon, kuin lakia valmisteltaessa toivottiin. Esimerkiksi lain perusteluissa mainittiin, että ”lain vaikutusten vakiinnuttua sosiaalisten yritysten palveluksessa voisi olla joitakin tuhansia työntekijöitä”. Lokakuussa 2009 työ- ja elinkeinoministeriön sosiaalisten yritysten rekisterissä oli 208 sosiaalista yritystä, joiden työllisyysvaikutukset lain kohderyhmien osalta ovat vaatimattomia⁶.

Hallitus on antanut 22.12.2009⁶ esityksen lain julkisesta työvoimapalvelusta muuttamiseksi. Hallituksen esityksessä ehdotetaan palkkatukea koskevia säännöksiä muutettavaksi vastaamaan EU-valtiontukisäännöksiä. Palkkatuki ehdotetaan myönnettäväksi elinkeinotoimintaa harjoittajalle työnantajalle joko yleisen ryhmäpoikkeusasetuksen mukaisena tukena tai de minimis -tukena. Tämä tarkoittaa sitä, että palkkatuen kesto pitkäaikaistyöttömän työllistämiseen lyhenee kahdesta vuodesta vuoteen. Lisäksi kaikkien elinkeinotoimintaa harjoittavien työnantajien osalta palkkatuen määrä rajataan 50 prosenttiin palkkauskustannuksista kaikkien muiden ryhmien osalta paitsi vaa- jaakuntoisten osalta, joille palkkatuki olisi 75 prosenttia palkkauskustannuksista. Jos muutokset tulevat voimaan hallituksen esittämällä tavalla, sosiaalisten yritysten kannustimet vähenevät, eikä sosiaalisen ja tavallisen työllistävän yrityksen välillä ole enää merkittävää eroa palkkatukia myönnettäessä.

Järjestöjen palvelutuotanto yhteiskunnallisena yritystoimintana

Suomessa yhdistystoiminnassa yhdistyy usein kansalaisjärjestötoiminta ja palveluiden tuottaminen. Kansalaisjärjestötoiminta on useimmiten yhdistyksen perustamisen syy ja aatteellinen kivijalka. Palveluntuotantoa yhdistykset tekevät yhteiskunnallisen tehtävän hoitamiseksi joko itse palveluiden tai niistä saatujen tuottojen avulla. Ehkä juuri näistä syistä järjestöjen palvelutoimintaa on selvitetty melko vähän eikä selkeitä tilastoja siitä ole olemassa. Eniten tietoa on saatavissa sosiaali- ja terveysjärjestöjen palvelutuotannosta, joskin sekin on kovin hajanaista. Järjestöjen palvelutuotanto on kuitenkin yhteiskunnallisesti merkittävää toimintaa.

Suomessa arvioidaan olevan n. 13 000 sosiaali- ja terveysjärjestöä. Suurin osa yhdistyksistä on paikallisia tai alueellisia yhdistyksiä, valtakunnallisia sosiaali- ja terveysjärjestöjä on n. 200. Kansalaisjärjestöt palveluntuottajina voidaan jakaa neljään ryhmään⁷:

1. järjestöt, joiden taloudellinen palveluntuotanto on kirjanpidollisesti eriytetty,
2. järjestöt, joissa palveluntuotanto on yhtiöitetty,
3. järjestöt, joilla on muun toiminnan ohella pienimuotoista palveluntuotantoa ja
4. järjestöt, joilla ei ole palveluntuotantoa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kokoaa tietoja yksityisestä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa – raportin mukaan vuonna 2006 järjestöt tuottivat kustannusten perusteella sosiaalipalveluja 17,3 % ja terveysterveystoimintaa 5,0 % kaikista tuotetuista palveluista. Järjestöjen ja yksityisten tuottama osuus on noussut viime vuosina. Järjestöjen osuudet henkilöstömääriä tarkastellessa olivat sosiaalipalveluissa 17,8 % ja terveysterveystoimintaa 4,5 %. Järjestöjen yhtiöittämä palvelutuotanto lasketaan tilastossa yritysten tuottamiin palveluihin.⁸

Sosiaali- ja terveysterveystoimintaa kehittämisprojekti PAUKE teki v. 2006 selvityksen Sosiaali- ja terveysterveystoimintaa kehittämisprojekti Yhteistyöyhdistyksen (YTY:n) jäsenien palvelutuotannosta. Sen mukaan YTY:n jäsenjärjestöistä yli puolet (56 %) eli 71 tuotti palveluita. Yleisin palvelutoimintamuoto olivat kuntoutuspalvelut, erityisesti sopeutumismuutos. Palveluita tuottavista jäsenjärjestöistä 13 oli ns. suuria palveluntuottajia (yli 250 työntekijää), ja 20 ns. keskisuuria palveluntuottajia (50-250

6 HE 274/2009 vp

7 Ojala 2009

8 Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa 2009

työntekijää). Suurin ryhmä oli ns. pienet palveluntuottajat, joista useat tuottavat lähinnä sopeutumisvalmennusta edustamalleen potilasryhmälle.⁹

Sosiaali- ja terveysalan järjestöt tuottavat palveluita eri asiakasryhmille, joita ovat esim. vanhukset, nuoret ja lapset, pitkäaikaissairaat, vammaiset sekä päihde- ja mielenterveyskuntoutujat. Tuotettavia palveluita ovat mm. eri asiakasryhmien asumispalveluita, sotainvalidi- ja veteraanipalveluita, erilaisia hoiva- ja huolenpitopalveluita, kotihoito- ja tukipalveluita, lastensuojelun palveluita, kuntoutuspalveluita, vammaisten palveluita, päihdepalveluita, seuloitapalveluita, laboratoriopalveluita, sairaankuljetuspalveluita, mielenterveys- ja kriisipalveluita sekä sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle suunnattuja koulutus-, työnohjaus- ja konsultaatiopalveluita.¹⁰

Merkittävä osa kansalaisjärjestöjen palvelutuotannosta on syntynyt tyydyttämään jotain sellaista palvelutarvetta, jota muut palveluntuottajat eivät ole tunnistaneeet, tai halunneet tarjota siihen palvelua. Kansalaisjärjestöt tuottavat pääasiassa sellaisia palveluita, joihin markkinaehtoinen palvelutuotanto ei ole näyttänyt soveltuvan. Näiden palveluiden erityispiirteinä ovat mm. palvelua käyttävien asiakkaiden heikko ostovoima, heidän vaikea tavoitettavuutensa ja kykenemättömyytensä toimia etujensa valvojana. Kaikissa osissa Suomea näiden erityistä osaamista edellyttävien palvelujen tarjoamiselle yrityspohjaisesti ei ole riittävää väestöpohjaa tai markkinoita.¹¹

Palveluja tuottavien järjestöjen toimintaympäristö ja toiminnan pelisäännöt ovat olleet viime vuosina voimakkaassa murroksessa. Kilpailulainsäädäntö on velvoittanut varsinkin julkiset tilaajat avaamaan kilpailun kaikille halukkaille toimijoille. Raha-automaattiyhdistys on joutunut tarkentamaan avustuslinjauksiaan, jotta sen tukien ei voitaisi katsoa vääristävän vapaata kilpailua. Myös verottaja on tulkinnut enenevässä määrin aiemmin yleishyödylliseksi katsottavaa toimintaa verolliseksi liiketoiminnaksi. Järjestöt joutuvat pohtimaan uusia tapoja tuottaa palveluita. Uudelleenorganisoimien mahdollisuuksina ovat olleet palvelutuotannon yhtiöittäminen, myyminen, tai sen hallinnollinen, kirjanpidollinen ja toiminnallinen erottaminen muusta järjestötoiminnasta. Useissa järjestöissä palvelutoimintojen siirtämistä esim. osakeyhtiöön joko harkitaan tai se on jo toteutettu. Järjestöjä kuitenkin huolestuttaa riski yhteiskunnallisen tavoitteen kadottamisesta liiketoiminnallisuuden painottuessa yhtiöittämisen seurauksena. Osa harkitsee myös palvelutuotannon lopettamista. Järjestöt tuottavat merkittävän osan hyvinvointipalveluista. Miten siis voidaan varmistaa näiden tarpeellisten palveluiden tuotanto? Yhtiöittäminen ei automaattisesti tehosta liiketoimintaa tai tee siitä kannattavaa. Tarvitaan systemaattista toiminnan kehittämistä, sekä sen pohdintaa, miten järjestöjen vapaaehtoistoiminta voidaan säilyttää elinvoimaisena.^{12 13 14}

Yhdistyslainsäädännön mukaan yhdistykseen mahdollisesti kertynyt varallisuus ja siitä koituva hyöty on kohdistettava yhdistyksen toiminnan aatteellisiin tarkoituksiin. Yhdistyksen säännöissä on määrättävä, mihin jäljellä olevat varat on yhdistyksen toiminnan lakatessa ohjattava. Hakkarainen (2009) mukaan varat määrätään kanavoitaviksi johonkin yhdistyksen alkuperäisiä tarkoituksia edistävään toimintaan, käytännössä toiselle aatteelliselle yhdistykselle tai säätiölle. Hän esittää myös tärkeän kysymyksen: "Haasteena onkin, miten tämä periaate voidaan säilyttää yhtiöittämisen tiellä".

Helsingin kaupungin sosiaalijohtaja Paavo Voutilainen¹⁵ näkee potentiaalisina yhteiskunnallisina yrittäjinä järjestöt, jotka tuottavat tällä hetkellä merkittävän osan peruspalveluista Helsingissä. Hän sanoo: "Myös säätiöt ja yhdistykset voivat periaatteessa olla sopimustuottajia. Kun kuitenkin sopimustuottajien on pystyttävä tuottamaan palvelut kilpailukykyisellä hinnalla, palvelutuotannosta

9 Lyytikäinen 2009

10 Kittilä 2003

11 Hakkarainen 2009

12 Hakkarainen 2009

13 Ohmeroluoma 2009

14 Ojala 2009

15 Voutilainen 2009

muodostuu liiketoimintaa yritysmuodosta riippumatta ja oikeus saada RAY:n avustuksia poistuu. Silloin, kun yleishyödyllinen järjestö on palveluja tuottavan yrityksen omistajana, yhteiskuntaeettinen ulottuvuus korostuu”.

Suomen yhteiskunnallisen yritystoiminnan sektorin todellista laajuutta voidaan vain arvioida. Useimmissa maissa suomalaisten järjestöjen palvelutuotanto katsottaisiin olevan osa yhteiskunnallista yritystoimintaa. Tästä oletuksesta lähdetään seuraavassa taulukossa, jossa esitetään arvioita Suomesta ja Iso-Britanniasta.

Karkea arvio suomalaisista yhteiskunnallista yrityksistä			
<i>Rekisteröidyt sosiaaliset yritykset</i>		200	rekisteriä tarkastetaan parhaillaan, kriteerit täyttäviä sosiaalisia yrityksiä todennäköisestä esitettyä lukua vähemmän
<i>Palveluita tuottavat järjestöt</i>		1 600	tuotantoyksiköittäin
	Sosiaali- ja terveys		
	Urheilu	10	erittäin alhainen arvio
	Kulttuuri	10	erittäin alhainen arvio
	Ympäristö	10	erittäin alhainen arvio
	Muut	10	erittäin alhainen arvio
Yhteensä		1 840	368 kpl/milj. asukasta
Karkea arvio brittiläisistä yhteiskunnallisista yrityksistä			
<i>Sosiaaliset yritykset</i>		3 000	arvio
<i>CIC</i>		4 000	rekisteri
<i>Muut</i>		55 000	arvio
Yhteensä		62 000	1033 kpl/milj. asukasta

Edellä oleva taulukko sisältää paljon arviopohjaisia lukuja ja Suomen osalta ne ovat hyvin varovaisia, koska varmaa tietoa on huonosti saatavissa. Siitä huolimatta voidaan nähdä yhteiskunnallisten yritysten merkittävyys myös suomalaisessa yhteiskunnassa. Taulukkoon on otettu vertailuksi Iso-Britannia, jossa hallitus on panostanut merkittävästi sektorin kehitykseen viimeisten kymmenen vuoden aikana. Kun yhdistysten palvelutuotanto tunnistetaan Suomessa kuuluvaksi yhteiskunnallisen yritystoiminnan kenttään, se on huomattavasti laajempi kuin ainoastaan rekisteröityneiden sosiaalisten yritysten määrän mukaan arvioitaessa. Näiden lukujen perusteella Suomessa olisi 360 yhteiskunnallista yritystä miljoonaa asukasta kohden. Se on Iso-Britannian yhteiskunnallisten yritysten määrästä kolmasosa. Todellinen luku on todennäköisesti huomattavasti suurempi.

2. Yhteiskunnallinen yritystoiminnan määritelmiä ja luokituksia Euroopassa

Yhteiskunnallisen yrityksen käsite nousi esiin ensimmäisen kerran Italiassa 1980-luvun loppupuolella, mutta sen käyttö Euroopassa yleistyi vasta 1990-luvun puolivälissä, erityisesti EMES-tutkijaverkoston toimesta¹⁶. Vaikka yhteiskunnallisen yrityksen käsite on yhä epäselvä eikä sitä ole edes tunnustettu kaikissa EU-maissa, on yhteiskunnallisen yritystoiminnan merkitys silti kasvussa, samoin kuin sitä koskeva tutkimus.¹⁷

Yhteiskunnallisen yrityksen käsite alkoi hahmottua melko tarkasti 1990-luvun loppupuolella. Määritelyt korostavat yhteiskunnallisia innovaatioita, joita yhteiskunnalliset yritykset tuottavat. Toisaalta yhteiskunnallisen yrityksen käsitettä käytetään yhä useammin hyvin laajassa merkityksessä viittaamaan aina vapaaehtoistoiminnasta yritysten yhteiskuntavastuuseen. Amerikkalaiset tutkijat painottavat eri organisatoristen ja lakiin perustuvien muotojen pluralismia, sekä syntyvän lisäarvon moninaisuutta. Yhteiskunnalliset yritykset tuottavat taloudellisen voiton lisäksi myös yhteiskunnallista lisäarvoa. Euroopassa taas yhteiskunnallisten yritysten katsotaan toimivan useimmiten ns. kolmannella sektorilla.

Yhteiskunnallisiin yrityksiin liitetään usein yhteisötalouden käsite, jolla on mannereurooppalaiset juuret. Yhteisötalouden käsite on vahvistunut sen jälkeen, kun siitä tuli 1980-luvun lopusta alkaen virallinen termi EU:ssa ja siten osa poliittista keskustelua. Yhteisötalous on kokonaisuus, joka muodostuu osuuskunnista, keskinäisistä yhtiöistä, yhdistyksistä, säätiöistä ja yhteiskunnallisista yrityksistä. Yhteisötalouden eri organisaatioita yhdistää jäsenten sosiaalisten ja taloudellisten tarpeiden tyydyttäminen, tai laajemman yhteiskunnallisen hyvän edistäminen. Yhteisötaloudessa toiminnalla ei pyritä voiton maksimointiin ja toiminta tapahtuu yleensä ääni/jäsen periaatteella.¹⁸ Tänä päivänä yhteisötalous mainitaan useissa EU-asiakirjoissa ja ohjelmissa. Yhteisötalous-termille läheisiä termejä ovat ”kolmas sektori”, ”ideaalisektori” sekä kansalaisyhteiskunta.¹⁹

Yhteiskunnallisella yritystoiminnalla on kasvava rooli OECD-maissa syrjäytymisen ja köyhyyden vastaisissa toimissa sekä sosiaalisen osallisuuden vahvistamisessa. OECD suosittelee luomaan mahdollistavat olosuhteet yhteiskunnalliselle yritystoiminnalle. Yhteiskunnalliset yritykset ovat tärkeitä kaikissa niissä strategioissa, joissa vahvistetaan kunkin maan yhteiskuntavastuullista yritys-sektoria, innovaatiokykyä ja kilpailukykyä. Erityisesti yhteiskunnalliset ja työhön integroivat sosiaaliset yritykset ovat paikallistaloutta vahvistava ja paikallista kehitystä tukeva tekijä.²⁰

Yhteiskunnallisen yrityksen tarkoituksena on tuottaa aina sekä taloudellista että yhteiskunnallista tulosta. Yhteiskunnallinen tulos voi olla esimerkiksi työllisyyden ja osallisuuden lisääminen tai tarvittavien palvelujen tuottaminen.

Euroopan komission verkkosivuilla²¹ on kuvaus yhteiskunnallisesta yritystoiminnasta. Komission mukaan seuraavat seikat erottavat ne muista yrityksistä:

- yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen tarkoitus yhdistettynä yksityissektorin yrittäjyyteen,
- yhteiskunnalliset yritykset käyttävät liikevoittonsa joko jäsentensä tai laajemman yhteisen päämäärän hyväksi,
- yhteiskunnalliset yritykset voivat olla lailliselta muodoltaan yksityisiä yrityksiä, osuuskuntia, järjestöjä, yleishyödyllisiä organisaatioita tai keskinäisiä yhtiöitä, ja

16 www.emes.net

17 Nyssens 2008

18 Immonen 2006, <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/>

19 Palmås 2008

20 Noya and Clarence 2007

21 http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/social-enterprises/index_en.htm

- ne toimivat pääosin kolmella toimialalla: syrjäytymivaarassa olevien osallisuuden tukeminen koulutuksen ja työn avulla, henkilökohtaisten palvelujen tuottaminen ja paikallisten kehittämishankkeiden toteuttaminen.

Euroopan komission mukaan yhteiskunnalliset yritykset omistautuvat yhteiskunnallisten tai yhteisöllisten tavoitteiden toteuttamiseen ja investoivat voittonsa näiden tavoitteiden hyväksi. Yhteiskunnallisia yrityksiä on kaikissa EU-jäsenmaissa. Yhteiskunnallinen yritys voi olla mm. osakeyhtiö, osuuskunta, säätiö, yhdistys tai vapaaehtoisjärjestö maasta riippuen. Joissakin maissa yhteiskunnallisille yrityksille on luotu omia yhtiömuotoja.

Yksi yhteiskunnallisia yrityksiä kuvaava ominaisuus niiden resurssien ”hybridisaatio”: Yhteiskunnalliset yritykset yhdistävät tavaroiden ja palveluiden myynnistä tai jäsenmaksuista saamansa tulot julkisiin tukiin ja avustuksiin, joita ne saavat yhteiskunnallisen tavoitteensa toteuttamiseen, sekä yksityisiin lahjoituksiin ja vapaaehtoistyön käyttöön.²²

2.1. EMES-tutkijaverkoston kriteerit

Pekka Pättiniemen mukaan²³ eri EU-maiden yhteiskunnallisten yritysten lainsäädäntöä voidaan peilata EMES-tutkijaverkoston²⁴ kehittämään yhteiskunnallisen yrityksen määritelmään ja sen yhdeksään kriteeriin. Hänen mukaansa EMES-kriteerit ovat olleet useiden Euroopan komission selvitysten perustana. EMES-verkosto on määritellyt yhteiskunnallisen yrityksen seuraavasti:

”Yhteiskunnalliset yritykset ovat voittoa tavoittelemattomia yksityisiä organisaatioita. Ne tuottavat sellaisia tavaroita ja palveluja, jotka liittyvät niiden pyrkimykseen aikaansaada yhteiskunnallista hyötyä. Ne luottavat yhteistyöhön eri sidosryhmien kanssa, joiden edustajia ne kutsuvat hallintoelintensä jäseniksi. Ne pitävät lähtökohtanaan itsenäistä päätöksentekoa ja niiden liiketoimintaan liittyy taloudellisia riskejä.”

EMES-verkoston mukaan yhteiskunnalliset yritykset eivät tavoittele ensisijaisesti voittoa, vaan niiden päämäärä on tuottaa etuja ja hyötyjä sille yhteisölle, jossa ne toimivat. Niiden hallinto perustuu monien eri sidosryhmien yhteistyöhön, ne toimivat itsehallinnollisten periaatteiden mukaan ja niiden toimintaan liittyy taloudellisia riskejä kuten aina liiketoiminnassa. Tämän määritelmän pohjalta verkosto on kehittänyt joukon taloudellisia ja sosiaalisia kriteerejä, jotka yhdessä kuvaavat yhteiskunnallisen yrityksen toimintaa. Molempien kriteeriryhmien tarkoituksena on tunnistaa yhteiskunnalliset yritykset (a) muiden yritysten joukosta, (b) julkisen sektorin toiminnasta ja (c) vapaaehtoisesta ja aatteellisten yhdistysten toiminnasta.

Yhteiskunnallisten yritysten taloudellisia tunnusmerkkejä ovat:

- Jatkuva tuotteiden ja/tai palvelujen tuotanto
- Itsenäisyys päätöksenteossa
- Taloudellisen riski markkinoilla
- Toiminta perustuu palkkatyösuhteisiin

Yhteiskunnallisten yritysten sosiaalisia tunnusmerkkejä ovat:

- Yritys pohjautuu kansalaisten aloitteeseen
- Päätöksenteko ei perustu pääomasijoitukseen
- Osallistava toimintatapa koskee kaikkia henkilöitä, jotka ovat mukana toiminnassa
- Voitonjakoa on rajoitettu

22 Nyssens 2008

23 Defourny & Nyssens 2008

24 www.emes.net

- Selkeästi ilmaistu tarkoitus hyödyttää lähiyhteisöä

Pättiniemi²⁵ on analysoinut mm. Iso-Britannian, Italian, Belgian, Portugalin ja Suomen yhteiskunnallista yritystoimintaa koskevia lakeja suhteessa EMES-verkoston kriteereihin. Seuraavat neljä kriteeriä toteutuivat neljän tai useamman maan lainsäädännössä:

- Jatkuva tuotteiden ja palvelujen tuotanto
- Merkittävä taloudellinen riski
- Voitonjaon rajoitus
- Selkeästi ilmaistu pyrkimys hyödyttää lähiyhteisöä

Euroopan komission tilaamassa raportissa²⁶ todetaan, että vaikka EMES-määritelmä on hyvä lähtökohta, on se silti liian abstrakti ja epämääräinen yhteiskunnallisen yrityssektorin määrittelemiseen. Raportti määrittelee yhteiskunnallisten yritysten pääominaisuudet seuraavasti:

- Yrittäjähenkisyys: Yhteiskunnallinen yritys on autonominen (ei osa julkista sektoria), toimii taloudellisella riskillä ja tuottaa tavaroita ja/tai palveluita. Se on markkina- ja liiketoimintalähtöinen.
- Yhteiskunnallinen tavoite tai tarkoitus: Yhteiskunnallisen yrityksen toiminta kohdistuu yhteiskunnallisten tavoitteiden toteuttamiseen. Se luo ei-taloudellisia tuloksia.
- Ei voitonjakoa: Yhteiskunnalliset yritykset eivät jaa voittoa niille, jotka päättävät yrityksen toiminnasta. Kaikki voitto käytetään yrityksen toimintaan ja/tai yhteiskunnallisen tavoitteiden edistämiseksi.

2.2. WISE-hankkeessa tunnistetut ”pienimmät yhteiset nimittäjät”

Keskeisiä taustatekijöitä yhteiskunnallisille yrityksille on ollut 1990-luvulta lähtien Euroopassa kehittyneet aktiivisen työllisyyspolitiikan ja aktivoivan sosiaalipolitiikan linjaukset, joiden pohjalta syntyi tarve tehostaa erilaisia työllistymiseen johtavia kuntoutumis-, valmennus- ja koulutusprosesseja. Tästä syystä työllisyystavoitteet ovat korostuneet EU:n rakennerahastojen ohjelmissa ja niiden kansallisissa toteuttamissuunnitelmissa, joiden avustuksella tuetaan erilaisia yhteiskunnallisiin yrityksiin liittyviä kehittämishankkeita.

Sosiaalinen yritys (work integration social enterprise, WISE) on erityinen yhteiskunnallisten yritysten laji. EU:n Progress-ohjelmasta rahoitettu WISE-projekti²⁷ (2007–2009) on määritellyt sosiaalisen yrityksen *itsenäiseksi talousyksiköksi, jonka päätavoite on auttaa heikosti koulutettuja työttömiä, jotka ovat vaarassa syrjäytyä pysyvästi työmarkkinoilta. Nämä yritykset saattavat heidät takaisin työhön ja yhteiskuntaan tuotannollisen toiminnan avulla.* Sosiaalinen yritys voidaan tunnistaa seuraavien kolmen ”pienimmän yhteisen nimittäjän” kautta:

- Se on yksityinen ja itsenäinen markkinoilla toimiva yritys;
- Heikossa työmarkkina-asemassa olevilla työntekijöillä on yrityksessä kansallisen työlainsäädännön mukaiset työntekijän oikeudet;
- Sen ydintehtävä on alentuneesti työkykyisten ja muita heikommassa asemassa olevien henkilöiden saattaminen työelämään ja sitä kautta sosiaaliseen osallisuuteen.

EMES-tutkimusverkoston muut lisäkriteerit, kuten demokraattinen päätöksenteko, ovat vaihtelevasti mukana eri maiden soveltamissa yritysmuodoissa. Niitä ei kuitenkaan voida lukea yhteisiin minimikriteereihin. Kolmas minimivaatimus työhön integroivan sosiaalisen yrityksen ydintehtävästä on

25 Pättiniemi 2006

26 Aaltonen et al. 2007

27 WISE Project Report 2009, www.wiseproject.eu

tärkeä, koska se mahdollistaa kohderyhmien työhön osallistumisten: syrjäytymisuhan alla olevat henkilöt saavat tilaisuuden tuottaa palkkatyön avulla lisäarvoa itselleen ja muille tahoille. (Wise Report 2009)

Davister, Defourny ja Gregoire²⁸ ovat tunnistaneeet neljä työhön integroivien sosiaalisten yritysten tai organisaatioiden ryhmää 12 EU-maassa:

1. Organisaatiot jotka tarjoavat julkisilla avustuksilla tuettua ammatillista työvalmennusta ja työtä erilaisissa työkeskuksissa. Tämä on vanhin muoto, joka keskittyi vammaisten ja alentuneesti työkykyisten henkilöiden työtoimintaan ja työllistämiseen. Se on tunnistettavissa useimmissa Euroopan maissa. Viranomaiset maksavat niille tukea, joskin viime vuosien kehitys on pakottanut ne etsimään lisärahoitusta markkinoilta tai muista lähteistä. Tutkijat ryhmittelevät tähän joukkoon Irlannin, Tanskan ja Portugalin suojatyön, Belgian suojatyökeskukset, Ruotsin Samhall-konsernin suojatyöverkoston, sekä Suomen työkeskukset ja Belgian sosiaalityökeskukset.
2. Työhön integroivat organisaatiot, jotka tarjoavat pysyvää, toistaiseksi jatkuvaa itsekannattavaa ja taloudellisesti kestävä työtä henkilöille, jotka ovat muita heikommassa asemassa. Työllistymistä tuetaan alkuvaiheessa pääosin määräaikaisella julkisella palkkatuella, jonka tarkoitus on "tasoittaa" näiden työntekijöiden tuottavuusvajetta ja se loppuu viimeistään siinä vaiheessa, jos tai kun työntekijä työllistyy yleisille työmarkkinoille. Mikäli työntekijän työsuhde tai vastaava pitkittyy, näiden yritysten on alun tukivaiheen jälkeen maksettava henkilön palkkakulut ja muut menot tulo-rahoituksella tai muista lähteistä. Tähän joukkoon tutkijat sijoittavat Iso-Britannian yhteisöyritykset (community business) ja sosiaaliset yritykset (social firms) sekä Saksan eräät integraatioyritykset. Niiden tarjoamat työsuhteet ovat yleensä voimassa toistaiseksi ja niiltä vaaditaan kannattavampaa liiketoimintaa kuin ensimmäiseen kategoriaan kuuluvilta organisaatioilta.
3. Työhön integroivat yritykset, jotka keskittyvät pääasiallisesti saattamaan henkilöitä yhteiskuntaan ja työelämään valmentavan, sopeuttavan ja/tai kuntouttavan tuotannollisen toiminnan avulla. Tutkijat katsovat tähän joukkoon kuuluviksi Ranskan työelämään sopeuttamiskeskukset, Espanjan suojatyökeskukset ja eräät Ruotsin sosiaaliset osuuskunnat. Niiden työntekijät ovat henkilöitä, joilla on erilaista vammaisuutta ja vakavia psykososiaalisia ongelmia tai muita vaikeuksia. Niissä työ ei yleensä ole työsuhteista, vaan henkilöt saavat pientä työosuusrahaa tai vastaavaa. Myös osa-aikatyö on käytössä. Vapaaehtoistyöllä on joissakin maissa suuri merkitys ja omista tuotteista saatava tulo-rahoitus on vähäistä.
4. Työhön integroivat organisaatiot, jotka tarjoavat siirtymätyötä ja oppisopimukseen tai työssä harjoitteluun perustuvaa työtä. Niillä on yhteinen tavoite auttaa työntekijöitään osallisuuteen ja työhön yleisille työmarkkinoille, mutta yksilölliset polut työhön vaihtelevat yksiköstä ja maasta toiseen. Esimerkiksi Belgian työhön kouluttavat yritykset tarjoavat päteväitä ammatillista valmennusta, kun taas Ranskan työhön integroivat yritykset tarjoavat todellisen työpaikan yhden vuoden määräajaksi. Nämä eroavuudet merkitsevät suuria eroja myös yritysten tulo-rahoituksessa. Jotkut yritykset voivat kattaa lähes kaikki kulunsa julkisilla tuilla, toiset taas saattavat toimia kokonaan ilman julkista tukea. Työ- ja harjoittelusopimukset ovat yleensä määräaikaisia. Tähän joukkoon tutkijat sijoittavat Suomen työosuuskunnat, Ranskan työhön integroivat yritykset, Britannian välittävät työmarkkinaorganisaatiot, sekä Tanskan paikalliset yhteisöyritykset, jotka tarjoavat oppisopimuksia ja harjoittelua sekä määräaikaista työtä.

Tutkijat toteavat, että joitakin organisaatiotyyppisiä on mahdoton sijoittaa edellä mainittuihin luokkiin, koska ne saattavat samanaikaisesti toimia useamman työhön integroivan tavan ja lukuisten

28 Davister, Defourny ja Gregoire 2004

erilaisten kohderyhmien hyväksi. Tällaisia esimerkkejä ovat muun muassa Italian B-tyyppin osuuskunnat ja Ranskan naapurustoyritykset.

Yllä olevaa luokittelua arvioitaessa näyttää keskeiseltä, että syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden yhteiskunnallista osallisuutta voidaan edistää monin tavoin työn avulla. Tärkeintä on tähän tavoitteeseen sitoutuneiden organisaatioiden moninaisuus. Yhdessä ne muodostavat kussakin maassa kohdehenkilöiden osallisuutta tukevia *työllistymispolkuja tai palveluketjuja*, joiden rakenteet sekä koordinoinnin ja yhdentymisen aste vaihtelevat maasta toiseen. Organisaatiopluralismi, joka ulottuu yli sektori- ja hallinnonalarajojen, näyttäisi olevan kestävä tie eteenpäin.

Huomattavaa on, että WISE-mallin alkuperäinen päätarkoitus ei ollut saada työelämästä syrjäytyneitä ihmisiä takaisin avoimille työmarkkinoille, kuten niin monet poliittiset ohjelmat nykyään korostavat, vaan niiden toiminta perustui työntekijöiden osallisuuden edistämiseen ja laajempien yhteisöllisten hyötyjen saavuttamiseen tavaroiden ja palveluiden tuotannon kautta. Julkisen sektorin ohjelmat ovat viime vuosina yhdistäneet WISE-sektorin yhä vahvemmin osaksi aktiivista työllisyyspolitiikkaa, ja näin kaventaneet sen yhteiskunnallisen mission vain työelämäintegraatiota koskevaksi.²⁹

Kaikissa vertailun maissa työhön integroivat sosiaaliset yritykset saavat tulonsa useasta eri lähteestä. Ne tuottavat palveluja ja/ tai tavaroita yksityiselle, kolmannelle ja julkiselle sektorille.

2.3. Kolmas sektori ja yhteiskunnallisen yritystoiminnan eri muodot

Euroopassa yhteiskunnallisten yritysten katsotaan toimivan useimmiten ns. kolmannelle sektorille²⁸. Yhteiskunnallinen yritystoiminta on kolmannen sektorin tapa vastata muuttuviin toimintaolosuhteisiin, kuten niukkeneviin julkisiin resursseihin ja yhteiskunnan markkinaehtoistumiseen³⁰.

Chavesin ja Monzón Camposin mukaan³¹ kolmas sektori sisältää erilaisia taloudellisen toiminnan muotoja. Joillakin organisaatioilla on merkittävä osuus avoimessa markkinataloudessa, osa on voittoa tavoittelevia. Osa niistä ei tavoittele voittoa, vaan niillä on laajempia yhteiskunnallisia, paikallisyhteisöihin, kulttuuriin, elinympäristöön tai luontoon liittyviä eettisiä tai aatteellisia päämääriä. Erilaisten yhteiskunnallisten yritysten katsotaan saaneen alkunsa ja kehittyvän edelleen tässä viitekehysessä.

Erityisesti Ranskassa ja Latinalaisen Amerikan maissa on kehittynyt ns. solidaarisuustalouden (solidarity economy) yrityksiä vastauksena kasvavien sosiaalisten ongelmien ja syrjäytymiskehityksen ratkaisutarpeisiin. Solidaarisuusyritykset ja -organisaatiot muodostavat uudenlaisia yhdistelmiä kilpailutalouden, valtion ja kuntien talouden, sekä vapaaehtoistalouden kesken. Niiden resurssit koostuvat vastaavalla tavalla tuotteiden ja palvelujen myynnistä, julkisista tuista, avustuksista ja lahjoituksista sekä vapaaehtoistyöstä.³⁰

1990-luvulta lähtien on ollut kehittymässä myös edellisille rinnakkainen, paikallisyhteisöjen asukkaiden ja muiden toimijoiden yhteisen yrityksen konsepti (community business, gemenskapsföretag), joka tuottaa ratkaisuja erilaisiin paikallisiin tarpeisiin. Tämän idean mukaisia yhteiskunnallisia yrityksiä on perustettu erityisesti Skotlannissa, mutta myös Iso-Britanniassa, Ruotsissa ja USA:ssa.³²

Tutkijoiden mukaan kolmannen sektorin toimijat tuottavat *merkittävästi yhteiskunnallista lisäarvoa* mm. sosiaalisen koheesion, paikallisen ja aluekehityksen, innovaatioiden ja työllisyyden osa-

29 Nyssens 2008

30 Perrini 2006, Palmås 2008

31 Chaves ja Monzón Campos 2008

32 www.cds-network.org.uk, www.cbponline.org

alueilla. Levesque³³ on eritellyt yhteiskunnallista lisäarvoa ja kehittänyt seuraavat neljä kategoriaa kuvaamaan erilaisten organisaatioiden missioita:

Organisaation suhde markkinoihin:	A. Toiminta joka vastaa tärkeisiin yhteiskunnallisiin tarpeisiin ja tavoitteisiin	B. Toiminta joka käyttää hyväksi uusia avautuvia mahdollisuuksia
1. Pääasiallisesti yhteiskunnallisia tavoitteita tukeva toiminta (= social development)	Esim: <ul style="list-style-type: none"> • Palvelut syrjäytyneille • Koulupudokkaiden tukipalvelut, työpajat ymv • Ilmaiset ruokapalvelut 	Esim: <ul style="list-style-type: none"> • Lasten päivähoitopalvelut • Palvelut ikääntyneille ym. erityisryhmille • Ympäristönsuojeluala
2. Pääasiallisesti markkinoita hyväksi käyttävä toiminta (= economic development)	Esim: <ul style="list-style-type: none"> • Koulutusyritykset • Kuntoutus- ja valmennuskeskukset • Paikalliset rahoitusyritykset 	Esim: <ul style="list-style-type: none"> • Sosiaaliset yritykset • Työhön integroiva yritys • Työosuuskunnat • Lähiruokayritykset • Kierrätysyritykset

Levesquen nelikentästä ilmenee, että yhteiskunnallinen yritystoiminta voidaan hahmottaa *suppeasti* tai *erittäin laajasti*, valitusta viitekehystä riippuen. Parhaimmillaan kolmannen sektorin eri organisaatioiden toiminnassa yhdistyvät yksityissektorin liiketoimintataidot vahvaan yhteiskunnalliseen tehtävään.

2.4. Yhteiskunnalliset yritykset uutena sektorina

Yhteiskunnallisista yrityksistä puhuttaessa käytetään monia eri termejä, usein sekaisin: yhteiskunnallinen yritys, yhteiskunnallinen yrittäjä, yhteiskunnallinen yrittäjä. Yleensä ajatellaan, että yhteiskunnallinen yrittäjä on prosessi, jonka kautta luodaan yhteiskunnallisia yrityksiä. Viimeisen vuosikymmenen aikana esiin on noussut myös tämän ajattelutavan haastavia käsitteitä. Esimerkiksi amerikkalainen Ashoka, samoin kuin useat muut amerikkalaiset säätiöt ja organisaatiot, kuvaa yhteiskunnallista yrittäjyyttä yksilöiden käynnistämänä uusina toimenpiteinä, joilla on yhteiskunnallinen missio, mutta jotka toteutetaan ”yrittäjämäisesti” eli dynaamisesti, innovatiivisesti ja vahvan henkilökohtaisen osallistumisen kautta. Tällainen yhteiskunnallinen yrittäjä luo uusia tapoja vastata yhteiskunnallisiin ongelmiin. Euroopassa on yksilön, yrittäjän sijaan painottunut yhteiskunnallisten yritysten yhteisöllinen ja kollektiivinen luonne, mitä kuvastaa osuuskuntien ja yhdistysten vahva asema yhteiskunnallisten yritysten kentällä Euroopassa.³⁴

Karl Palmås³⁵ jakaa eurooppalaiset yhteiskunnallisen yrityksen määritelmät kahteen eri kategoriaan:

1. Yhteiskunnallinen yritys on uusi tapa määritellä yhdistykset ja osuuskunnat osana yhteisö-taloutta. Tämä näkökulma perustuu olemassa olevaan kansalaisyhteiskuntaan ja osuuskuntaliikkeeseen ja on yleisin Manner-Euroopassa.
2. Yhteiskunnalliset yritykset ovat markkinoilla toimivia yrityksiä, jotka käyvät kauppaa toteuttaakseen sosiaalisia ja yhteiskunnallisia päämääriä. Yrityksissä on yleensä rajoitettu voitont-jako. Tämä malli on käytössä esim. Iso-Britanniassa.

33 Noya and Clarence 2007

34 Nyssens 2008

35 Palmås 2008

Palmåsin mukaan jälkimmäisessä, ”anglo-amerikkalaisessa” mallissa, rakennetaan aivan uutta yhteiskunnallisten yritysten sektoria. Mallin mukaiset organisaatiot ovat ”hybridejä”, koska toisaalta niillä on selvästi ilmaistu yhteiskunnallinen päämäärä, mutta toisaalta toiminta rahoitetaan liiketoiminnalla. Mannereurooppalainen näkökulma taas ei korosta toiminnan rahoittamista liiketoiminnalla, vaan sen lähtökohtina ovat keskinäisyys, osallisuus ja demokraattisuus. Siten mannereurooppalainen malli ei anglo-amerikkalaisen mallin tapaan rakenna uutta ”hybridiorganisaatioiden” sektoria, jossa yhteiskunnallinen aktivismi ja liiketoiminta kohtaavat, vaan uudelleen määrittelee ja kehittää jo olemassa olevia yhteisötalouden organisaatioita vastaamaan muuttuvia olosuhteita.

Francesco Perrini tunnistaa kaksi koulukuntaa sen suhteen, miten ne määrittävät yhteiskunnallisen yrittäjyyden. Ensimmäisen koulukunnan näkemystä hän kutsuu ”rajoittuneeksi näkemykseksi yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä”, toisen ”laajennetuksi näkemykseksi yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä”. Ensimmäisen näkemyksen mukaan yhteiskunnallinen yrittäjyys on syntynyt vastauksena ei-voittoa-tavoittelevien organisaatioiden toimintaympäristön muutoksiin. Tämä näkemys korostaa yhteiskunnallisten yritysten roolia kolmannen sektorin organisaatioiden muuntamisessa markkinaehtoisimmiksi, asiakaslähtöisemmiksi ja omavaraisemmiksi.³⁶

Laajempi käsitys korostaa yhteiskunnallisen yrittäjyyden ylisektoriaalista, innovatiivista sekä yrittäjyysmäistä luonnetta. Tämän näkemyksen mukaan sillä ei ole merkitystä, tavoitteleeko organisaatio voittoa vai ei, vaan yhteiskunnallisella muutoksella, joka yhteiskunnallisella yrittäjyydellä saadaan aikaan. Perrinin mukaan yrittäjyys, innovaatio ja yhteiskunnallinen muutos muodostavatkin yhteiskunnallisen yrittäjyyden perusainekset.

Barbara Imperatorin ja Dino Rutan³⁷ mukaan yhteiskunnallinen yritys muodostuu seuraavista tekijöistä:

- Yrittäjämäinen asenne: Sosiaalinen innovaatio johtaa yrityslähtöiseen ratkaisuun.
- Hyvinvoinnin lisääminen: Yhteiskunnallinen hyvinvointi on yhteiskunnallisen yrittäjän ensisijainen tavoite henkilökohtaisen varallisuuden tavoittelun sijaan.
- Innovaatio: Yhteiskunnallinen yritys syntyy tuloksena innovaatioprosessista, jossa on tunnistettu yhteiskunnallinen tarve.
- Markkinasuuntautuneisuus: Yhteiskunnallista yritystä kuvaa markkina ja -liiketoimintasuuntautuneisuus, joka takaa yhteiskunnallisen hyvinvoinnin tuottamisen kannattavalla tavalla.

Myös Francesco Perrinin mukaan yhteiskunnalliset yritykset ovat ilmentymä ajattelusta, että yhteiskunnallisia ongelmia voidaan selvittää yritysmuotoisilla ratkaisuilla³⁸. Kyse on muutoksesta, jossa yhteiskunnallisten ongelmien ratkaiseminen ei kuulu enää vain julkiselle ja kolmannelle sektorille, vaan ne siirtyvät enenevässä määrin yrityssektorin piiriin.

36 Perrini 2006

37 Imperator ja Ruta 2006

38 Perrini 2006

3. Yhteiskunnalliset yritykset Euroopassa

3.1. Yhteiskunnalliset yritykset EU-politiikassa

Euroopan unioni tukee yhteiskunnallisia yrityksiä pääasiassa *osana yhteisötaloutta*, jolla on vakiintunut rooli eri EU-politiikoissa. Euroopan komissio tunnustaa yhteisötalouden yritysten - joihin se katsoo myös yhteiskunnallisten yritysten kuuluvan – olevan tärkeitä erityisesti sosiaalisen integraation ja henkilökohtaisten palveluiden tuottamisessa, sekä epäedullisessa asemassa olevien alueiden kehittämisessä.

Euroopan komissio on huomionnut yhteiskunnalliset yritykset mm. seuraavissa asiayhteyksissä³⁹:

- Toimintasuunnitelma yrittäjyyden edistämiseksi Euroopassa

Toimintasuunnitelma kiinnittää huomiota siihen, että poliittisessa päätöksenteossa tulisi ottaa huomioon yrittäjien erilaiset tarpeet, mukaan lukien yhteiskunnalliset yritykset.

- Komission tiedonannot sosiaali- ja terveystaloudesta

Tiedonannoilla pyritään rakentamaan läpinäkyvää ja luotettavaa EU-viitekehystä yleishyödyllisten palveluiden tuottamiselle jäsenmaissa. Tiedonannot ovat tärkeitä yhteiskunnallisille yrityksille, koska monissa EU-maissa niiden päätoimialoja ovat yleishyödyllisten sosiaali- ja terveystaloudesta tuottaminen.

- Julkiset hankinnat

EU-direktiivit mahdollistavat, tiettyjen olosuhteiden vallitessa, yhteiskunnallisten yritysten suosimisen julkisissa hankinnoissa. Ne sallivat esimerkiksi hankintojen rajaamisen suojatyökeskuksille ja niille sosiaalisille yrityksille, joiden työvoimasta enemmistö on vammaisia ja/tai osatyökykyisiä. Hankintayksiköt voivat myös asettaa sosiaalisia ja ympäristökriteereitä hankintasopimukseen, esimerkiksi edellytyksiä heikossa työmarkkina-asemassa työllistämiseen.

- Valtion tuet

EU:n valtiontukisäädökset määrittelevät ne olosuhteet, joissa yrityksille voidaan maksaa julkista tukea julkisten palveluiden tuottamiseen vääristämättä kilpailua^{40 41}. Tukea on mahdollista myöntää esimerkiksi yleishyödyllisten sosiaali- ja terveystaloudesta tuottamiseen ilman tiedoksiantovelvoitetta komissiolle riippumatta siitä, onko tuen määrä pieni vai suuri. Lisäksi yleinen ryhmäpoikkeusasetus pienille ja keskisuurille yrityksille sisältää varauksen, jonka mukaan jäsenmaat saavat myöntää tukea pienille yhteiskunnallisille yrityksille ilman tiedoksiantovelvollisuutta komissiolle. Tämä koskee esimerkiksi työllistämistukia ja muita ylimääräisiä kuluja, jotka koskevat epäedullisessa asemassa olevien ja vammaisten henkilöiden työllistämistä yhteiskunnallisiin yrityksiin.

39 http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/social-enterprises/index_en.htm

40 KOM(2007) 725

41 SEC(2007) 1514

- Työllisyyspolitiikka ja Euroopan sosiaalirahasto

Lissabonin strategian 2005–2008⁴² mukaan yhteisötaloutta on vahvistettava työelämään osallistuvien määrän lisäämiseksi ja syrjäytymisen vähentämiseksi. EU onkin tukenut yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittämistä erityisesti Euroopan sosiaalirahaston EQUAL-ohjelman kautta. EQUAL-ohjelman päätyttyä Euroopan aluekehitysrahasto ja Euroopan sosiaalirahasto ovat siirtyneet tukemaan yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittämistä useissa jäsenmaissa⁴³.

- Verotus

Yhteiskunnallisten yritysten välitön verotus kuuluu jäsenvaltioiden toimivaltaan (harmonisointi koskee vain välillistä verotusta), ja ne voivat vapaasti tarjota yhteiskunnallisille yrityksille joitakin yhteisöverovapauksia, kunhan ne ovat linjassa valtionapua koskevan yhteisölainsäädännön kanssa. Lisäksi jäsenvaltioiden tulee varmistaa, että yhteiskunnallisia yrityksiä, joilla on rekisteröity toimisto ja pääkonttori toisessa jäsenvaltiossa, ei kohdella huomattavasti enemmän verotuksellisesti kuin omia vastaavia yrityksiä. Neuvoston direktiivi 2006/112/EC⁴⁴ arvonlisäverosta sallii jäsenvaltioiden valtuuttaa yhteiskunnalliset yritykset olemaan perimättä arvonlisäveroa tavaroista ja palveluista, joita ne tarjoavat yleishyödyllisessä tarkoituksessa.

3.2. Yhteiskunnallisia yrityksiä koskevat lait

Italia on pioneeri yhteiskunnallisten yritysten osalta Euroopassa. 1980-luvun loppupuolella uusi osuuskuntaliike sai alkunsa Italiassa vastauksena tiettyjen ryhmien yhä kasvavaan syrjäytymiseen työelämästä, sekä väestön ikääntymisestä johtuvaan palvelutarpeen kasvuun. Tämä uusi osuuskuntaliike poikkesi vanhasta siinä, että sen tavoitteet olivat yhteiskunnallisesti laajempia kuin vain jäsenten edun hyväksi toimiminen. Laajemmiksi yhteiskunnallisiksi tavoitteiksi muodostuivat mm. paikallisyhteisöjen palveleminen, sekä yleishyödylliset palvelut. Kehitys huipentui Italian lakiin sosiaalisista osuuskunnista vuonna 1991.⁴⁵

Italian sosiaalisten osuuskuntien lain jälkeen useat muut maat ovat säätäneet lakeja, jotka heijastavat vaikeasti työllistyviä henkilöitä työelämään saattavien organisaatioiden uutta, yrittäjyyttä hyödyntävää toimintatapaa. Ranskassa, Portugalissa, Espanjassa ja Kreikassa uudet lait perustuivat osuuskuntamalliin. Portugalissa perustettiin vuonna 1997 ”yhteiskunnallisen solidaarisuuden osuuskunnan” (cooperativa de solidariedade social) yhtiömuoto. Ne työskentelevät haavoittuvien ihmisryhmien sekä epäedullisessa asemassa olevien yhteisöjen ja perheiden parissa. Espanjassa säädettiin vuonna 1999 laki ”yhteisöä palvelevista osuuskunnista” (cooperativa de iniciativa social). Kaikki osuuskunnat, joiden tavoitteena on sosiaalipalvelujen tuottaminen, tai taloudellinen toiminta syrjäytyneiden henkilöiden integroimiseksi takaisin työelämään, saavat käyttää tätä nimeä.

Kreikan sosiaalisten osuuskuntien laki vuonna 1999 säädettiin mielenterveyskuntoutujien integroimiseksi yhteiskuntaan tuotannollisen toiminnan kautta. Osuuskunta perustuu kuntoutujien, mielenterveyspalvelupiirien ja paikallisyhteisöjen yhteistyölle. Vuonna 2002 Ranskassa säädettiin ”yleistä etua tuottavista osuuskunnista” (société coopérative d'intérêt collectif, SCIC). Ne ovat työntekijöiden, ohjaavan henkilöstön, vapaaehtoisten sekä paikallisviranomaisten yhteisyrityksiä. Belgiassa säädettiin vuonna 1995 laki sosiaalisista yrityksistä (société à finalité sociale, SFS). Iso-

42 http://ec.europa.eu/finland/news/press/101/10613_fi.htm

43 <http://www.mol.fi/esr/fi/equal/index.jsp>

44 2006/112/EC

45 Nyssens 2008

Britanniassa tuli vuonna 2005 voimaan laki ”yhteisöedun yrityksestä” (Community interest company, CIC). Italiassa säädettiin vuonna 2006 uusi laki yhteiskunnallisista yrityksistä (Impresa sociale).

Taulukko: Sosiaalista ja yhteiskunnallista yritystoimintaa koskevat säätely maittain

Maat *)	Säätely	Voimaantulovuosi
Iso-Britannia	Laki yhteisöedun yrityksistä	2005
Italia	Laki sosiaalisista osuuskunnista Laki yhteiskunnallisista yrityksistä	1991 2006
Itävalta	Hallinnollinen ohje integraatioyrityksistä Hallinnollinen ohje yhteisötalousyrityksistä	2004 ..
Saksa	Laki työhön integroivista yrityksistä Laki työhön valmentavista suojatyökeskuksista	2001 ..
Ranska	Laki yleistä hyötyä tuottavista osuuskunnista	2002
Ruotsi	Hallinnollinen määritelmä	2007
Tanska	Sovelletaan lähinnä osuuskuntalakeja ymv	..
Espanja	Laki yhteisöä palvelevista osuuskunnista Laki integroivista yhteiskunnallisista yrityksistä	1999 2007
Belgia	Laki yhteiskunnallisesta yrityksestä	1995
Hollanti	Laki työhön valmentavasta suojatyöstä Vireillä laki yhteiskunnallisista yrityksistä	1998 muutettu 2008 2009
Kreikka	Laki mielenterveysalan sosiaalisista osuuskunnista	1999
Puola	Laki sosiaalisista osuuskunnista	2006 muutettu 2009
*) Lainsäädäntöä yhteiskunnallisesta tai sosiaalisesta yritystoiminnasta on myös muissa Euroopan maissa, niitä käsitellään raportin luvussa 3.15		

Seuraavassa luodaan tarkempi katsaus yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen yritystoimintaan taulukossa mainituissa Euroopan maissa.

3.3. Iso-Britannia

Yhteiskunnalliset yritykset osana kolmatta sektoria

Iso-Britanniassa yhteiskunnallinen yritys voi ratkaista laajalla skaalalla yhteiskunnallisia ja ympäristöongelmia ja operoida talouden kaikilla sektoreilla. Iso-Britanniassa oli arvioiden mukaan vuonna 2005 noin 15 000 yhteiskunnallista yritystä, joskin lukua on kritisoitu siksi, että arvion pohjalla oleva määritelmä ei anna selkeitä kriteereitä luokitteluun⁴⁶. Vuonna 2009 yhteiskunnallisten yritysten määrä oli jo yli 62 000, mutta samanlainen kritiikki arvion luotettavuudesta on jatkunut.

Yhteiskunnalliset yritykset voivat toimia ja toimivat Iso-Britanniassa lähes kaikilla talouden sektoreilla koulutuksesta teleliikenteeseen. Sektorista riippumatta yleisimpiä tuotteita ovat koulutus, valmennus ja neuvonta, eli inhimillisen pääoman kasvattaminen. Suurin osa yhteiskunnallisista yrityksistä Iso-Britanniassa toimii vain yhdellä sektorilla. Noin 10 % toimii useammalla kuin kahdella liiketoimintasektorilla.⁴⁷

Iso-Britanniassa yhteiskunnalliset yritykset lasketaan osaksi kolmatta sektoria ja ne on sijoitettu Office of the Third Sectorin alle, eli kolmannen sektorin ministeriön alaisuuteen. Kolmannella sektorilla tarkoitetaan Iso-Britanniassa organisaatioita, jotka ovat itsenäisiä suhteessa julkiseen hallintoon, työskentelevät edistääkseen sosiaalisia, kulttuurisia tai ympäristöllisiä tavoitteita ja sijoittavat kaikki tuotot pääasiassa uudelleen näiden tavoitteiden saavuttamiseen. Nämä organisaatiot voivat

⁴⁶Deorney ja Nyssens 2008

⁴⁷ State of Social Enterprises Survey 2009

olla yhdistyksiä, osuuskuntia, keskinäisiä yhtiöitä, hyväntekeväisyysjärjestöjä ja yhteiskunnallisia yrityksiä.⁴⁸

Vapaaehtois- ja yhteisöjärjestöt (Voluntary and Community Organizations, VCOs)

Ryhmän sisällä on valtavasti erilaisia toimijoita suurista brändeistä, kuten Barnardo's, jonka vuosittainen liikevoitto on yli 10 miljoonaa puntaa, pieniin seurakunnan yhteydessä toimiviin säätiöihin, joiden ansiot ovat tyypillisesti alle 1000 puntaa vuodessa. Tähän ryhmään kuuluvat myös erilaiset urheiluseurat ja lobbausjärjestöt. Yhteistä VCO-kategoriaan kuuluville järjestöille on se, että ne ovat olemassa ja toimivat yhteisen hyvän edistämiseksi ja perustuvat useimmiten vapaaehtoistyöhön.⁴⁹ VCO:illa voi myös olla liiketoimintaa, jolloin ne voidaan lukea yhteiskunnallisten yritysten kategoriaan.

IPS-organisaatio (Industrial and Provident Society)

IPS-organisaatioita on kahdentyyppisiä: osuuskunnat ja *community benefit society*. Community benefit society on samantyyppisesti organisoitunut kuin osuuskunta, mutta sen tarkoituksena on jäsenten edun edistämisen sijasta hyödyttää yhteisöä laajemmin. Iso-Britanniassa on noin 8000 rekisteröityä IPS-organisaatiota ja niissä on yhteensä n. 19 miljoonaa jäsentä. Merkittävimmät ovat kuluttaja- ja työntekijäosuuskunnat, osuuskuntakonsortiot, maatalousosuuskunnat ja asunto-osuuskunnat. Lisäksi on noin 500 luotto-osuuskunta, joissa on lähes puoli miljoonaa jäsentä.³⁵

Sosiaaliset yritykset (Social Firms)

Iso-Britanniassa sosiaalinen yritys on yhteiskunnallinen yritys, jonka yhteiskunnallinen tehtävä on epäedullisessa asemassa olevien työllistäminen. Liiketoiminta järjestetään niin, että yritys pystyy tarjoamaan hyvätasoisia työpaikkoja ihmisille, joilla on vaikeuksia sijoittua työmarkkinoille. Sosiaaliset yritykset tuottavat aina vähintään 50 % tuloistaan myymällä tuotteita tai palveluita, eli ovat ainakin osittain itsenäisiä taloudellisesti. Työntekijöistä vähintään 25 % on työmarkkinoilla epäedullisessa asemassa olevia ihmisiä. Kaikilla sosiaalisen yrityksen työntekijöillä on työsopimus, joka takaa vähintään kansallisen minimipalkan ja työntekijöille taataan mahdollisuus kehittää omaa osaamistaan työssä. Vuonna 2007 Iso-Britanniassa oli 151 sosiaalista yritystä. Sosiaaliset yritykset työllistivät noin 1500 ihmistä, josta puolet on epäedullisessa asemassa olevia työntekijöitä, pääasiassa vammaisia.⁵⁰

Kehitysjärjestö (Development Trust)

Kehitysjärjestöt ovat yhteisön omistamia ja johtamia organisaatioita, joilla on pitkä historia Iso-Britanniassa. Ne käyttävät yhteiskunnallista yritystoimintaa ja rakennusten, sekä maan omistamista keinoina tuoda yhteisöön pitkäaikaisia sosiaalisia, taloudellisia ja ympäristöllisiä vaikutuksia. Järjestöt toimivat sekä kaupungeissa että maaseuduilla ja erityisesti seuduilla, jotka ovat taloudellisesti huonossa asemassa. Niitä kutsutaan usein ankkuriorganisaatioiksi, koska ne toimivat yhteistyössä julkisten tahojen, yksityisten yritysten ja muiden järjestöjen kanssa. Ne tuottavat palveluita ja välineitä, etsivät ratkaisuja paikallisiin ongelmiin ja auttavat muita alueen organisaatioita toiminnassaan. Kehitysjärjestöillä on erinomaiset edellytykset järjestää toimintansa yritysmuotoiseksi ja edistää tavoitteitaan yhteiskunnallisen yritystoiminnan kautta. Esimerkiksi tyhjiä tai huonokuntoisia rakennuksia on ostettu ja muutettu yhteiskunnallisten yritysten toimitiloiksi, koulutustiloiksi, konferenssikeskuksiksi, yhteisön pyörittämiksi kaupoiksi ja ravintoloiksi tai asunnoiksi.⁵¹

⁴⁸ www.cabinetoffice.gov.uk/third_sector.aspx

⁴⁹ The future role of the third sector in social and economic regeneration: final report

⁵⁰ www.socialfirms.co.uk

⁵¹ www.dfa.org.uk

Yhteisöedun yritys (Community Interest Company)

Tarve uudentalaiselle yhteiskunnallisen yrityksen yhtiömuodolle syntyi, kun useat erilaiset yhteisöt (esim. osuuskunnat, hyväntekeväisyysjärjestöt, sosiaaliset yritykset) määrittivät itsensä yhteiskunnallisiksi yrityksiksi ilman selkeää, yhtenäistä lainsäädännössä määriteltyä yritysmuotoa. Epämääräiset ja puuttuvat määritelmät johtivat siihen, että em. yhteisöt kohtasivat vaikeuksia rahoituksen saamisessa, sopivan oikeudellisen muodon valinnassa sekä puutteita neuvonnassa perustettaessa yhteiskunnallista yritystä.⁵²

Vuonna 2002 tehtiin ensimmäinen ehdotus *CIC- community interest company* -lakisääteisestä yhtiömuodosta Ison-Britannian *Cabinet Office*lle osana *Private Action, Public Benefit* -raporttia. Raportin tarkoituksena oli esitellä erilaisia yhteiskunnallisille yrityksille soveltuvia oikeudellisia muotoja. Seuraavana vuonna raportissa *Enterprise for Communities: Proposals for a Community Interest Company* määriteltiin tarkemmin uutta oikeudellista muotoa. Laajojen kuulemisten perusteella tehty ehdotus sai vahvan kannatuksen kolmannen sektorin toimijoilta. Kolmannelta sektorilta saatiin myös parannusehdotuksia yhteisöedun yhtiön rakenteeseen ja perusteluihin. Tavoitteena oli, että CIC tarjoaisi yhteiskunnallisille yrityksille lainsäädännössä tunnustetun vaihtoehdon ja joustavamman tavan toimia perinteisten hyväntekeväisyysjärjestöjen ja IPS-organisaatioiden (Industrial and Provident Society) rinnalla.^{53 54 55}

Hallitus määritteli esityksessään yhteisöedun yritykset yrityksiksi, joilla on pääasiallisesti yhteiskunnallisia tavoitteita ja joiden voitot sijoitetaan yrityksen määrittelemiin yhteiskunnallisiin tarkoituksiin liiketoiminnoissa tai yhteisössä. Liiketoimintaa ei saa ohjata tarve maksimoida voittoa osakkeenomistajille tai muille edunsaajille.⁵⁶

Vuonna 2005 Iso-Britannian parlamentti hyväksyi lain, jolla perustettiin uusi yhtiömuoto: yhteisöedun yritys. Lain hyväksymistä vauhditti yhteiskunnalliselle yrittäjyydelle ja erityisesti yhteiskunnallisten yritysten kasvulle otollinen poliittinen ilmasto. Iso-Britanniassa on jo useiden vuosien ajan painostettu yhteiskunnallisten yritysten kehittämiseen huomattavasti enemmän kuin monissa muissa Euroopan maissa rahoituksen järjestämisellä, konsultaatiolla, tukirakenteilla ja tutkimuksella. Uuden lainsäädännön avulla haluttiin korostaa yhteisöedun yritysten merkitystä yhteiskunnassa.⁵⁷

Laki yhteisöedun yrityksistä tuli voimaan Iso-Britanniassa vuonna 2005 (The Companies, Audit, Investigations and Community Enterprise Act 2004 ja The Community Interest Companies Regulations 2005) ja Pohjois-Irlannissa 2007⁵⁸.

Yhteisöedun yhtiömuodolla on kaksi pääomayhtiövaihtoehtoa: *limited by guarantee* (v. 2009 n. 74 % kaikista rekisteröityneistä), tai *limited by shares* (v. 2009 n. 26 %). CIC ei voi olla rekisteröitynyt hyväntekeväisyysjärjestö, IPS (Industrial and Provident Society) eikä osuuskunta. Tammikuussa 2010 rekisteröityneitä yhteisöedun yrityksiä oli Iso-Britanniassa 3322 kpl. CIC:t toimivat monilla eri aloilla painottuen palvelualoihin. Maantieteellisesti pohjoisen ja eteläisen Iso-Britannian välillä on merkittävä ero rekisteröityneiden yhtiöiden määrissä. Rekisteröityneistä CIC-yhtiöistä Skotlannissa, Walesissä ja Pohjois-Irlannissa on kesäkuun 2009 tilanteen mukaan ainoastaan 8 %.⁵⁹

Nicholls (2009) lainaa Burgessin määrittelyä CIC:n tehtävästä, joka voitaisiin kääntää suomeksi seuraavasti:

⁵² Cox 2006

⁵³ DTI 2003

⁵⁴ Nicholls 2009

⁵⁵ Defourney ja Nyssens 2008

⁵⁶ DTI 2002

⁵⁷ Nicholls 2009

⁵⁸ CIC Regulator 2010

⁵⁹ Nicholls 2009

Yhteisöedun yrityksen nimi kiteyttää sen tehtävän. Se toimii yhteisönsä etujen mukaisesti, osoittaa sen linkittämällä varojen käyttönsä yhteiskunnalliseen tehtäväänsä ja tekemällä sen läpinäkyvästi.

Määritelmien lisäksi lainsäädännössä asetetaan CIC:lle tiettyjä velvollisuuksia. Voidakseen rekisteröityä, CIC:n on läpäistävä yhteisöedun testi (community interest test), jolla selvitetään vuosittain pääsidosryhmien näkemys ao. yhteisöedun yrityksen riittävästä yhteisön edun hoitamisesta. Lisäksi CIC:n velvollisuutena on raportoida, mitä se tekee yhteisön eduksi, ketä se auttaa ja kuinka. (community interest company report). CIC-säädöksissä on rajoitettu voitonjakoa (divident cap), varallisuuden käyttöä (asset lock) ja johdon palkkoja. Voittoa voi jakaa korkeintaan 35 % vuosittaisesta jaettavissa olevasta voitosta. Varallisuuslукon tarkoituksena on varmistaa yhteisöedun yrityksen varallisuuden käyttö sen yhteisölliseen tehtävään. Johdon palkkojen on oltava kohtuullisia ja yhtiön etujen mukaisia.⁶⁰

Yhteisöedun yrityksiä säätelevän lain perusteella luotiin yhteisöedun yritysten tukielin (CIC Regulator) kauppa- ja teollisuusministeriön yhteyteen. Valvontaelin on riippumaton julkinen toimija ja sen tehtävänä on vahvistaa CIC-brändin kehittymistä ja tarjota apua sekä ohjausta CIC-yhtiöiden perustamisessa. Toimija tähän tehtävään valittiin julkisen hakuprosessin kautta. CIC Regulator toimii hallituksen ja yhteisöedun yritysten välisenä ”tulkkina”. Se tarkistaa hakijoiden kelpoisuuden yhteisöedun yritykseksi, seuraa ja julkaisee yhteisöedun yritysten raportteja, seuraa varallisuuden käyttöä ja tuottaa tietoa yhteisöedun yrityksiin liittyvistä kysymyksistä.⁴⁶

Nichollsin mukaan CIC Regulatorilla on vaikeuksia tuottaa analysoitua tietoa CIC-yhtiöiden vaikutavuudesta tällä hetkellä kerättävän tiedon pohjalta. Nicholls on selvittänyt tutkimuksessaan CIC-yhtiöiden raportointivelvollisuutta ja sen käytäntöjä. Hän on tunnistanut kolme selittävää tekijää raportointikäytännölle. Näitä ovat terminologian vaikutukset raportointikäytäntöihin, keskeisten toimijoiden vaikutus raportointikäytäntöjen soveltamiseen ja erimielisyydet raportointivelvollisuudesta.

Tulosten perusteella näyttää siltä, että Iso-Britannian kevyen raportoinnin politiikka on vaikuttanut myös yhteisöedun yritysten raportointivaatimukseen ja johtanut vertailukelvottomaan (vaihteleva laatu ja epätäydellisyys) raportointiaineistoon. Tällaista raportointiaineistoa ei voida hyödyntää poliittisessa päätöksenteossa, vaikka vertailukelpoinen aineistoa auttaisi sektorin merkittävyyden selvittämisessä. Nichollsin otos oli 80 julkaistua CIC-vuosikertomusta. Ongelmana on myös tukielimen käytössä olevien resurssien vähäisyys.⁶¹

Valtakunnalliset tukirakenteet

Yhteiskunnallisten yritysten sektorin potentiaali tunnistettiin virallisella tasolla jo vuonna 2001, kun Iso-Britannian kauppa- ja teollisuusministeriön yhteyteen perustettiin yhteiskunnallisten yritysten osasto (Social Enterprise Unit, SEU). Jo sitä ennen hallituksella oli ollut eri osastojen välisiä ohjelmia, joissa edistettiin yhteiskunnallista yritystoimintaa. Oma yksikkö päätettiin perustaa, jotta saataisiin eri ohjelmat ja toiminnot koordinoitua paremmin. Keskushallinnon SEU-yksikkö on tärkein yhteiskunnallisen yritystoiminnan politiikkaa ohjaavaa ja edistävä organisaatio Iso-Britanniassa. Vuonna 2002 SEU ryhtyi toteuttamaan yhteiskunnallisen yritystoiminnan strategiaa, joka oli tehty yhteistyössä sidosryhmien kanssa. ”Social Enterprise: A Strategy for Success”- strategian toteutuksen toisessa vaiheessa todettiin, että kolmannelle sektorille tulee perustaa oma ministeriö.

Office of the Third Sector eli kolmannen sektorin ministeriö perustettiin ja oma ministeri nimettiin vuonna 2006. Ministerin avuksi perustettiin kolmannen sektorin työryhmä, joka koottiin eri ministeriöistä, yhteiskunnallisten yritysten edustajista ja muista sidosryhmistä. Iso-Britannian kansallinen kehitys on tarkoittanut sitä, että myös Skotlannin, Walesin, Pohjois-Irlannin ja Englannin yhdeksäs-

⁶⁰ CIC Regulator 2010

⁶¹ Nicholls 2009

sä alueellisessa kehitysorganisaatiossa on kehitetty omat yhteiskunnallisen yritystoiminnan strategiat.⁶²

Kolmannen sektorin ministeriön toimintastrategian oleellinen osa on yhteistyö itse sektorin kanssa. Hallituksen ja sektorin välistä dialogia edistämään perustettiin *Social Enterprise Coalition (SEC)*. SEC on sateenvarjo-organisaatio, joka tuo yhteen eri yhteiskunnallisten yritysmuotojen, kuten osuuskuntien ja yhteisöedun yritysten kattojärjestöt, sekä yksittäiset sosiaaliset ja yhteiskunnalliset yritykset. SEC toteuttaa yhteiskunnallisen yritystoiminnan edunvalvontaa ja promootiota mm. uutiskirjeiden ja vuosittaisen Voice-konferenssin muodossa. Vuoden 2010 Voice-konferenssissa julkistetaan Social Enterprise Mark eli yhteiskunnallisen yrittäjyyden tuotemerkki, jota voidaan verrata esim. Reilun kaupan merkkiin. Tuotemerkillä brändätään yhteiskunnallista yrittäjyyttä ja helpotetaan kuluttajien mahdollisuutta valita yhteiskunnallisesti vastuullinen tuottaja.⁶³

RISE (Regional Infrastructure for Social Enterprise Limited) tuottaa yhteiskunnallisille yrityksille Iso-Britanniassa yleistä yritystukipalvelua. Palveluihin kuuluu yritysneuvonta, kuten yritysideoiden tuotoirintia, apua liiketoimintasuunnitelmien tekemiseen, markkinointi- ja investointiselvityksiä, asiantuntijaneuvontaa päivittäiseen liiketoimintaan, sekä räätälöityä liiketoiminta- ja johtamiskoulutusta yhteiskunnallisille yrittäjille. RISE saa rahoitusta sekä julkisista varoista että Euroopan Unionin sosiaalirahastosta.⁶⁴

The Development Trusts Association (DTA) on kehitysjärjestöjen kattojärjestö. Sen tarkoituksena on auttaa uusia kehitysjärjestöjä aloittamaan toimintansa tai kehittämään sitä ja jakaa tietoa eri kehitysjärjestöjen kesken. DTA pyörittää yhdeksää alueellista verkostoa sekä asiantuntijafoorumia ja toimii lobbausjärjestönä⁶⁵.

Social Firms UK on sosiaalisten yritysten kansallinen tukielin, joka tekee tutkimusta ja käytännön aloitteita sosiaalisten yritysten määrän ja laadun lisäämiseksi.⁶⁶

Co-operatives UK on osuuskuntien kansallinen katto-organisaatio, joka edistää osuuskuntasektoria ja sen intressejä. Jäseninä on yksittäisi osuuskuntia, osuuskuntien liittoja sekä tahoja, jotka ovat kiinnostuneita sektorista. Organisaatio on itsenäinen ja jäsenten omistama. Co-operatives UK on järjestäytynyt osuuskunnaksi ja syntyi, kun vuonna 2003 Osuuskuntien unioni the Co-operative Union, the Industrial and Common Ownership Movement (ICOM) ja United Kingdom Co-operative Council (UKCC) yhdistyivät. Co-operatives UK julkaisee mm. laajaa selvitystä vuosittain sektorin toimijoista ja kehityksestä.⁶⁷

Business Link on kansallinen yleinen yritysneuvontapalvelu, joka on myös yhteiskunnallisten yritysten käytettävissä. Kolmannen sektorin ministeriö on myöntänyt vuodelle 2011 määrärahoja 6 miljoonaa puntaa Business Linkin yhteiskunnallisille yrityksille suunnattujen neuvontapalveluiden kehittämiseen.⁶⁸

Rahoitus

CIC-yhtiömuoto on hybridi (hybrid intermediary), joka suojelee investoijia ja toisaalta mahdollistaa investoinnit yhteiskunnallisiin yrityksiin. CIC on finanssinäkökulmasta mielenkiintoinen innovaatio. CIC-yhtiöiden varallisuuslupko takaa sen, että yhtiön varat käytetään sen yhteiskunnalliseen tarkoi-

⁶² OECD 2009

⁶³ www.socialenterprise.org.uk

⁶⁴ www.rise-sw.co.uk

⁶⁵ Aaltonen et al. 2007

⁶⁶ www.socialfirmsuk.co.uk

⁶⁷ www.cooperatives-uk.coop

⁶⁸ www.cabinetoffice.gov.uk/third_sector.aspx

tukseen, mutta investoijien houkuttelemiseksi yhtiö pystyy kuitenkin toteuttamaan osakeanteja ja jakamaan osinkoja.⁶⁹

Uusi yhtiömuoto ei ole ratkaissut yhteiskunnallisten yritysten asemaa rahoitusmarkkinoilla. CIC-yhtiömuotoa käyttää vain pieni osa Iso-Britannian yhteiskunnallisista yrityksistä. Yhteiskunnallisten yritysten rahoitusmarkkinoiden toimimattomuuteen liittyy useita muita taustatekijöitä kuin yhtiömuoto. Ensinnäkin toimijoilla ei ole liiketoiminnassa ja rahoitusmarkkinoilla tarvittavaa tietoa ja taitoa. Kolmannen sektorin toimijat ovat perinteisesti pyrkineet välttämään taloudellisia riskejä ja velanottoa. Monet organisaatiot ovat kykenemättömiä oikeusmuotonsa vuoksi hakemaan rahoitusta osakeanneilla. Toisaalta kolmannelle sektorille ei ole tarpeeksi rahoitustarjontaa. Tavalliset pankit eivät tunne kolmannelle sektorille sijoittamisen mahdollisuuksia ja riskejä. Lainsäädäntö rajoittaa säätiöiden mahdollisuutta sijoittaa yhteiskunnallisiin vaikutuksiin taloudellisen tuloksen sijasta. Yhteiskunnallista arvoa ei ylipäättäen oteta huomioon sijoittamisessa. Yhteiskunnallisten yritysten rahoitusmarkkinat ovat ylipäättäen nuoret ja heikot eikä niillä ole tarvittavaa volyyymia ja tehokkuutta.

Markkinoilla ei myöskään ole oikeanlaisia sijoitusinstrumentteja, jotka ottaisivat huomioon yhteiskunnallisten yritysten tuottamat yhteiskunnalliset vaikutukset. Tämän vuoksi Iso-Britanniassa on panostettu erilaisiin ohjelmiin ja yhteiskunnallisille yrityksille suunnattujen rahoituslaitosten ja instrumenttien kehittämiseen, joista mielenkiintoisimpia ovat mm:

- Adventure Capital Fund
- Big Issue Invest
- Bridges Community Ventures
- Community Development Finance Institutions
- Charity Bank
- Co-operative and Community Finance
- The Co-operative Bank
- Futurebuilders England
- Local Investment Fund
- Triodos
- Unity Trust Bank
- Venturesome

Venturesome on hyvä esimerkki perinteisten kolmannen sektorin toimijoiden uudenlaisesta sijoitus-toiminnasta. Charities Aid (CAF) -säätiö perusti *Venturesome*-rahaston vuonna 2003. Rahasto sijoittaa hyväntekeväisyysjärjestöihin ja yhteiskunnallisiin yrityksiin ostamalla osakkeita ja myöntämällä lainoja. *Venturesome* sijoittuu avustuksia antavien organisaatioiden ja kaupallisten pankkien välimaastoon. *Venturesome* on tähän mennessä jakanut 15 miljoonaa puntaa 250 organisaatiolle. *Venturesome* on rahoitustoiminnan ohessa myös pyrkinyt edistämään toimivampia yhteiskunnallisen sijoittamisen markkinoita kerryttämällä asiantuntemusta ja jakamalla kokemuksia ja tietoa.⁷⁰

Community Development Finance Institutions (CDFI) ja *Community Investment Tax Relief* kannustavat yksityisiä ihmisiä ja yhtiöitä sijoittamaan rahoituksellisesti epäedullisessa asemassa oleviin, syrjäytyneillä alueilla toimiviin tai syrjäytyneitä ihmisryhmiä palveleviin yrityksiin. CDFI-instituutiot ovat itsenäisiä rahoitusinstituutioita, jotka myöntävät lainoja mm. yhteiskunnallisille yrityksille. Toiminnallaan CDFI-instituutiot haluavat osoittaa kaupallisille pankeille, että yhteiskunnalliset yritykset ovat potentiaalisia asiakkaita. Vuonna 2009 CDFI-instituutiot antoivat lainoja yhteensä yli 113 miljoonan punnan edestä, joka on 50 % enemmän kuin edellisenä vuonna. Iso-Britannian hallitus

⁶⁹ OECD 2009

⁷⁰ www.cafonline.org

neuvottelee yhteistyöstä pankkisektorin ja mm. Euroopan investointipankin kanssa CDFI-instituutioiden kehittämiseksi.⁷¹

Iso-Britannian kolmannen sektorin ministeriö on päättänyt perustaa riskipääomarahaston (*Risk Capital Fund*), johon valtio laittaa viiden miljoonan punnan alkupääoman. Rahaston tavoitteena on kerätä toiset viisi miljoonaa puntaa yksityisiltä tahoilta. Rahaston ensisijaisia kohdeyrityksiä ovat ne yhteiskunnalliset yritykset, joilla on suuri kasvupotentiaali ja joiden yhteiskunnallinen vaikuttavuus on merkittävä. Rahaston tarkoituksena on täyttää aukko, johon nämä kasvuvaiheen yhteiskunnalliset yritykset tippuvat rahoitusmarkkinoilla.⁷²

Social Investment Wholesale Bank on pankki, jonka tarkoituksena on tukea yhteiskunnallisen sijoitustoiminnan markkinoita Iso-Britanniassa. Yhteiskunnallisten investointien tukkumyyjänä se edistää vahvan ja kestäväen yhteiskunnallisten sijoitusten markkoiden syntymistä työskentelemällä sijoittajien ja lainaajien kanssa jälleenmyyntitasolla. Hallitus lähetti pankin yksityiskohtaiset suunnitelmat lausuntokierrokselle kesällä 2009.⁶²

Viimeisin kehitys Iso-Britanniassa on *yhteiskunnallisten yritysten pörssin* kehittäminen. Pörssin perustamista tutkivat vuonna 2009 yhteiskunnallisen sijoittamisen asiantuntijat Rockefeller-säätiön tuella. Suunnitelmissa on luoda pörssimarkkinat yhteiskunnallisille yrityksille, joiden vuotuinen liikevaihto on yli 500 000 puntaa ja jotka ovat toimineet yli kolme vuotta. Tutkimuksessa profiloitiin yhteiskunnallisia yrityksiä ja investoijia, arvioitiin markkinoiden kiinnostusta ja analysoitiin yhteiskunnallisten yritysten pörssin potentiaalisia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Kunnianhimoisena tavoitteena on luoda Iso-Britanniaan pörssi, joka on johtava globaali sijoituspaikka yhteiskunnallisiin yrityksiin, jotka tuottavat sekä rahallista tuottoa investoinnille että yhteiskunnallista hyötyä.⁷³

3.4. Italia

Lainsäädäntö ja määritelmät

Osatyökykyisiä, vammaisia ja mielenterveyskuntoutujia työhön valmentavia ja työllistäviä osuuskuntia perustettiin Italiaan yleisen osuuskuntalain pohjalta jo 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa. Vuonna 1991 Italian parlamentti hyväksyi lain⁷⁴, jolla luotiin uusi lainsäädännöllinen pohja Italian osuuskuntamuotoiselle sosiaaliselle yritystoiminnalle. Tätä lakia muutettiin vuonna 2000 muun muassa julkisten hankintojen vuoksi. Vuonna 2006 sosiaalisista osuuskunnista annetun lain rinnalle luotiin uusi laki⁷⁵ yhteiskunnallisista yrityksistä, jollaiseksi voidaan hyväksyä kaikki yksityiset yritykset, säätiöt ja järjestöt, mikäli ne täyttävät laissa määrätyt ehdot.

Seuraavassa esitellään vuoden 1991 laki sosiaalisista osuuskunnista. Kuvaus noudattaa Italian kansallisen osuuskuntakonsortio DROM:in italian- ja englanninkielistä lakitekstiä. Lain 1. artiklan mukaan⁷⁶:

”Sosiaalisten osuuskuntien tavoitteena on tuottaa yhteisölle yleistä hyötyä edistämällä ihmisarvoa ja kansalaisten yhteiskunnallista osallisuutta järjestämällä (a) sosiaali-, terveydenhuolto- ja koulutuspalveluja, sekä (b) luomalla työpaikkoja muita heikommissa asemassa oleville henkilöille erilaisten liiketoimintojen avulla, esimerkiksi maatalouden, teollisen tuotannon, kaupan ja palvelujen aloilla.”

⁷¹ The future role of the third sector in social and economic regeneration

⁷² www.cabinetoffice.gov.uk/third_sector.aspx

⁷³ OECD 2009

⁷⁴ 381/8.11.1991

⁷⁵ 155/24.3.2006

⁷⁶ Consorzio Nazionale DROM

Laki erottelee kaksi erilaista osuuskuntamuotoa. A-tyyppin osuuskunnat tuottavat sosiaalisia, terveys- tai koulutuspalveluita. B-tyyppin sosiaaliset osuuskunnat työllistävät heikossa työmarkkina- asemassa olevia henkilöitä eri aloilla järjestettävän liiketoiminnan avulla.

Lain 2. artiklan mukaan sosiaalisissa osuuskunnissa voi olla jäsenten ja palkattujen työntekijöiden ohella vapaaehtoisia, jotka tulee rekisteröidä omana ryhmänä osuuskunnan jäsenluetteloon. Heidän määränsä ei kuitenkaan saa ylittää puolta osuuskunnan jäsenmäärästä. Heille voidaan maksaa ainoastaan kulukorvauksia. A-tyyppin osuuskunnissa vapaaehtoisten palveluja voidaan käyttää täydentävänä voimavarana, mutta ei korvaamaan ammattilaisten työtä. Myös siviilipalvelusta suorittavia asevelvollisia käytetään sosiaalisten osuuskuntien työvoimana.

B-tyyppin sosiaalisissa osuuskunnissa tarjotaan työtä lain 4. artiklan mukaan fyysisesti, psyykkisesti ja aistivammaisille sekä mielenterveyskuntoutujille, psykiatrasta hoitoa saaville, narkomaaneille ja alkoholisteille, vaikean perhetaustan omaaville nuorille sekä rikoksista tuomituille, joille on määrätty yhdyskuntapalvelua tai vastaavaa korvaavaa rangaistusta. Lain mukaan B-tyyppin osuuskunnat on vapautettu lakisääteisistä terveysvakuutus- ja muista sosiaaliturvamaksuista siltä osin kuin ne työllistävät edellä mainittuja epäedullisessa työmarkkina- asemassa olevia henkilöitä.

Lukumäärä, omistajuus ja yhtiömuoto

Vuoden 2005 tietojen mukaan sosiaalisia osuuskuntia oli rekisteröity koko Italiassa 7 698. Niistä kuului A-tyyppiin noin 58 %, B-tyyppiin noin 36 %. Loput 6 % olivat yhdistelmäosuuskuntia tai konsortioita.⁷⁷

Ainoa hyväksyttävä yritysmuoto on laissa (381/1991) määritelty sosiaalinen osuuskunta. Omistajat ovat osuuskunnan jäsenet. Jäsenyy.luokkia on neljä:

- edunsaajakohderyhmien edustajat,
- muut henkilöjäsenet,
- jäsenluetteloon merkittävät vapaaehtoistyöntekijät sekä
- juridiset henkilöt (mm. yritys, säätiö ja järjestöt).

Lain 4. artiklassa edellytetään, että osuuskunnan kaikista työntekijöistä vähintään 30 % on oltava epäedullisessa työmarkkina- asemassa olevia henkilöitä (disadvantaged people). Mikäli henkilön vajaakuntoisuuden haitta-aste sallii, heidän tulee olla myös osuuskunnan varsinaisia jäseniä. Lain 11. artiklan mukaan sosiaalisen osuuskunnan jäsenyys *voi olla avoin myös julkisille tai yksityisille juridisille organisaatioille*, mikäli niiden säännöt tai yhtiöjärjestys sallivat osallistumisen sosiaalisten osuuskuntien rahoitukseen ja toiminnan kehittämiseen.

Vuoden 2003 lopussa sosiaalisten osuuskuntien omistajina oli yhteensä noin 215 000 henkilöjäsentä ja 5 500 juridista henkilöä. 82 % kaikista sosiaalisista osuuskunnista oli muodostettu yksinomaan henkilöjäsenyyden pohjalta. 870 sosiaalisessa osuuskunnassa oli sekä yksilöjäseniä että juridisia henkilöitä. A-tyyppin osuuskunnissa oli keskimäärin 41, B-tyyppin osuuskunnissa 29 ja molempien tyyppin tehtäviä hoitavissa osuuskunnissa 31 jäsentä. Osuuskuntien muodostamisessa noin 250 konsortiossa oli keskimäärin 15 juridista henkilöä. Noin 20 % osuuskunnista oli alle 10 jäsentä, runsaat 30 % sijoittui 10–19 jäsenen luokkaan ja vajaa 30 % sijoittui 20–49 jäsenen luokkaan. Osuuskuntia, joiden jäsenmäärä sijoittui luokkaan 50–250 jäsentä, oli noin 10 % kaikista. Yli 250 jäsenen osuuskuntia oli 60.⁷⁸

⁷⁷ Consorzio Nazionale DROM

⁷⁸ www.equal-xop.org

Merkitys työllistäjinä

Vuonna 2005 sosiaaliosuuskuntien palveluista ja toiminnasta hyötyi yli 3,3 miljoonaa ihmistä. Sosiaalisten osuuskuntien vuotuinen liikevaihto oli lähes 6,4 miljardia euroa.⁷⁹

Italian sosiaaliset osuuskunnat työllistivät vuonna 2005 noin 240 000 henkilöä, joista A-tyypin osuuskunnat noin 180 000 erilaisten koulutus-, sosiaali- ja terveysalan palvelujen tuotannossa. Ne toimivat suurelta osin julkisen hallinnon alihankkijoina. Niissä työskenteli myös noin 20 000 vapaaehtoistyöntekijää ja noin 25 000 yhteistyösopimuksilla työllistettyä. Siviilipalvelua suorittavia henkilöitä niissä työskenteli noin 2 200.

B-tyypin osuuskunnissa työskenteli vuonna 2005 kaikkiaan noin 62 700 henkilöä, joista 85 % oli työsuhteessa. Työhön valmennettavien ja työllistettyjen osuus oli noin 30 000 eli keskimäärin 55 %, mikä ylittää selvästi lain 30 %:n vähimmäisvaatimuksen. Palkattua ohjaaja- ja valmennushenkilöstöä niissä oli noin 15 000, vapaaehtoistyöntekijöitä noin 10000 sekä yhteistyösopimukseen perustuvissa työsuhteissa oli noin 3 500 henkilöä. Jäseniä B-tyypin osuuskunnissa oli 65 000.

Suurin työhön valmennettavien ja työllistettyjen ryhmä olivat eri tavoin fyysisesti vajaakuntoiset ja vammaiset (45,5 %), seuraavaksi suurimmat ryhmät ovat huumeriippuvaiset (17 %), mielenterveyskuntoutujat (15 %), vangit ja vankilasta vapautuneet (8 %), pitkäaikaistyöttömät (6 %) ja alkoholi-ongelman takia tukea tarvitsevat (4,5 %).⁶⁸

Rahoitus ja julkiset tuet

Lain 4. artiklan mukaan sosiaaliset osuuskunnat on vapautettu pakollisista valtion terveysvakuutus- ja sosiaaliturvamaksuista kohderyhmään kuuluville maksettujen palkkojen osalta.

Lain 5. artiklan mukaan muun muassa hankintasopimuksia voivat tehdä vain sellaiset sosiaaliset osuuskunnat, jotka on rekisteröity Italian alueviranomaisten ylläpitämiin *alueellisiin rekistereihin*.

Lain 7. artiklan mukaan sosiaalisilla osuuskunnilla on oikeus ottaa vastaan perintöjä ja lahjoituksia ja ne saavat 25 %:n alennuksen maarekisteri- ja kiinnitysveroista hankkiessaan kiinteää omaisuutta yhteiskunnallisen tehtävän toteuttamista varten.

Italian tilastokeskuksen tietojen mukaan noin 60 % kaikista sosiaalisista yrityksistä saa enemmän kuin puolet tuloistaan julkisista rahoituslähteistä.⁸⁰

Tukirakenteet

Lain 9. artiklan mukaan Italian aluehallintoyksiköiden on valmisteltava säädökset, joilla tuetaan sosiaalisten osuuskuntien perustamista ja kehitetään niiden toimintaa. Alueiden on myös rahoitettava nämä toimenpiteet käytettävissään olevilla varoilla.

Merkittävä tekijä, joka on tukenut sosiaalisten osuuskuntien perustamista ja vakiinnuttamista, ovat niiden keskinäiset verkostosuhteet sekä paikallisella että kansallisella tasolla. Ne ovat kehittäneet *konsortiorakenteen*, jonka avulla on pystytty säilyttämään yksittäisten osuuskuntien koko pienenä. Samalla verkostoista on saavutettu yhteisiä etuja vaikuttamistoiminnassa, edunvalvonnassa ja markkinoinnissa. Konsortiot ovat näkyvässä asemassa Italiassa ja niiden merkitys on tunnustettu sosiaalisten osuuskuntien toiminnan kehittämisessä. Konsortiot tarjoavat jäsenosuuskunnilleen sopimukseen liittyvää tukea ja neuvontaa, hallintoon liittyvää asiantuntemusta, taloudellista apua sekä koulutusta, osaamisen kehittämistä ja projektipalveluja.

⁷⁹ Consorzio Nazionale DROM

⁸⁰ www.istat.it

Konsortiot ovat toisen asteen osuuskuntia. Niiden jäsenet ovat osuuskuntia ja muita paikallisia tai alueellisia toimijoita. Lain (381/1991) mukaan vähintään 70 % konsortion jäsenistä tulee olla sosiaalisia osuuskuntia. Konsortioiden tuki ja asiantuntemus on tarpeen myös laadittaessa tarjouksia tuotteiden ja palvelujen myynnistä sekä neuvoteltaessa julkisia hankintoja koskevista sopimuksista.

Vuoden 2005 lopussa sosiaalisten osuuskuntien konsortioita oli 284 (vuodesta 2001 kasvuprosentti oli 44 %). Yhteenliittymien jäsenosuuskunnat menestyvät talouden ja toiminnan kannalta paremmin kuin niiden ulkopuolella olevat osuuskunnat. Lukumääräisesti eniten yhteenliittymiä on Pohjois-Italiassa. Yhteenliittymissä sosiaaliset osuuskunnat pystyvät luomaan yhteistyösuhteita paikallisten toimijoiden ja asiakkaiden kanssa.⁸¹

CGM - Consorzio Gino Mattarelli on Italian suurin kansallinen sosiaalisten osuuskuntien konsortio, joka muodostuu 44 alueellisesta sosiaalisten osuuskuntien konsortioista. Toinen kansallinen sosiaalisten osuuskuntien konsortio on DROM, jossa on mukana 150 osuuskuntaa 11 alueellisesta konsortioista. Konsortiot järjestävät myös rahoitusta sosiaalisten osuuskuntien investointitarpeisiin.^{82 83}

Vuoden 2006 laki yhteiskunnallisista yrityksistä

Sosiaalisten osuuskuntien nopea ja vaikuttava kehittyminen ei ole estänyt muuntyyppisten kolmannen sektorin toimijoiden osallistumista sosiaalisen ja yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittämiseen. Tämän seurauksena vuonna 2006 Italiassa hyväksyttiin laajempi laki yhteiskunnallisista yrityksistä⁸⁴.

Lain sisältöä kuvataan seuraavassa professori Antonio Fici:n esityksen pohjalta⁸⁵. Fici:n mukaan Italian uuden lain 1. artiklassa on yhteiskunnallinen yritys määritelty seuraavasti:

”Kaikki yksityiset organisaatiot, sijoittajien omistamat yritykset mukaan lukien, jotka harjoittavat vakiintunutta ja pääosin yleishyödyllisten hyödykkeiden ja palvelujen liiketaloudellista ja organisoitua tuotantoa tai kaupankäyntiä, ja jotka täyttävät tämän lain 2. 3. ja 4. artiklan vaatimukset, voidaan hyväksyä yhteiskunnallisiksi yrityksiksi.”

Fici korostaa, että uuden lain mukainen yhteiskunnallinen yritys ei ole uusi yritystoiminnan muoto eikä uudenlainen organisaatio, vaan uusi lakiin perustuva yritysryhmä (kategoria), johon kaikki laissa määritellyt edellytykset täyttävät organisaatiot voivat kuulua. Hyväksyttäviä organisaatioita ovat yhtäläisesti osuuskunnat, osakeyhtiöt (yksityiset ja julkiset), sekä voittoa tavoittelemattomat organisaatiot (järjestöt, säätiöt).

Uudessa laissa määritellään kolme edellytystä, jotka uuden yhteiskunnallisen yrityksen on täytettävä:

- sen on oltava yksityinen organisaatio;
- sen yritystoiminta tuottaa yleistä hyötyä edistäviä tuotteita tai palveluja;
- se toimii yleishyödyllisesti eikä tavoittele voittoa.

Kaikkien kolmen vaatimuksen on täytettävä ennen kuin organisaatio voi saada yhteiskunnallisen yrityksen aseman. Yhteiskunnallinen yritys voi olla vain ”yksityinen organisaatio”, Fici:n mukaan tämä rajaa henkilöyrittäjät lain soveltamisen ulkopuolelle. Sen sijaan yksityisen henkilön kokonaan omistama osakeyhtiö voi saada yhteiskunnallisen yrityksen statuksen, mikäli muut ehdot täyttyvät. Julkisen vallan omistamat organisaatiot eivät voi saada yhteiskunnallisen yrityksen statusta. Yksi-

⁸¹ Daniele & Johnson & Zandonai 2009

⁸² www.legacoop.it/strutture_settoriali.aspx

⁸³ Noya, Antonella (Eds.) 2009

⁸⁴ 155/24.3.2006

⁸⁵ Fici 2006

tyinen-käsite sisältää sen, että yksityiset organisaatiot koostuvat yksilöjäsenistä tai muista yksityisistä organisaatioista eivätkä ole valtion tai muun julkisen tahon määräysvallassa.

Julkisten toimijoiden rajaaminen lain ulkopuolelle liittyy Italian perustuslakiin kirjattuun ”subsidiari-teetti-periaatteeseen”. Sen mukaan valtion, aluehallintojen, kaupunkien ja kuntien tulee suosia kansalaisten oma-aloitteisia yleishyödyllisiä aktiviteetteja ja antaa niille tilaa toimia.

Fici toteaa, että lain 2. artiklan mukaan yleistä hyötyä (social utility) voidaan tuottaa kahdella tavalla. *Ensimmäinen* koskee yleistä hyötyä tuottavia seuraavia yhteiskunnan toimialoja:

- sosiaalipalvelut,
- terveydenhuolto,
- hyvinvointi- ja terveystila,
- koulutus, ohjaus ja ammatillinen koulutus,
- ympäristöala ja ekosysteemien suojelu,
- kulttuuriperinnön suojelu,
- sosiaalinen matkailu,
- akateeminen ja post-akateeminen koulutus,
- tutkimus ja kulttuuripalvelujen jakelu,
- muu (extra-curricula) koulutus ja valmennus ja
- yhteiskunnallisten yritysten tukeminen.

Kaikki tuotteet ja palvelut, jotka liittyvät lueteltuihin toimialoihin, ovat yleistä hyötyä tuottavia ja kaikki organisaatiot näillä toimialoilla voivat olla yhteiskunnallisia yrityksiä.

Toinen tapa tuottaa yleistä hyötyä on integroida alentuneesti työkykyisiä ja vammaisia henkilöitä työyhteisöihin. Tässä vaihtoehdossa ei ole mitään toimialarajoitteita. Vähintään 30 % työntekijöistä on oltava vammaisia tai muulla tavoin heikossa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä.

Laki vaatii, että järjestöjen ja säätiöiden, jotka haluavat rekisteröityä yhteiskunnallisiksi yrityksiksi, on todistettava toimintansa liiketoiminnallinen luonne, koska yleishyödyllisten tavaroiden tai palvelujen tuottamisen on tapahduttava yritystoiminnan puitteissa. Lain mukaan yhteiskunnalliseksi yritykseksi hyväksyttävän yksityisen organisaation on saatava *kokonaistuloistaan vähintään 70 % yritystoiminnasta*. Vastaavasti yritysten täytyy sitoutua noudattamaan voitonjaon kieltoa ja muita yhteiskunnallisten yritysten kriteerejä.⁸⁶

Fici korostaa kuitenkin, ettei tämä tarkoita sitä, että yhteiskunnalliset yrityksen eivät voisi tuottaa voittoa. Se tarkoittaa lain 3. artiklan mukaan voitonjaon kieltoa omistajille, johdolle, henkilöstölle tai muille edunsaajille. *Liiketoiminnasta saatu mahdollinen voitto on sijoitettava joko ydinliiketoiminnan kehittämiseen tai kirjattava tilinpäätös oman pääoman lisäykseksi*. Samassa artiklassa rajoitetaan myös johtajien palkkausta siten, että johdolle ei saa maksaa 20 % enempää kuin vastaavien muiden yritysten johtajille yleisesti maksetaan. Ainoa poikkeussäännös koskee sosiaalisia osuuskuntia, jotka voivat jakaa osan liikevoitostaan varsinaisille jäsenilleen. Tätä koskeva säädös on Fici:n mukaan sovitettu yhteen sosiaalisia osuuskuntia koskevan lain kanssa.

Kaikessa liiketoiminnassa yrityksen asiakirjoissa ja kirjeenvaihdossa on mainittava yrityksen olevan yhteiskunnallinen yritys. Sen on vuosittain toimitettava julkiselle rekisteriviranomaiselle kertomus toiminnastaan sekä tilinpäätös ja *erityinen sosiaalinen tilinpäätös (social balance sheet)*, jossa yrityksen on näytettävä toteen, että sen toiminta on täyttänyt yleishyödyllisen liiketoiminnan ja muut laissa säädetyt kriteerit.

⁸⁶ Fici 2006

3.5. Itävalta

Itävalta on liittovaltio, joka koostuu yhdeksästä osavaltiosta (Bundesländer). Itävalta kuuluu samaan maaryhmään muun muassa Italian, Espanjan, Ranskan ja Saksan kanssa, joita yhdistää katolisen kirkon aatehistorian ”subsidiariteettiperiaate”. Se ohjaa yhteiskunnan eri tasojen ja eri sektoreiden välisiä työnjakosuhteita ja niiden kehittymistä. Periaate edellyttää yksilöiltä, heidän läheisiltään ja perheiltä keskinäistä yhteisvastuuta ja omatoimisuutta. Julkisen sektorin on hoidettava lähinnä niitä asioita, joita mainitut ensisijaiset toimijat eivät kykene hoitamaan tai jotka yhdenvertaisuuden takia vaativat keskitetympää säädös- ja toimeenpanovallan käyttöä.^{87 88}

Yhteiskunnallisen yritystoiminnan määritelmät

Itävallassa ei ole erillislakia yhteiskunnallista tai sosiaalista yritystoimintaa varten. Heikossa työmarkkina-asemassa olevien ja vammaisten henkilöiden yhteiskunnallista osallisuutta edistetään lukuisin keinoin, kuten muissakin EU-maissa. Niitä ovat muun muassa ammatillisen koulutuksen ja valmennuksen ja kuntoutus- ja tukitoimenpiteiden järjestäminen sekä viranomaisyhteistyö, aktiivoiva sosiaaliturva, palkkatuettu työ yrityksissä sekä yli 25 työpaikan työnantaja koskeva 4 % kiintiö osatyökykyisten työllistämiseksi.

Kohderyhmien osallisuutta työn avulla edistetään pääasiallisesti seuraavilla viidellä toimintamuodolla. Niistä ensimmäinen (yleishyödyllisyys) määritellään yleensä organisaation säännöissä tai yhtiöjärjestyksessä. Muut neljä perustuvat Itävallan ministeriötason hallinnollisiin määräyksiin (Richtlinien):

- yleishyödylliset järjestöt ja yritykset (Gemeinnützige Unternehmen),
- integraatioyritykset ja -työpajat (Integrative Betriebe),
- yhteisötalouslyritys (SÖB – Sozialökonomischer Betrieb),
- työllisyysyhtiö (BG – Beschäftigungsgesellschaft), sekä
- yleishyödylliset työllisyysprojektit (GBP – Gemeinnützige Beschäftigungsprojekte).

Mainittujen toimintamuotojen ohella Itävallassa kuten kaikissa muissakin EU-maissa on osatyökykyisiä varten myös suojatyötoimintaa ja vaikeavammaisten työtoimintaa.

Yleishyödylliset organisaatiot

Neges & Grabher toteavat⁸⁹, että tarkka käänös yhteiskunnallisesta yrityksestä saksankielelle on ”yleishyödyllinen yritys”. Yleishyödyllisten organisaatioiden on täytettävä Itävallan verolainsäädännössä määritellyt edellytykset, jossa yleishyödyllisille toimijoille on varattu tiettyjä etuoikeutettuja toiminta-alueita. Tärkein niistä on, että *yleishyödyllisten organisaatioiden on tuotettava palveluja, jotka julkishallinto joutuisi muussa tapauksessa järjestämään*. Niiden on sitouduttava edistämään toiminnallaan *välittömästi ja yksinomaan yleistä etua* ilman aikomusta tuottaa organisaation etupiiriin kuuluville jaettavaa liikevoittoa. Yleinen etu tai julkinen, yhteisölle koituva hyöty tarkoittavat joko henkisen, kulttuurihistoriallisen, moraalisen, aineellisen tai elämänkulkuun liittyvän *lisäarvon tuottamista*.

Yleishyödylliset organisaatiot voivat toimia laajasti ”lisäarvoa tuottavasti” muun muassa sivistyksen ja koulutuksen, kulttuurin, kansanperinteen ja taiteiden tai hyvinvointipalvelujen toimialoilla. Organisaatioiden verotusprosessissa viranomaiset arvioivat vuosittain täyttävätkö ne yleishyödyllisyyden ja lisäarvon vaatimukset.

⁸⁷ WISE Report 2009

⁸⁸ Neges ja Grabher 2005

⁸⁹ Neges ja Grabher 2005

Yleishyödyllisyyden etuna järjestöille ja yrityksille on alennettu arvonlisävero ja pääomaverot sekä vapautus yhteisöverosta. Vuosittain kirjanpidon osoittama mahdollinen liikevoitto on sijoitettava toiminnan kehittämiseen, tai lisättävä omaan pääomaan tulevia tarpeita varten.

Integraatioyritykset

Itävallan työ-, sosiaali- ja kuluttaja-asioiden ministeriö on ohjeistanut integraatioyrityksiä ja -työpajoja ylläpitäviä organisaatioita useilla hallinnollisilla määräyksillä (Richtlinien). Yksi niistä on ”ohjeet integroiville yrityksille” (Richtlinien für Integrative Betriebe – RIB, voimaan 1.7.2004). Ohjeiden mukaan nämä yritykset on tarkoitettu vammaisuuden tai muun syyn vuoksi alentuneen toimintakyvyn omaavien henkilöiden ammatillisen integraation edistämistä varten. Edellytyksenä on, että kyseisillä henkilöillä arvioidaan olevan tuotannollis-taloudellinen vähimmäissuorituskyky.

Yrityksen tulee olla oikeudelliselta muodoltaan osakeyhtiö. Yrityksen minimikoko on 30 osatyökykyistä ohjaavan ja muun henkilöstön lisäksi.

Integraatioyrityksessä on oltava ”modulaarinen” rakenne: tuotantoyksikkö, ammatillisen valmennuksen yksikkö ja asiantuntijapalvelujen yksikkö. Yritys on velvollinen liittymään integraatioyritysten kansalliseen kattojärjestöön. Osatyökykyisille tarkoitettuja työpaikkoja on oltava vähintään 60 % yrityksen työpaikoista. Osatyökykyisillä työntekijöillä tulee olla kirjallinen työsopimus, joka on maan työlainsäädännön sekä palkan osalta kollektiivisten työehtosopimusten mukainen. Heille tulee ottaa yleisen sosiaaliturvavakuutuslainsäädännön mukaiset vakuutukset. Alennuksia vakuutusmaksuihin ei integraatioyritysten osalta hyväksytä. Jokaista 12 osatyökykyistä kohti yrityksessä tulee olla yksi ammatilliselta, psykologiselta ja pedagogiselta taidoiltaan pätevä työnhajaaja, esimies tai mestari. Yrityksen käytössä tulee olla myös osa-aikainen sosiaalityöntekijä ja sopimuslääkäri.

Yrityksen tuotantoyksikköön sijoitetaan osatyökykyisille tarkoitettut työpaikat, joiden kustannuksia tasoitetaan erityistuella sen tuottavuusvajeen osalta, mikä johtuu alentuneesta työkyvystä verrattuna täysin työkykyisiin työntekijöihin.

Ammatillisen valmennuksen yksikössä kehitetään työntekijöiden ammattiosaamista siten, että tavoite heidän työllistymisestään yleisille työmarkkinoille voi toteutua yksilöllisen aikataulun mukaan. Koulutuksen ja valmennuksen laatu turvataan hankkimalla yritykseen korkeatasoinen varustus ja tarvittavat laitteet sekä pätevä ohjaus- ja opetushenkilökunta.

Asiantuntijapalvelujen yksikkö hyödyntää integraatioyritykseen kertynyttä osatyökykyisten valmennus- ja työllistymisprosessin erityisosaamista. Yksikkö on silta yleisillä työmarkkinoilla toimiviin yrityksiin ja työyhteisöihin, joita se opastaa osatyökykyisen henkilön työllistämiseen liittyvissä asioissa. Se konsultoi myös muita ammatillisen kuntoutuksen ja valmennuksen instituutioita.

Kustannusten korvaaminen

Tuotantoyksikön menoista siltä osin kuin myyntitulot eivät niitä kata, vastaavat liittovaltion tasoitusverorahasto (Ausgleichstaxfond), kyseinen osavaltio ja työvoimatoimisto yhteisesti. Ammatillisen valmennuksen yksikön ja asiantuntijapalvelujen yksikön menoista vastaa se toimeksiantaja, joka on tilannut yksikön palveluja. Toimeksiantajia ovat liittovaltion sosiaalivirasto (Bundessozialamt), osavaltiot ja työvoimatoimistot.

Yritys saa tukea perustamiskustannuksiin, laitteisiin ja tilojen uudelleen järjestelymenoihin liittovaltion tasoitusverorahastolta, joka valvoo integraatioyritysten taloudenpitoa ja toimintaa. Sille yritykset toimittavat vuosittain tilinpäätöksensä ja toimintakertomuksensa. Perustamiskustannuksiin ja vastaaviin muihin menoihin osallistuu myös se osavaltio, jonka alueella yritys sijaitsee. Osatyökykyisten työntekijöiden palkkakustannuksiin maksettavan subvention maksaa työvoimahallinto.

Työllisyysyhtiö

Työllisyysyhtiöt (BG – Bäschäftigungsgesellschaft) ovat yleensä osakeyhtiöitä, jotka ovat joko yksityisessä tai kuntien omistuksessa. Ensimmäiset työllisyysyhtiöt perustettiin 1994 taantuville teollisuusseuduille sosiaalityöntekijöiden aloitteesta. Tavoitteena oli estää teollisen rakennemuutoksen vuoksi kohonneen työttömyyden lisääntyminen ja pitkittyminen. Yritysten taustaideana oli luoda uudenlainen kumppanuusyrityksen malli, jossa yhdistyvät työntekijöiden, paikallistalouden, työllisyyspolitiikan, alueiden kehittämisselityksen, hyvinvointisektorin ja kuntien intressit.

Yhtiöt työllistävät pitkäaikaistyöttömiä, nuorisoa, naisia, osatyökykyisiä ja maahanmuuttajia. Heidän työllistymisen esteensä ovat suhteellisen vähäisiä verrattuna edellä esiteltyjen yritysten työntekijöihin. Heillä on maan lainsäädännön mukaiset työsopimukset, osa toistaiseksi jatkuvia sopimuksia, osa *siirtymävaiheen* määräaikaista tai osa-aikaisia työsopimuksia.

Rahoitus

Työllisyysyhtiöt saavat pääosan tuloistaan markkinoilta, *työvoimahallinto* antaa avustusta enintään neljäksi vuodeksi materiaalikuluihin. Myös osavaltiot ja kunnat kattavat osan yritysten menoista.

Lukumäärä

Työllisyysyhtiöitä oli vuonna 2008 yhteensä 81. Ne ovat markkinavetoisia yrityksiä, jotka kehittävät kaupallisesti toimintaansa. Niiden asiakkaina ovat yleensä paikalliset viranomaiset ja yritykset sekä yksityiset kuluttajat. Useat työllisyysyhtiöt ovat mukana alueellisissa tai paikallisissa elinkeinojen kehittämissopimuksissa.

Ne toimivat monilla toimialoilla: ympäristönsuojelu ja kierrätys, alihankintatyöt, puutarhojen ja puistojen hoito, tietokoneiden korjaus ja huolto, toimistopalvelut, ränsistyneiden rakennusten kunnostus ja uudistaminen. Osa niistä toimii tiiviissä yhteistyössä toimeksiantajayritysten kanssa. Osa on aloittanut henkilöstön vuokraustoiminnan.

Itävallan sosiaalisten yritysten laatu järjestelmä

Osana EU:n Equal-yhteisöaloiteohjelmaa Itävallan yhteiskunnalliset yritykset toteuttivat 2002–2004 yhteistyössä työhallinnon kanssa laadunhallintajärjestelmän kehittämishankkeen. Sen tuloksena vuonna 2005 valmistui yhteiskunnallisten yritysten laatusertifikaatin (Gütesiegel) pilottiversio. Laadustandardit perustuvat Euroopan laadunhallintasäätiön (EFQM) laadunarviointimalliin. Järjestelmä otettiin käyttöön vuoden 2009 alusta lukien. 1.12.2009 mennessä 10 Itävallan yhteiskunnallista yritystä oli käynyt läpi arviointiprosessin ja saanut laatusertifikaatin. Järjestelmää hallinnoi yhteiskunnallisten yritysten kattojärjestö (Bundesverband für Soziale Unternehmen BDV).⁹²

3.6. Saksa

Saksa on federatiivinen liittovaltio, jossa on 16 osavaltiota (Länder). Kaupungeilla ja piirikunnilla (Kreise) on paljon harkintavaltaa toteutettaessa federaation tasolla tehtyjä lakeja ja muita päätöksiä. Yhteiskunnan perustana on "sosiaalisen markkinatalouden" ja "sosiaalivaltion" periaatteet. Sosiaalivaltio takaa yksilönvapauden, yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja keskinäisen yhteisvastuun (solidarisches Miteinander).^{93 94}

⁹² www.bdv.at

⁹³ Sozialbericht 2009

⁹⁴ Sozialgesetzbuch I – XII 2004

Saksassa yhteiskunnallinen yritystoiminta ei ole ollut viime aikoina poliittisen keskustelun tai akateemisen tutkimuksen kohteena. Poikkeuksen muodostaa pieni joukko erityisasiantuntijoita. Tähän vaikuttaa Saksan liittotasavallan perustuslakiin ja sosiaali- ja työläinsäädäntöön sisältyvä subsidiariteettiperiaate, mikä ohjaa yhteiskunnan kehittämistä.

Subsidiariteetti toimii myös horisontaalisti. Yksilöiden, perheiden ja lähiyhteisöjen odotetaan itse auttavan itseään, seuraavaksi tukeudutaan hyvinvointijärjestöjen (Wohlfahrtsverbände) apuun ja jos apua ei löydy, hakeudutaan yksityisen perhelääkärin tai muun ammattiauttajan apuun. Mikäli tuki ei riitä, hakeudutaan julkisten palvelujen piiriin. Julkisen vallan on annettava tilaa kansalaisyhteiskunnan organisaatioille ja muille toimijoille. Palvelujen järjestämisessä Saksa on eri sektoreiden toimijoiden yhteistyölle perustuva ”monituottajuuden” (welfare mix) yhteiskunta. Lainsäädännössä hyvinvointijärjestöille ja yleishyödyllisille organisaatioille on osoitettu keskeinen rooli sellaisten palvelujen tuottamisessa, jotka esimerkiksi pohjoismaissa kuuluvat kuntien järjestettäväksi.

Saksassa on kehittynyt ilmeisen hyvin toimiva järjestelmä heikommassa asemassa olevien kansalaisten tukemiseksi. Heitä ohjataan osallistumaan yhteiskunnan normaalitoimintoihin ja työllistymään monien vaihtoehtoisten tukimuotojen avulla. Valittavana on esimerkiksi joko työhön opiskelu oppisopimuksella tai ammatillisella koulutuksella, työnteko välityömarkkinoilla, laajat suojatyö- ja kuntoutusmahdollisuudet, siirtymätyöpaikat, tuetun työllistymisen eri muodot (Unterstützten Beschäftigung 1.1.2009 lukien) tai työllistyminen avoimille työmarkkinoille. Kokonaisuuden ”volyymitukena” on lisäksi vammaisia ja osatyökykyisiä työllistävä *kiintiöjärjestelmä* (Beschäftigungsquote), jonka toteutumista seuraa ja valvoo erityinen *integraatiovirastojen* (Integrationsämter) verkosto.⁹⁵

GHK:n raportin⁹⁶ mukaan Saksan yhteiskunnallisten yritysten kenttä ei ole erityisen kehittynyt. Kehitystä ovat jarruttaneet lainsäädännölliset ja hallinnolliset rakenteet, jotka vaikeuttavat yhteiskunnallisten yritysten mahdollisuuksia itsenäiseen ja kannattavaan toimintaan. Kehityksen esteenä toimii myös se, että sektorille ei ole yhtenäistä, pitkän aikavälin visiota Saksassa. Yhteiskunnalliset yritykset ovat jakautuneet omiin ryhmiinsä, jotka eivät juuri keskustele keskenään⁹⁷.

Lainsäädäntö ja määritelmät

Emes-verkoston Elexies-tutkimus⁹⁸ tunnisti neljä eri yhteiskunnallisen yrityksen mallia Saksassa:

1. Kuntien omistamat yhteiskunnalliset yritykset

Kuntien omistamat yhteiskunnalliset yritykset aloittivat toimintansa 1980-luvulla sosiaalilupia koskevan lain (Bundessozialhilfegesetz) alla. Niiden tarkoituksena on integroida työelämään niitä pitkäaikaistyöttömiä henkilöitä, jotka olisivat muutoin kuntien sosiaalivun varassa. Niiden yhtiömuoto on yleensä joko GmbH (osakeyhtiö) tai eV (yhdistys). Kuntien omistamia yhteiskunnallisia yrityksiä on runsaasti, mutta niiden tarkasta määrästä ei ole tilastotietoa.

2. Hyvinvointijärjestöjen omistamat yhteiskunnalliset yritykset

Wohlfahrtsverbände tukee yhteiskunnallisia yrityksiä päätavoitteenaan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunta. Kristilliset organisaatiot Diakonie ja Paritätischer ovat aktiivisimpia toimijoita tällä sektorilla. Yhtiömuoto on yleensä joko GmbH (osakeyhtiö) tai eV (yhdistys). Tähän luokkaan kuuluvia yhteiskunnallisia yrityksiä on Saksassa useita tuhansia.

⁹⁵ Sozialgesetzbuch IX 2004

⁹⁶ GHK 2006

⁹⁷ Nyssens 2008

⁹⁸ Chaves & Monzon Campos 2008

3. Pienten paikallisten toimijoiden omistamat yhteiskunnalliset yritykset

Toimivat yleensä yhdistysmuotoisina.

4. Työelämäintegraatiota edistävät yhteiskunnalliset yritykset

Työelämäintegraatiota edistävät yhteiskunnalliset yritykset toimivat markkinoilla tuottaen tarjontaa ja palveluita. Niitä on kahdentyyppisiä:

- Integraatioyritykset (Integrationsfirmen), jotka toimivat yleensä GmbH-muodossa ja jotka saavat julkista tukea sekä organisaatio- että yksilötasolla (työllistettävät).
- Pienet osuuskunnat, jotka eivät saa julkisia tukia organisaatioina, mutta jotka ovat riippuvaisia työllistettyjen saamista tuista (palkka-, sosiaali- ja valmennustuet).

Vuonna 2009 integraatioyrityksiä oli toiminnassa noin 600 ja niissä on noin 16 500 työpaikkaa heikossa työmarkkina-asemassa oleville. Ne toimivat lähes kaikilla toimialoilla. Suurin toimiala on teolliset palvelut, toiseksi suurin hotelli-, ravintola- ja catering -toimiala, toimistopalvelut ovat kolmantena. Seuraaviksi suurimmat toimialat ovat käsiteollisuus, vähittäiskauppa (supermarket-ketju CAP), puistojen hoito sekä puutarha-ala. Nouseva toimiala on henkilökohtaiset lähipalvelut.⁹⁹

Saksassa on yritetty luoda yhteiskunnallisten yritysten sektoria tuomalla yhteen osuuskuntaliike, integraatioyritykset ja kaupallista toimintaa harjoittavat hyvinvointijärjestöt. Vuonna 2006 Saksassa käynnistettiin osuuskuntalain muutostyö tavoitteena helpottaa osuuskuntamallin hyödyntämistä yhteiskunnallisten yritysten perustamisessa. Lainuudistukseen sisältyvät minimijäsenmäärän pienentäminen seitsemästä kolmeen, yhteiskunnallisten vaikutusten osoittaminen raportointijärjestelmän kautta sekä kulttuuri- ja sosiaalisten tavoitteiden salliminen taloudellisten ohella⁸⁸.

Integraatioyritykset

Saksan liittovaltion työ- ja sosiaalilainsäädäntö on koottu yli kymmenen vuotta sitten yhdeksi kokonaisuudeksi, joka jakautuu 12 osaan sekä erityissäännöksiin. Sama lakikokonaisuus säätelee työvoimapolitiittisia toimenpiteitä, heikossa työmarkkina-asemassa olevien integroitumista työelämään ja yhteiskuntaan, ammatillista ja lääkinällistä kuntoutusta, sosiaalivakuutusetuuksia, työnantajien kiintiötyöllistämistä, integraatioprojekteja ja niihin sisältyviä yritysmuotoja, sekä suojatyökeskuksia.¹⁰⁰

Integraatioyritysten (integrationsfirmen) yläkäsitteenä Saksan lainsäädännössä ovat ihmisten osallisuutta (Teilhabe) yhteiskuntaan edistävät integraatioprojektit (Integrationsprojekte). Integraatioyritykset voivat olla lain mukaan perustettuja itsenäisiä yksityisiä yrityksiä. Ne voivat olla myös järjestöjen, säätiöiden ym. perustamia. Integraatioyritykset voivat olla myös yrityksen sisäisiä tai julkisen hallinnon työnantajien perustamia integraatioyrityksiä tai -työpajoja (Integrationsbetriebe) tai integraatio-osastoja (Integrationsabteilungen) vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien työllistämiseksi. Sosiaalilainsäädännön mukaan näiden yritysten henkilöstöstä tulee olla vähintään 25 % vaikeasti työllistyviä työntekijöitä.⁸⁷

Integraatioprojektien tehtävänä on edellä mainitun lain mukaan tarjota henkilöille työtä ja työvalmiuksia kehittävää valmennusta, ammatillista täydennyskoulutusta tai järjestää vastaava koulutus integraatioprojektin ulkopuolella esimerkiksi ammatillisessa kuntoutus- ja valmennuskeskuksessa tai soveltuvassa suojatyökeskuksessa. Integraatioprojektien odotetaan toimivan siltana suojatyökeskusten ja yleisten työmarkkinoiden välillä.

⁹⁹ Stadler 2009

¹⁰⁰ www.sozialgesetzbuch.de

Integraatioprojekteille maksetaan toimeksiantoihin perustuvaa sopimuskorvausta. Korvausta voidaan maksaa myös toimitilojen kunnostukseen ja uudistamiseen, mukaan lukien liiketaloudellisen konsultoinnin kustannuksiin ja määrättyihin projektien käyttökustannuksiin. Integraatiovirastot maksavat integraatioprojektien korvaukset ja muut maksut. Integraatiovirastoja on 17. Niillä on 25 sivutoimipistettä. Virastojen toimintaa koordinoi integraatiovirastojen yhteistyöelin (BIH – Bundesarbeitsgemeinschaft der Integrationsämter).

Rahoitus

Integraatioyritykset hyödyntävät erilaisia julkisia rahoituskanavia, joista tärkeimpiä ovat ABM (Arbeitsbeschaffungsmassnahmen), ABS (Gesellschaft zur Arbeitsförderung, Beschäftigung und Strukturwandel) sekä Sozialer Betrieb -yritysten (ks. alla) saamat palkkatuet. ABM on julkisen sektorin työllisyysohjelma, joka vuoteen 2006 mennessä oli tuottanut noin 4000 sosiaalisen työllistämisen aloitetta. Nämä sosiaalisen työllistämisen hankkeet eivät saa toimia niillä markkinasektoreilla, joilla on kilpailua. Tästä syystä niiden jatkuvuus on ollut heikkoa. Tätä rahoituskanavaa ovat hyödyntäneet erityisesti hyvinvointijärjestöt, kirkot ja ammattijärjestöt, jotka ovat sen avulla työllistäneet pitkäaikaistyöttömiä määrääkaikaisiin työsuhteisiin. Työtehtävät ovat yleensä olleet lähiyhteisöä hyödyntäviä, mm. ympäristön parannustyöt.¹⁰¹

ABS on Saksojen yhdistymisen jälkeen perustettu uusi toimintamalli. Sen lähtökohtana oli lakautettujen yritysten henkilökuntien siirtäminen uusien ABS-organisaatioiden alle. ABS-yhtiöt eivät saa toimia avoimilla markkinoilla, minkä takia ne eivät ole kyenneet luomaan yhteyksiä paikallistalouteen ja siten takaamaan työntekijöilleen jatkuvampia työsuhteita muualla.

Joissakin Saksan liittovaltioissa (Länder) on pyritty tukemaan markkinasuuntautuneempaa sosiaalisten yrityksen muotoa. Nämä *Sozialer Betrieb* -yritykset ovat joko jo olemassa olevia yrityksiä, jotka palkkaavat pitkäaikaistyöttömiä, tai uusia, tähän tarkoitukseen perustettuja yrityksiä. Ne saavat työllistämistukia pitkäaikaistyöttömien työllistämiseen viiden vuoden ajan.

Saksan hallitus tukee integraatioyrityksiä tavoitteenaan työttömyyden vähentäminen, vammaisten henkilöiden integrointi työmarkkinoille sekä köyhyyden ja syrjäytymisen vähentäminen. Hallituksen ja integraatioyritysten välillä ei ole koordinoitua toimintaa, vaan eri ministeriöt toimivat hallinnonaloittain eri organisaatioiden kanssa. Integraatioyrityksillä ei myöskään ole yhteistä agenda suhteessa valtiovaltaan ja hallitukseen. Esimerkiksi suhtautuminen hallituksen ”yhden euron työ” -ohjelmaan vaihtelee. Ohjelman ideana on se, että työllistettävät saavat yhden euron tunnissa sosiaali- ja työllisyystukien päälle. Osa integraatioyrityksistä haluaa työskennellä ohjelman puitteissa, osa ei.⁹²

Omistajuus ja kattojärjestöt

Integraatioyrityksillä on Saksassa kaksi kattojärjestöä: Bag Arbeit ja Bag Integration. *Bag Arbeit* (Bundesarbeitsgemeinschaft Arbeit) -kattojärjestöön kuuluu noin 400 integraatioyritystä, jotka edustavat n. 50 000 työllistettyä. Yritysten yleisimmät organisaatiomuodot ovat yhdistys (eV), liikeyritys (GmbH) sekä yleishyödyllinen yritys (gGmbH). Niitä voivat perustaa kunnat, hyväntekeväisyysjärjestöt tai yksityiset ihmiset. Yleisimmät toimialat ovat kierrätys, kirpputoritoiminta, maisemapuutarhanhoito, sekä ympäristö- ja sosiaalipalvelut. Yritykset työllistävät laajasti syrjäytymisvaarassa olevia ihmisryhmiä, kuten maahanmuuttajia, vammaisia, ikääntyneitä ja huumeiden käyttäjiä.

Bag Arbeit -järjestöön kuuluvat yritykset saavat erilaisia julkisia tukia. ABM-ohjelman kautta on mahdollista saada 90 % tuki työllistettyjen palkkoihin. Joissakin kunnissa tuki-intensiteetti on jopa 100 %. Toinen rahoituslähde on ”yhden euron työ” -ohjelma, joka yleensä tarkoittaa vahvaa riippuvuutta julkisista tuista, koska yritys ei saa kilpailla avoimilla markkinoilla. Yritysten tuote onkin työ-

¹⁰¹ GHK 2006

elämään integrointi. Julkisten tukien jatkuvuus edellyttää, että yritysten tulee edelleensijoittaa työntekijänsä työharjoittelujakson jälkeen paikallisiin avoimen sektorin yrityksiin.⁹²

Bag Integration (Bundesarbeitsgemeinschaft Integrationsfirmen) edustaa pääasiassa vammaisia työllistäviä integraatioyrityksiä. Ne hyötyvät lailla säädetystä asemasta ja siihen liittyvistä julkisista tuista. Nämä tuet kattavat mm:

- kompensatio alentuneesta tuottavuudesta, mikä tarkoittaa 30 % palkkakuluista,
- integrointilisä (Integrationszuschuss),
- neuvonta ja konsultointi, sekä
- korvaus yleiskustannuksista (Regiekosten) niille yrityksille, joiden työntekijöistä yli 25 % on vammaisia.

Näiden integraatioyritysten laillinen muoto on yleisimmin yhdistys ja niillä on oikeus yleishyödylliseen (gemeinnützige) statukseen, jos yli 40 % niiden työvoimasta on vammaisia⁹².

Yleishyödylliset hyvinvointijärjestöt ja yritykset

Saksassa on laaja joukko yleishyödyllisiä järjestöjä ja osakeyhtiöitä (gemeinnützige GmbH, gGmbH), jotka usein ovat järjestöjen ja säätiöiden tytäryhtiöitä. Niillä on oltava yleishyödyllinen tai uskonnollinen tehtävä, joka on kirjattava organisaation/yrityksen sääntöihin. Ne saavat etuja verotuksessa ja usein myös edullisia toimeksiantoja ja tilauksia viranomaisilta.

Viisi suurta valtakunnallista hyvinvointijärjestöä (*Wohlfartsverbände*) ovat jo sinänsä tunnustettuja yleishyödyllisiä organisaatioita. Ne ovat perustaneet runsaasti yleishyödyllisiä osavaltio-, kaupunki- ja piirikuntakohtaisia alajärjestöjä, yleishyödyllisiä osakeyhtiöitä, sairaaloita, vanhainkoteja, lasten päiväkotia jne. Ne ylläpitävät yli 50 % Saksan kaikista hyvinvointialan palveluyksiköistä (sosiaali-, terveydenhuolto-, nuoriso- ja virkistyspalvelut jne). Näitä palveluorganisaatioita voidaan pitää aitoina yhteiskunnallisina yrityksinä.

Valtakunnallisia hyvinvointijärjestöjä ja niiden palveluvolyymejä kuvaa seuraava taulukko:

Hyvinvointijärjestö	Perustettu	Jäsenmäärä	Vapaaehtoisia	Henkilöstöä	Palveluyksiköitä
Työväen palvelujärjestö: Arbeiterwohlfahrt AWO	1919	640 000	100 000	69 330	8 000 kpl
Katolinen palvelujärjestö: Deutsche Caritasverband	1897	463 000	25 000 kpl
Saksan Punainen Risti: Deutsches Rotes Kreuz	1921	..	450 000	42 430	14 000 kpl
Protestanttinen palvelujärjestö: Diakonisches Werk der Evangelische Kirche in Deutschland	1848	399 600	24 000 kpl
Kaikille avoin palvelujärjestö: Der Paritätische Wohlfahrtsverband	1924	Edustaa noin 9 000 riippumattonta sosiaaliorganisaatiota		149 500	22 000 kpl
YHTEENSÄ	-	-	~550 000	1 123 860	93 000 kpl

Lähde: Döbler J, ppt-esitys 2006.

3.7. Ranska

Ranskan yhteisvastuutalous

Ranskassa kehitetty "yhteisvastuutalous" (solidarity economy) on hyvin lähellä yhteiskunnallista yritystoimintaa¹⁰². Yhteisvastuutalous kattaa neljä organisaatioryhmää: järjestöt, osuuskunnat, keskinäiset yhtiöt ja säätiöt. Vuonna 2006 tällä sektorilla laskettiin olevan 200 000 toimijaa, jotka työllistivät 2,1 miljoonaa työntekijää (10 % maan työvoimasta). Laajin toimiala, jolla yhteisvastuuyritykset toimivat, on rahoitus- ja vakuutuspalvelut (28 % toimijoista). Toiseksi laajin ala on koulutus, terveydenhuolto ja sosiaalipalvelut (25 % toimijoista). Kolmantena ovat palvelut yrityksille ja kotitalouksille (12,5 % toimijoista). Seuraavina tulevat hallinnolliset ja julkisen hallinnon tukipalvelut (6,5 % toimijoista) ja maa-, metsä- ja kalatalous (5,5 % toimijoista). Loput toimijoista hajaantuvat vähälukuisina muille toimialoille.¹⁰³

Järjestöjen osuus kaikista toimijoista on 85 %, osuuskunnat ja keskinäiset yhtiöt yhdessä muodostavat 14,5 % sekä uskonnolliset organisaatiot 1-2 % ja säätiöt 0,5 % yhteisvastuusektorin toimijoista. Järjestöillä on yhteensä 1,7 miljoonaa työntekijää, joista henkilökohtaisten palvelujen alueella työskentelee 45 % kaikista, koulutuksen ja kasvatuksen alalla 20 %, terveydenhuollon palveluissa 8 %, urheilussa 4 % ja kulttuurialalla 4 %.

Ranskan hallitus määrittelee yhteisvastuutalouteen kuuluvat organisaatiot joko organisaatiotyyppin (järjestöt, osuuskunnat, keskinäiset yhtiöt ja säätiöt) tai niiden tavoitteiden mukaan (työelämäintegraation edistäminen, reilu kauppa). Yhteisiä nimittäjiä kaikille yhteisvastuutalouteen kuuluville organisaatioille ovat vapaaehtoisuus, demokraattinen toimintatapa sekä yleishyödyllisyys.¹⁰⁴

Lainsäädäntö ja määritelmät

Ranskassa on noin 2500 työhön integroivaa yritystä, jotka tarjoavat työhön valmennusta, työpaikkakoulutusta ja/tai siirtymätyötä yhteensä noin 250 000 henkilölle vuodessa, mikä vastaa noin 38 000 kokoaikaista työpaikkaa heikossa työmarkkina-asetuksessa oleville henkilöille. Erityislakeja erilaisista "yhteisvastuuyrityksistä" Ranskassa on useita. Niiden yhteiskunnallisena tavoitteena on mm. edistää ja tukea osatyökykyisten ja vaikeavammaisten yhteiskunnallista osallisuutta ammatillisen valmennuksen ja työllistymismahdollisuuksien luomisen kautta.¹⁰⁵

Emes-verkoston Elexies-tutkimus on tunnistanut *seitsemän* työelämäänsä integroivan yhteiskunnallisen yrityksen muotoa Ranskassa¹⁰⁶:

1. Välittävät organisaatiot (Associations intermédiaires), joita koskeva laki on vuodelta 1982 ja jota uudistettiin vuonna 1987. Ne toimivat työnvälitystoimistoina ja välittävät määräaikaista työntekijöitä, joilla on toistaiseksi jatkuva minimipalkkasopimus. Organisaatiot on vapautettu arvonlisäverosta. Ranskassa toimii vajaa 1000 välittävää organisaatiota (määrä on laskeva) ja ne työllistävät noin 180 000 osa-aikaista työntekijää.
2. Integraatioyritykset (Entreprises d'insertion), joiden tehtävä on tukea osatyökykyisiä henkilöitä suojatyöstä yleisille työmarkkinoille. Kaksi kolmasosa niistä on järjestöjä, neljäsosa osakeyhtiöitä ja loput ovat osuuskuntia. Niiden päätehtävä on tarjota määräaikaista työtä ja työhön valmennusta. Vuosikymmenen alussa oli toiminnassa noin 860 integraatioyritystä, jotka työllistivät noin 13 600 työntekijää.

¹⁰² Chaves & Monzon Campos 2008

¹⁰³ INSEE 2009; <http://www.insee.fr/en/>

¹⁰⁴ GHK 2006

¹⁰⁵ GHK 2006

¹⁰⁶ GHK 2006

3. Väliaikaistyöhön integroivat yritykset (Entreprises de travail temporaire d'insertion, ETTI) ovat toimineet vuodesta 1998 lähtien vapautettuina työntekijöiden sosiaaliturvamaksuista ja ovat siksi omaksuneet osan välittävien organisaatioiden tehtävistä. Niiden tehtävänä on välittää kohderyhmän henkilöitä määräaikaisiin työsuhteisiin. Ne saavat valtion rahoitustukea henkilöstökustannuksiinsa. Ranskassa on toiminnassa noin 280 ETTI-yritystä ja ne työllistävät noin 900 pysyvää asiantuntijaa ja hankkivat vuosikymmenen alussa vuosittain noin 49 300 osa-aikaista työpaikkaa normaaliyrityksistä.
4. Lähiyhteisöyritykset (Regies de quartier, RQ) ovat luonteeltaan asuinalueen tai naapuruston yrityksiä, joita on syntynyt 1990-luvun alusta lähtien luomaan työpaikkoja ja parantamaan elinolosuhteita rapistuvissa lähiöissä. Ne ovat paikallisten toimijoiden yhteisesti perustamia yrityksiä, joissa ovat mukana asukkaat, asukasyhdistykset, kunnat ja asuntoyhtiöt ja -osuuskunnat. Ne toimivat kaupallisin perustein muun muassa puutarhojen hoidon, puistojen ylläpidon, siivousalan ja kiinteistöhuollon toimialoilla. Yrityksiä on noin 120 ja ne työllistävät osa-aikaisesti noin 8 000 henkilöä. Yritykset muodostavat tavaramerkillä suojatun ketjun tai verkoston (franchising). Ne saavat julkista tukea keskimäärin noin 20 % kohdennettuna työhön valmennukseen ja koulutukseen.
5. Yrityskohtaiset integraatioyksiköt (Groupements d'employeurs pour l'insertion et la qualification, GEIQ), jotka toimivat alle 100 työntekijän yrityksissä. Ne työllistävät osatyökykyisiä yrityksen yhteiskuntavastuun (CSR) puitteissa. Niiden merkitys työllistäjinä on toistaiseksi vähäinen: vuonna 2005 oli toiminnassa 84 yksikköä, jotka työllistivät noin 1300 työntekijää.
6. Aktiivielämään sopeuttamiskeskukset (Centres d'adaptation á la vie active, CAVA) ovat vaikeavammaisten työkeskuksia. Työntekijät saavat sosiaaliturvaetuuksia, eivät varsinaista palkkaa. Työ voi olla lyhytaikaista tai perustua pitkäaikaiseen sopimukseen. Yksiköiltä ei edellytetä merkittävää tuottavuutta eikä omien tulojen hankintaa. Ranskassa toimii noin 110 vammaisten työkeskusta. Ne ovat yleensä järjestöjen tai niiden perustamien yhteisöjen ylläpitämiä.
7. Integroivat yritykset (Entreprises insérantes, EI) ovat työntekijöidensä työllistämistä varten perustettuja yrityksiä. Tähän ryhmään tutkijat sijoittavat myös Ranskan uudet SCIC-osuuskunnat. Vuodesta 2002 lähtien on ollut mahdollista muodostaa eri sidosryhmien yhteistyön pohjalta "Societe cooperative d'interet collectif" (SCIC), joka on yhteisöllistä tai yhteiskunnallista hyötyä tuottava osuuskunta. SCIC on yksityinen organisaatio, jonka omistajapohjassa yhdistyvät työntekijät, käyttäjät, edunsaajat, vapaaehtoiset sekä paikalliset ja alueelliset viranomaiset. *Tätä kiinnostavaa yrityskonseptia tarkastellaan erikseen seuraavassa jaksossa.*

Eme & Gardin ovat kartoittaneet yllä mainittujen organisaatioiden toimintaa ja todenneet, että muodollisesti kaikki esitetyt seitsemän organisaatiotyyppiä täyttävät kohtuullisesti EMES-kriteerit.¹⁰⁷ Toisaalta voidaan todeta, että joidenkin luonne on julkisten palveluiden tuottaminen subventoidusti, ei niinkään liiketoiminta.

Eräät paikalliset ohjelmat tukevat heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden integraatiota taloudellisten aktiviteettien kautta. Suuri haaste on kuitenkin yrittää saada yhteisvastuutaloutta kehittävät ohjelmat tukemaan muutakin kuin pelkästään työpaikkoja synnyttäviä projekteja ja tukityöllistämistä tarjoavia yrityksiä. Useimpia yrittäjiä motivoivat muut tekijät kuin syrjäytymisuhan alla olevien työllistäminen, kuten kestävä kehitys, kansainvälinen solidaarisuus tai kulttuurin ja taiteen edistäminen. Työpaikkojen luominen ja tukityöllistäminen ovat näissä tapauksissa vain epäsuoria vaikutuksia, eivätkä päätavoite.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Eme & Gardin 2009

¹⁰⁸ Fraisse 2008

Ranskan yleishyödylliset osuuskunnat (SCIC)

Vuonna 2003 Ranskassa tuli voimaan laki yleishyödyllisistä osuuskunnista (SCIC - Societe cooperative d'interet collectif, laki 2003–710, 1.8.2003 ja asetus 2004–1087, 14.10.2004)¹⁰⁹. Laki korvasi pari vuotta voimassa olleen ensimmäisen lain, mikä oli säädetty EU:n sosiaalirahasto-ohjelmiin hyväksytyjen pilottihankkeiden myönteisten kokemusten pohjalta vuonna 2001.

SCIC on yksityinen yhteistä etua palveleva yleishyödyllinen osuuskunta, joka yhdistää työntekijät, käyttäjät, vapaaehtoistyöntekijät, paikalliset ja alueelliset viranomaiset ja muut yhteistyökumppanit. Eri tahoja motivoi yhteistyöhön halu osallistua joko yhteisten palvelujen, infrastruktuurin, ympäristön ja kulttuuritoimintojen kehittämiseen, tai tietyn sosiaalisen ongelman ratkaisemiseen. Oleellista on, että tämä uusi yritysmuoto on varattu alue- ja paikallisen tason toimijoille edistämään yhteiskunnallisesti, taloudellisesti ja ympäristön kannalta kestävää kehitystä, sekä tukemaan paikallisen talouselämän kehitystä kumppanuuden kautta. SCIC-osuuskuntien on kyettävä todistamaan, että niiden toiminta tuottaa yhteiskunnallista lisäarvoa.^{110 111}

Vuoden 2009 loppuun mennessä oli rekisteröity 151 SCIC-osuuskuntaa. SCIC-yrityksistä noin puolet (52 %) toimii yhteiskunnallisten palvelujen tuottajina, noin kolmasosa ympäristönsuojelun alalla, vajaa 10 % kulttuurin ja taiteiden alueella ja loput 9 % muilla toimialoilla. Yhteensä SCIC-yrityksiä toimii yli 40 eri toimialalla: mm. viherrakentaminen, jätteiden käsittely, kulttuuri, koulutus, liikunta, hoivapalvelut, kuljetuspalvelut, asunto- ja kiinteistöpalvelut ja sosiaalinen turismi.^{102 112}

Osuuskunnan jäsenyyisperusteet

SCIC-yrityksen suurin innovaatio suhteessa aikaisempaan osuuskuntalakiin on velvollisuus luoda yhteistyökumppanuus erilaisten sidosryhmien kanssa. Vähintään kolme eri hyödynsaajaryhmää pitää olla edustettuna osuuskunnan jäsenistössä. Pysyvä henkilöstö ja edunsaajat (bénéficiaires, esim. osatyökykyiset, työhön palaavat, vammaiset, työttömät) ovat pakollisia jäsenkategorioita, jolla varmistetaan sekä käyttäjälähtöisyys että työntekijöiden mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. Kolmas jäsenryhmä on julkiset yhteisöt (Collectivités Publiques, esim. yritykset, järjestöt, kunnat), joille sallitaan kuitenkin enintään 20 % osuus perustamispääomasta.

Toimeenpanosäännöksissä määrätään, että prefektuuri hyväksyy SCIC-statuksen viideksi vuodeksi kerrallaan. Status peruutetaan, jos organisaatio ei vastaa toiminnassaan sille asetettuja vaatimuksia. Hyväksytyksi tuleminen vaatii, että yleishyödylliseksi osuuskunnaksi pyrkivän organisaation on selvitettävä yhteiskunnalliset tavoitteensa ja yleishyödyllisyyden perusteet. Osuuskuntaperiaatteiden mukaisesti SCIC-yrityksissä ei ole täydellistä voitonjaon rajoitusta. Vähintään 57,5 % voitosta tulee jättää jakamattomaksi varallisuudeksi, mutta loput voidaan jakaa jäsenille.

Yhtiön purkautuessa kaikki jäljellä olevat varat tulee siirtää toimijalle, jolla on vastaavat tavoitteet kuin purkautuvalla yhtiöllä. Rahoitusta helpottaa se, että laki mahdollistaa ei-äänioikeutettujen sijoitusosuuksien myynnin osuuskunnille, jotka ovat valinneet yhtiömuodokseen ranskalaisen lain-säädännön mukaisen rajavastuuyhtiön (SARL). Julkiset tahot vaikuttavat olevan valmiimpia ostamaan sijoitusosuuksia kuin ryhtymään SCIC-osuuskuntien aktiivijäseniksi.

SCIC:n kehityksen odotetaan jatkuvan myönteisenä. Muodostumassa on myös SCIC-osuuskuntien klustereita esimerkiksi ympäristönsuojelun, jätehuollon ja kierrätyksen alalle, sekä alentuneesti työkykyisten ja vammaisten osallisuuden edistämiseen. Kehitystä tukemassa ovat valtion alueviranomaiset sekä departementit ja niiden vaaleilla valitut valtuustot (Conceil Général), kunnat ja niiden yhteenliittymät, jotka ovat usein tilaajan ja rahoittajan rooleissa.

¹⁰⁹ http://www.scic.coop/p324_FR.htm

¹¹⁰ www.scic.coop

¹¹¹ Fraisse 2008

¹¹² Avise 2008

Tukirakenteet

Ranskalainen ajattelu on vaikuttanut vahvasti eurooppalaiseen yhteisötalouden määrittelyyn. Ranskan hallituksen mukaan yhteisvastuutalouden vaikutukset ovat erityisesti paikallisen kehityksen tukemisessa niin väestökadosta kärsivällä maaseudulla kuin kaupunkien lähiöissä, sekä syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten taloudellisessa ja sosiaalisessa integroinnissa. Ranskan hallitus onkin tukenut *95 paikallisen yhteiskunnallisten yritysten kehittämisyksikön* (DLS – dispositifs locaux d'accompagnement) perustamisessa olemassa oleviin organisaatioihin. Yksiköt tukevat yhteiskunnallisesti hyödyllisen yritystoiminnan aloittamisessa antamalla tukea mm. liiketoimintasuunnitelmiin tekemiseen.¹⁰⁵

Yksi ajankohtaisista keskustelun aiheista yhteiskunnallisista yrityksistä Ranskassa on niiden puuttuminen erilaisista julkisen hallinnon yritystukiohjelmista. Start-up tai kehittämisrahoituksessa pk-yrityksille ei huomioida erikseen yhteiskunnallisia yrityksiä. Suunnitteilla on ohjelmia, jotka keskittyisivät yhteiskunnallisten yritysten ja yhteisvastuutalouden edistämiseen. Niiden avulla on tarkoitus luoda uusia taloudellisia tukimuotoja, jotka ottaisivat huomioon immateriaaliset sijoitukset, yhteisöllisen näkökulman ja aineettomat resurssit. Lisäksi viranomaiset sisällyttävät lisääntyvässä määrin hankintoja koskeviin tarjouspyyntöasiakirjoihin työllistämiseen liittyviä sosiaalisia ehtoja.

3.8. Ruotsi

Lainsäädäntö ja määritelmät

Ruotsissa ei ole erityistä lakia yhteiskunnallisista yrityksistä. Heikossa työmarkkina-asemassa olevien siirtymävaiheita työelämään tuetaan yksilöllisin sosiaaliturvaetuuksin sekä työllistämistukien avulla. Lisäksi Ruotsissa merkittävä osatyökykyisten työllistäjä on 250 työyksikköä ylläpitävä valtion SAMHALL-konserni, joka työllistää noin 20 500 toimintarajotteista henkilöä.

Ruotsissa yhteiskunnallisten yritysten kehittäminen on keskittynyt pääosin sosiaalisten yritysten (social företag) tukemiseen. Tillväxtverket¹¹³ on julkinen organisaatio, jolla on päävastuu tässä. Sen mukaan sosiaalisen yritystoiminnan lähtökohtana on:

- yritykset harjoittavat elinkeinotoimintaa, jonka tarkoitus on lisätä ihmisten osallisuutta työelämässä ja yhteiskunnassa yleensä;
- ne tarjoavat työyhteisössä osallistumismahdollisuuksia työntekijöille;
- ne sijoittavat liikevoiton yrityksen kehittämiseen tai vastaavaan muuhun toimintaan;
- ne toimivat erillään julkisesta hallinnosta.

Virasto pitää sosiaalisten yritysten vahvuutena sitä, että niissä yhdistyy henkilön tarve työhön, markkinoiden tarve tuotteille ja palveluille, sekä yhteiskunnan kuntoutuspalvelujen ja uusien työpaikkojen tarve. Kuntoutumista ja työllistymistä edistäviä palveluja yhteiskunnalliset yritykset tuottavat julkisen sektorin tilauksesta korvausta vastaan. Muu osa liiketoiminnasta muodostuu tavaroista tai palveluista, jotka myydään kuluttajille, yrityksille tai julkiselle sektorille.

Sosiaalisen yritystoiminnan kehityksen tukemiseksi Tillväxtverket on perustanut yhdessä osuustoiminnan neuvontaorganisaatioiden kanssa koko maan kattavan neuvonta- ja viestintäyksiköiden verkoston. Niiden yhteyteen muodostetaan alueelliset yhteistyötoimikunnat. Valtakunnallinen neuvottelukunta on myös perustettu.

Uusi lakisääteinen malli nimeltään "*rajoitetun voitonjaon osakeyhtiö*" (aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning) otettiin käyttöön vuonna 2006. Tarkoituksena oli vaimentaa yksityistämisen

¹¹³ www.tillväxtverket.se

paineita julkisessa koulutuksessa ja terveydenhuollossa.¹¹⁴ Yhtiömuoto ei kuitenkaan ole herättänyt huomattavaa kiinnostusta ja sen merkitys on marginaalinen yhteiskunnallisten yritysten kentällä. Vertailukohteeksi voidaan ottaa vastaava CIC-yhtiömalli Iso-Britanniassa. Rajoitetun voitonjaon yrityksiä on Ruotsissa vain kourallinen, kun CIC-yrityksiä on Iso-Britanniassa yli 3000.

Karl Palmåsin mukaan syitä yhtiömuodon epäonnistumiseen Ruotsissa on useita¹¹⁵. Hallituksen vaihdos aiheutti sen, että poliittista kiinnostusta mallia kohtaan ei enää ollut. Yrittäjien parissa uutta yhtiömuotoa ei katsottu tarpeelliseksi, sillä voitonjaon rajoitukset oli jo aiemminkin mahdollista kirjaamaan yrityksen yhtiöjärjestykseen. Pääsyy Palmåsin mielestä oli kuitenkin se, että uuden lain rinnalle ei tuotu minkäänlaista tukijärjestelmää, eikä rajoitetun voitonjaon osakeyhtiöiden perustamiseksi luotu kannustimia.

Yritysmuodot, omistajuus ja lukumäärä

Suurin osa Ruotsin sosiaalisista yrityksistä on oikeudelliselta muodoltaan osuuskuntia. Tämä perustuu ruotsalaiseen perinteeseen, jossa painotetaan itseapua, autonomiaa ja demokratiaa. Ruotsissa sosiaaliset yritykset on organisoitu pääasiassa kahden mallin mukaisesti: *sosiaalisiksi osuuskunniksi*, jotka ovat työntekijäosuuskuntia ja *yhteisöyrityksiksi* (*gemenskapsföretag*), joilla on laajempi toimintamalli ja joiden hallintoon osallistuu useampien sidosryhmien edustajia.

Sosiaalisten yritysten lukumäärä on Ruotsissa noin 150 ja ne työllistävät noin 4500–5000 työntekijää. Yritysten koko, työpaikkojen lukumäärä ja liikevaihto vaihtelevat merkittävästi. Pienin yritys työllistää 3-4 henkilöä noin 30 000 kruunun liikevaihdolla. Suurin työllistää noin 100 henkilöä 30 miljoonan kruunun liikevaihdolla.¹¹⁶

Rahoitus ja julkiset tuet

Sosiaaliset yritykset voivat Ruotsissa saada mm. seuraavia tukia:

- käynnistämistuki ja toiminta-avustus kunnalta
- ESR-rahoitusta projektitukena tai kehittämishankkeen toteuttamiseen
- tuki henkilöstön osaamisen ja liiketoiminnan kehittämiseen
- työllistämistuki
- työllistettävälle henkilölle myönnettävät avustukset

Lisäksi eräät erityisrahoitukset tukevat yrityksiä, jotka työllistävät toimintarajoitteisia henkilöitä. Yleisten yritystukien joukossa on lisäksi monia rahoitukseen ja vakuuksiin liittyviä mahdollisuuksia, jotka on sovitettavissa sosiaalisen yrityksen tarpeisiin.

Viimeaikainen keskustelu

Viime valtiopäivävaalien jälkeinen koalitiollahitus antoi vuonna 2007 silloiselle elinkeinojen kehittämisvirastolle (NUTEK, nykyinen Tillväxtverket) tehtäväksi valmistella eri hallinnonalat kattavan ohjelman, jonka tavoitteena oli tehostaa uusien sosiaalisten yritysten käynnistymistä ja tukea niiden kasvua. Ehdotus kehittämisohjelmaksi valmistui toukokuussa 2008¹¹⁷. Saman vuoden lopulla hallitus antoi Tillväxtverketille tehtäväksi valmistella mainitun kehittämisohjelman pohjalta tiedotuskampanjan (informationsinsatser), jonka tehtävänä oli lisätä eri viranomaisten ja muiden toimijoiden tietoisuutta ja ymmärrystä sosiaalisten yritysten mahdollisuuksista työhön kuntoutumisen ja työllistymisen lisäämiseksi.

¹¹⁴ Tuovinen 2008

¹¹⁵ Palmå 2008

¹¹⁶ NUTEK 2007

¹¹⁷ NUTEK 2008

Tiedotusohjelmaa ryhdyttiin toteuttamaan keväällä 2009 ja se jatkuu helmikuun loppuun 2010. Tavoitteena on aktivoida prosesseja eri puolilla Ruotsia uusien sosiaalisten yritysten käynnistämiseksi sekä lisätä kuntien ja valtion viranomaisten yhteistyötä sosiaalisten yritysten kanssa, mm. hankintojen ja erilaisten työtehtävien osalta.¹¹⁸

Sosiaalisen yritystoiminnan kehittäminen on Ruotsissa noussut viime vuosina poliittisen keskustelun kohteeksi. Esimerkiksi valtiopäivien kokoonnuttua syksyllä 2009 neljä erilaista lakialoitetta jätettiin valtiopäivien käsiteltäväksi. Kaksi aloitteista on sosiaalidemokraattien tekemiä, yksi ympäristöpuolueelta ja yksi keskustapuolueelta. Lakialoitteissa esitetään kansallisen kehittämissohjelman laatimista, sekä julkisia hankintoja koskevan lainsäädännön muuttamista oikeudenmukaiseksi sosiaalisille ja muille yhteisötalouden yrityksille. Myös oman lain säätäminen sosiaalisille yrityksille, rahoituskysymykset ja pääomahuollon kehittäminen sisältyvät esityksiin.

Poliittisten aloitteiden lisäksi Ruotsissa on käynnissä keskustelu *yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä (samhällsentreprenörskap) ja yhteisöyrityksistä (gemenskapsföretag)*. Monia kehittämishankkeita on käynnistetty näiden innovaatioiden tutkimusta ja koulutusta varten. Vuoden 2008 joulukuussa Ruotsin korkeakoulujen tutkimushankkeita rahoittava Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen) jakoi 20 miljoonaa kruunua viidelle yhteiskunnallista yrittäjyyttä tutkivalle projektille. Niiden tavoitteena on pysyvän tämän alan tutkimusmiljöön perustaminen Ruotsiin. Myös toinen 10 osahanketta kattava yhteiskunnallisen yrittäjyyden tutkimusohjelma OSIS (Organisation av Samhälleliga Initiativ i Sverige) on käynnistynyt vuoden 2009 aikana.¹¹⁹

3.9. Tanska

Yhteiskunnallisen yrityksen konsepti on alkanut esiintyä tanskalaisessa keskustelussa, mutta sitä on tähän asti käytetty pääasiassa osana työmarkkinapolitiikkaa tarkoituksena tehdä perinteisistä yrityksistä, erityisesti pk-yrityksistä, sosiaalisesti vastuullisempia auttamalla työttömiä ihmisiä integroitumaan takaisin työelämään¹²⁰.

Yhteiskunnallisen yrityksen käsitteen lisäksi Tanskassa käytetään yhteisötalouden ja sosiaalisen innovaation käsitteitä. Yhteisötalouden käsitettä käytetään lähes synonyymina yhteiskunnallisen yrityksen käsitteen kanssa, mutta demokraattiselle tai ei-pääomaan perustuvalla omistamiselle annetaan vähemmän painoarvoa kuin EMES-tutkimusverkoston määritelmässä. Sosiaalisen innovaation lähteenä on yhteiskunnallisen yrityksen mahdollisuus yhdistää eri toimijoiden taloudellista, poliittista ja sosiaalista osaamista ja voimavaroja.

Yhteiskunnallisten yritysten ja yhteisötalouden organisaatioiden toimialat

Tanskassa yhteiskunnalliset yritykset ja yhteisötalouden organisaatiot luokitellaan yleensä neljään pääryhmään niiden harjoittaman toiminnan mukaan¹²¹:

1. Organisaatiot, jotka tarjoavat vapaaehtoistyönä sosiaalista tukea esimerkiksi kriisikeskuksissa ja naisten turvakodeissa, erilaisissa vertaistukiryhmissä tai kirkkojen kirpputoreilla.
2. Osuuskunnat ja yhtiöt, joissa on jäsendemokratia, vaikka jäsenet eivät välttämättä työskentely yhtiössä, mutta vaikuttavat päätöksentekoon ja suunnitteluun äänestämällä. Nämä organisaatiot toimivat vähittäismyynnissä, rahoituslalla, vakuutuslalla ja maataloustuotannossa (esimerkiksi jäsenten omistamat vakuutusyhtiöt tai osuuskunniksi järjestäytyneet luomutilat, jotka tuottavat ja myyvät tuotteitaan).

¹¹⁸ Tillväxtverket, Programplan 2009

¹¹⁹ www.samhallsentreprenor.se/artiklar

¹²⁰ Liveng 2008

¹²¹ Liveng 2008

3. Organisaatiot, jotka tarjoavat koulutusta tai työelämävalmennusta epäedullisessa asemassa oleville työttömille ihmisille.
4. Paikalliskehitystä tai lähiöiden elävöittämissuunnitelmat, joissa paikallisten sidosryhmien edustajat julkiselta sektorilta, yksityiseltä sektorilta ja kolmannelta sektorilta muodostavat kumppanuuksia.

Vaikka yhteiskunnallisia yrityksiä on tutkittu Tanskassa ylipäättään vähän, löytyy työhön integroivista sosiaalisista yrityksistä jonkin verran tietoa. Toimialaa hallitsevat paikalliset yhteisöyritykset, jotka tarjoavat harjoittelua ja väliaikaisia työmahdollisuuksia vaikeassa työmarkkina-asemassa oleville henkilöille. Tanskalaisessa käytännössä yhdistyvät vahva yrittäjyys ja vahva järjestö- tai osuuskunta-ajattelu. Monet tanskalaiset työhön integroivat yritykset eroavat muiden maiden vastaavista organisaatioista julkisen sektorin osallistumisen laajuuden osalta.¹²²

Emes-verkosto on kartoittanut Tanskan sosiaalisia yrityksiä vuonna 2004. Sen mukaan yritysten lailliset muodot olivat tuolloin rekisteröitynyt yhdistys (15 %), säätiö (31 %), osakeyhtiö (8 %) sekä omavarainen instituutio (46 %). Tulos heijastaa julkisen ja kolmannen sektorin hallitsevaa asemaa sosiaalisten yritysten toiminnassa. Näiden sektoreiden yhteistoiminta on Tanskassa pitkälle kehittyntä. Tanskalaiset sosiaaliset yritykset ovat riippuvaisia julkisesta tuesta ja julkisella rahalla palikatusta henkilöstöstä.¹²³

Omavaraiset instituutiot

Tanskassa ei ole erityistä lainsäädäntöä yhteiskunnallisista yrityksistä. Yhteiskunnalliset yritykset hoitavat usein samoja tehtäviä kuin hyvinvointiyhteiskunta.¹²⁴ Valtaosa yhteiskunnallisista yrityksistä on valinnut yhtiömuodokseen "omavaraisen instituution" (selvejende institution). Termi viittaa instituutioihin, jotka tuottavat kulttuuri-, ympäristö-, koulutus- tai sosiaalialan julkisia palveluita alihankintana. Nämä organisaatiot tuottavat erityisesti hyvinvointipalveluita, kuten lasten päivähoitoa, halpoja aterioita, tukityöllistämistä, kuntoutusta, hoivakoteja, hostelleja, turvakoteja ja yksityiskouluja.¹²⁵

Arvioiden mukaan tämän tyyppisiä organisaatioita on Tanskassa noin 9000. Niiden suhteet kansallisten, alueellisten ja paikallisten viranomaisten kanssa vaihtelevat. Osa organisaatioista on käytännössä enemmän tai vähemmän osa paikallista sosiaalipalveluiden järjestelmää, toiset taas ovat täysin tai lähes kokonaan julkisen valvonnan ulkopuolella.¹²⁶

Tanskan yhteiskunnallisten yritysten strategia

Lars Petersin mukaan Tanskassa on viime aikoina syntynyt uusi innostus yhteiskunnallista yrittäjyyttä kohtaan¹²⁷. Tämä näkyy yhteiskunnallisen yrityksen perustamisesta kiinnostuneiden määrän selvänä kasvuna. Myös kunnat ovat alkaneet sisällyttämään yhteiskunnalliset yritykset osaksi paikallisia strategioitaan. Yksityiset yritykset haluavat työskennellä yhteiskunnallisten yritysten kanssa ja poliitikot ovat kiinnostuneita sektorista yli puoluerajojen. Taustalla vaikuttaa myös kolmannen sektorin toiminnan muuntuminen liiketoiminnallisempaan suuntaan. Tärkeä elementti uudessa liikehdinnässä on murtaa julkisen sektorin monopoliasema hyvinvointipalveluiden tuotannossa.

¹²² Liveng 2008

¹²³ Hulgård 2008

¹²⁴ Hulgård 2008

¹²⁵ Petersen 2009

¹²⁶ Liveng 2008

¹²⁷ Petersen 2009

Tanskassa julkaistiin tammikuussa 2010 yhteiskunnallisten yritysten strategia¹²⁸. Sen tavoitteena on nostaa yhteiskunnalliset yritykset hyvinvointiyhteiskunnan tunnustetuiksi yhteistyökumppaneiksi. Strategian lähtökohtana on nimenomaan pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta, siksi se on erityisen mielenkiintoinen Suomen näkökulmasta. Tanskalaisten yhteiskunnallisten yritysten vahvuutena nähdään niiden mahdollisuudet luoda uusia hyvinvointiratkaisuja ja uutta hyvinvointitalouden sektoria, joka on lisäksi kustannustehokas.

Strategian mukaan¹²⁹ Tanskassa on neljä yhteiskunnallisen yrittäjyyden tyyppiä:

1. Yhteiskunnalliset liikemiehet ja -naiset, joille liiketoiminta on keino auttaa tiettyjä ihmisryhmiä työllistymään. Esimerkki tämän tyyppin yrityksestä on Proremus, joka työllistää mielen-terveyskuntoutujia graafisen suunnittelun, internet-palveluiden ja kirjanpidon tehtäviin.
2. Liiketoimintalähtöiset aktivistit, jotka toimivat laajemman yhteisöllisen hyvän eteen esimerkiksi kulttuurin tai ympäristön alalla. Tunnetuin esimerkki on Roskilde Foundation, joka on Pohjoismaiden suurimman kulttuuri- ja musiikkitapahtuman järjestäjä. Tapahtumasta saatujen tulojen ansiosta säätiö pystyy lahjoittamaan miljoonia kruunuja vuodessa erilaisiin kulttuuri- ja humanitäärisiin tarkoituksiin.
3. Yrittäjämäiset sosiaalityöntekijät, jotka ratkaisevat tiettyjä sosiaalisia ongelmia uusien tavoin hyödyntäen julkista ja/tai yksityistä tukea. Hyvä esimerkki on Dugnad, joka pyörittää huumaiden käyttäjille tarkoitettua kahvilaa ja "terveyshuonetta".
4. Ammattimaiset organisaatiot, jotka työskentelevät laajojen ryhmien tai yhteisöjen kanssa, ja joiden toiminta perustuu lahjoituksiin ja jäsenyyteen. Esimerkkinä annetaan Natteravnene, joka ennaltaehkäisee rikollisuutta ja parantaa paikallisten alueiden turvallisuutta tuomalla kaduille aikuisia vapaaehtoisia "olemaan paikalla".

Strategian mukaan Tanskassa aloittaa vuosittain 500 - 600 uutta yhteiskunnallista yrittäjää. Yhteisötaloudellisia yrityksiä tanskassa on 45 000, mikä on 16 % kaikista yrityksistä. Yhteisötaloudellisilla yrityksillä tarkoitetaan yksityisesti tai yhteisöllisesti omistettuja yrityksiä ja organisaatioita, joilla on yhteiskunnallinen tai yhteisöllinen tavoite ja jotka investoivat voittonsa tuon tavoitteen hyväksi. Yhteisötaloudelliset yritykset toimivat yleensä erilaisten kumppanuuksien muodossa paikallisella tasolla. Monet yhteiskunnalliset yritykset ovat aluksi yhteisötaloudellisia yrityksiä, jotka kehittyvät vähitellen yhteiskunnallisen yrittäjyyden suuntaan. 32 % tanskalaisista on jollain tavalla mukana yhteisötaloudellisissa yrityksissä, yleensä vapaaehtoisina.

Yhteisötaloudellisten yritysten liikevaihto oli 134 miljardia kruunua vuonna 2004. Vuosittain aloittavien 500 - 600 yhteiskunnallisen yrittäjän vuotuisen liikevaihdon arvioidaan olevan noin miljardi kruunua. Tanskan yhteiskunnallisten yritysten tukiorganisaatioita ovat Centre för Socialekonomie¹³⁰ ja yhteiskunnallisen yrittäjyyden keskus, jotka toimivat julkisen rahoituksen avustuksella.¹³¹

3.10. Espanja

Espanjan kuningaskunnan keskushallinto sekä 17 autonomista aluetta määrittelevät lainsäädännön puitteet yhteiskunnalliselle, osuustoiminnalliselle ja yksityiselle yritystoiminnalle, sekä yhteiskunnallisen osallisuuden ja työelämäintegraation edistämiseksi. Espanjassa toimii sama subsidiari-

¹²⁸ The Welfare Entrepreneurs 2010

¹²⁹ The Welfare Entrepreneurs 2010

¹³⁰ www.socialokonomi.dk

¹³¹ Petersen 2009

teettiperiaate kuin muissakin katolisissa maissa, mutta periaatteen sovellutukset vaihtelevat jonkin verran autonomisten alueiden välillä.

Lainsäädäntö ja määritelmät

Espanjan perustuslaissa (Artikla 126, kohta 2) edellytetään, että viranomaiset edistävät tehokkaasti erilaisia osallistumisen muotoja yrityksissä ja rohkaisevat yhteisvastuullisten yritysten perustamista asianmukaisen lainsäädännön keinoin. Viranomaisten on myös kehitettävä keinoja mahdollistaakseen työntekijöille omistusoikeuden tuotannonvälineisiin. Tämä perustuslain velvoite on johtanut osuuskuntien keskeiseen asemaan Espanjassa.¹³²

CEPES-järjestön (*Confederacion Empresarial Española de la Economía Social*) vuosikertomuksen¹³³ mukaan osuuskunnista on lainsäädäntöä sekä kansallisella että alueellisella tasolla. Vuonna 1999 kansallista osuuskuntalakia muutettiin siten, että uutena osuuskuntamuotona hyväksyttiin yhteiskunnallisia tehtäviä suorittavat osuuskunnat (social initiative cooperative). Niiden tarkoituksena on joko tuottaa julkisia palveluja, tai hyödyttää paikallista taloutta tarjoamalla työpaikkoja syrjäytymisvaarassa oleville henkilöille.¹³⁴

Osallisuuden edistämiseen perustuvia toimintamuotoja Espanjassa on useita. Niiden yhteisenä tavoitteena on siirtymävaiheen tukipalvelujen, koulutuksen ja yksilövalmennuksen järjestäminen osatyökykyisille ja syrjäytymisvaarassa oleville. Pitkän aikavälin tavoitteena on saattaa heidät työsuhteeseen yleisillä työmarkkinoilla. Tätä varten niiltä odotetaan aktiivista yhteistyötä työnantajien kanssa työharjoittelupaikkojen ja työssä oppimisjaksojen järjestämiseksi normaalityöpaikoilla. Keskeisiä tässä suhteessa ovat seuraavat toimintamuodot:

- Suojatyökeskukset (*Centros especiales de empleo, sheltered employment*), jotka perustuvat lakiin no 13/1982 vammaisten työelämäintegraatiosta (*Ley de integración de los minusvalidos "LISM"*) ja asetukseen 2273/1985. Työkeskukset voivat olla joko julkishallinnon tai yksityisten organisaatioiden ja yritysten ylläpitämiä tai näiden eri tahojen yhdessä perustamia (not-for-profit -vaatimus).
- Työtoimintakeskukset (*Centros ocupacionales*) toimivat saman lain pohjalta kuin suojatyökeskukset. Lisäksi niitä ohjaa erityisasetus 2274/1985. Ne järjestävät vaikea- ja monivammaisille työterapiaa ja henkilökohtaista ohjausta työ- ja sosiaalisten taitojen kehittämiseksi. Ne voivat olla joko julkishallinnon tai yleishyödyllisten yksityisten tahojen ylläpitämiä. Keskukset tuottavat tuotteita, alihankintatyötä tai palveluja. Osallistujille ei makseta palkkaa.
- Espanjan näkövammaisten järjestön ONCE:n ylläpitämät yksiköt, sekä sen perustamat säätiö (*Fundación ONCE*) ja muut yritykset (*Corporación ONCE & Fundosa Group*). Pääosa ONCE:n yrityksistä on perustettu yleisen yrityslainsäädännön mukaan. Koko järjestelmän on tarkoitus tukea näkövammaisten kuntoutusta ja ammatillista valmennusta, sekä luoda työpaikkoja näkövammaisille. Suosittujen ONCE-arpojen myynti on tärkeä tulonlähde ja näkövammaisten työllistäjä (23 000 työpaikkaa näkö- ja muille vammaisille).
- Sosiaaliset integraatioyritykset (*Social integration enterprises*) perustuivat ennen vuoden 2007 lakia autonomisten alueiden lainsäädäntöön. Johtavia alueita ovat Andalusia, Baskimaa, Madrid ja Katalonia. Yritykset toimivat markkinaehtoisesti ja ne ovat syrjäytymisvaarassa oleville henkilöille välivaihe siirtymisessä yleisille työmarkkinoille. Työsopimukset ovat sen vuoksi yleensä yhden tai kahden vuoden määräaikaista sopimuksia. Osa työpaikoista on toistaiseksi jatkuvia työsopimuksia niille henkilöille, jotka eivät työllisty yleisille markkinoille. Ensimmäiset sosiaaliset integraatioyritykset perustettiin 1980-luvulla, aluksi järjestöjen ylläpitäminä, mutta myöhemmin säätiöt, työntekijöiden omistamat osuuskunnat ja muut

¹³² Perez de Mendiguren 2009

¹³³ CEPES 2007–2008

¹³⁴ Vidal Martinez & Valls Jubany 2003

yrittymuodot yleistyivät. Ne toimivat yleensä paikallisen talouden kehittämisen viitekehyyksessä ja yhteistyössä muiden toimijoiden sekä sosiaali- ja työviranomaisten kanssa.¹³⁵

Espanjan kansallisen toimintasuunnitelman (NAP^{Inclusion} 2008–2010, 13–15)¹³⁶ mukaan alentuneesti työ- ja toimintakykyisiä tuetaan työllistymään ensisijaisesti yleisille työmarkkinoille. Euroopan sosiaalirahasto-ohjelmaa käytetään tehokkaasti tavoitteen tukena ja ohjelman toteuttaminen on pääosin delegoitu autonomisten alueiden vastuulle. Yrityksillä, joissa on enemmän kuin 50 työpaikkaa, on yleinen 2 % velvoitetöyllistäminen. Tämä kiintiöjärjestelmä tuottaa merkittävän osan työpaikoista yleisillä työmarkkinoilla.

Kohderyhmän työllistämistä tuetaan muun muassa maksamalla työnantajille palkkatukea, työpaikan sopeuttamiskorvauksia ja koulutustukea, sekä korvataan laitehankintoja, joilla työpaikat muokataan eri tavoin toimintarajoitteisille soveltuviksi. Uusi tukimuoto on vuonna 2007 hyväksytty aseutus avustuksista erityisten työvalmentajien (labour market coaches) palkkaamiseksi ohjaamaan ja neuvomaan työnantaja käytettävissä olevista tukimuodoista alentuneesti työkykyisten työllistämiseksi.

Taulukko 1. Vuodelta 2008 tietoja työllisyyttä ja osallisuutta edistävästä toimintamuodoista Espanjassa

Yrittymuoto	Lukumäärä	Henkilökunta	Heistä osatyökykyisiä	Omistajatahot	Huomioon otettavaa
1. Integroiva yritys	*165	3 500	2 300	Kunnat, alueorganisaatiot, säätiöt, osuuskunnat	Uuden lain 44/2007 tarkoittamia yrityksiä
2. ONCE - konserni	260	24 725	90 275	Näkövammaisten keskus- ja aluejärjestöt	112 tytäryhtiötä, 140 suojatyökeskusta ym.
3. Suojatyökeskukset	1 700 140	46 050 9 250	CERMI-järjestön jäsenyhteisöt ja ONCE Fundosa	Fundosa Grupo:n 140 suojatyökeskusta ja 9 250 työntek. sis. edellä oleviin
4. Työtoimintakeskukset	600	3 400	24 000	FEAPS kattojärjestön jäsenyhteisöt, kunnat, alueet ja säätiöt	Tilastot ovat vuodelta 2003
YHTEENSÄ	2725	33 625	162 625	Sisältävät Fundosa Gruppo:n luvut vain ONCE:n lukujen osana	
Lähteet:					
<ol style="list-style-type: none"> Anuario de la economía social 2007 – 2008. Social economy annual memory 2007 – 2008. CEPES Conferencia empresarial española de la economía social. Saatavissa osoitteesta: www.cepes.es/english Vidal Martinez, I & Valls Jubany, C. (2003) National Profiles of Work Integration Social Enterprises: Spain. Working Papers Series, no. 03/01. Liège: EMES European Research Network. A Wise way of working. Work integration social enterprises and their role in European policies. National cross cutting reports. Chapter Spain. Saatavissa osoitteesta www.wiseproject.eu 					
*) Yritysten lukumäärä on noussut edellisestä vuodesta 57:llä eli 52,8 %.					

¹³⁵ Vidal Martinez & Valls Jubany 2003

¹³⁶ http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/strategy_reports_en.htm

Integroivat yritykset

Vuoden 2007 lopussa Espanjan kuningas vahvisti lain¹³⁷ syrjäytymisvaarassa olevia henkilöitä integroivista yrityksistä (*Empresas de Inserción*). Lain tarkoitus on kehittää yhteiset puitteet heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden osallisuuden edistämiseksi työn ja ammatillisen valmennuksen avulla. Lain tavoitteena on yhtenäistää autonomisten alueiden käytäntöjä osatyökykyisten ja syrjäytymisuhassa olevien henkilöiden työllistämiseksi. Monet yhdistykset ja säätiöt harjoittavat aikaisempien säädösten mukaista toimintaa, mutta jatkaakseen integroivina yrityksinä niiden tulee muuttaa toimintamuotonsa lain mukaiseksi.

Lain tavoite, työntekijät ja yritys on määrittely mainitun lain 1, 2 ja 4 artiklassa:

Artikla 1. Päämäärä ja tavoitteet

Lain tarkoitus on määrittellä yhteiskunnallista osallisuutta edistävien yritysten juridinen asema ja luoda puitteet syrjäytymistilanteessa olevien henkilöiden työelämään osallistumisen edistämiseksi näiden yritysten avulla.

Artikla 2. Yrityksen työntekijät

Osallisuutta ja työelämään integrointia edistävien sosiaalisten yritysten on palkattava työntekijöitä muun muassa seuraavista syrjäytymisvaarassa olevista henkilöryhmistä, jotka ovat julkisen työhallinnon rekisterissä:

- minimipalkkaa tai vastaavaa etuutta saavat henkilöt,
- henkilöt, jotka eri syistä eivät voi saada sosiaaliturvaetuuksia,
- nuoret aikuiset 18 – 30 -vuotiaat, jotka ovat alaikäisinä olleet lastensuojelun piirissä,
- henkilöt, joilla on huumeongelma tai muu riippuvuus,
- vangit, joilla on lupa tehdä työtä vankilan ulkopuolella,
- vapautuneet vangit ja yhdyskuntapalvelua suorittavat rikoksenteijät, sekä
- autonomisten alueiden osoittamat väliaikaismajoituksessa asuvat henkilöt.

Lain mukaan integroiviin yrityksiin palkattavien henkilöiden tulee olla autonomisten alueiden sosiaaliviranomaisten hyväksymiä.

Artikla 4. Integroivan yrityksen käsite

Integroivia yrityksiä ovat ne laillisesti perustetut ja toimivaltaisten viranomaisten hyväksymät kaupalliset yritykset ja osuuskunnat, jotka harjoittavat mitä tahansa tuotannollista toimintaa, jonka yleishyödyllisenä tavoitteena on syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden koulutukseen ja työelämään saattaminen tai yleisille työmarkkinoille siirtymisen tukeminen.

Odotettujen vaikutusten osalta on otettava huomioon työntekijöiden elämäntilanne laadittaessa artiklassa 2. tarkoitettuja henkilökohtaisia osallisuussuunnitelmia (*itinerarios de inserción*) palkkatyöhön osallistumisesta, työpaikkakoulutuksesta ja työvalmiuksien ja vuorovaikutustaitojen kehittämisestä.

Lisäksi näiden yritysten tulee järjestää sellaisia yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja työelämään liittyviä palveluja, jotka edistävät kyseisten henkilöiden myöhempää siirtymistä yleisille työmarkkinoille¹³⁸.

Edellä kuvatun lain 3. artiklan mukaan integroivat yritykset tekevät työllistettävien henkilöiden kanssa kirjallisen sopimuksen, jossa määritellään asianomaisen henkilön suunnitelma työelämään

¹³⁷ 44/2007

¹³⁸ 44/2007

ja muuhun yhteiskunnan toimintaan osallistumisesta. Siinä sovitaan myös yrityksen tarjoamista palveluista ja kuntoutus- ja valmennustoimenpiteistä.

Lain perusidea on, että alentuneesti työkykyiset, sen jälkeen kun heitä on valmennettu ja koulutettu erilaisten toimenpiteiden avulla, työllistyisivät yleisille työmarkkinoille.

Kansallisen lain toimeenpanon osalta lähes kaikki autonomiset alueet ovat säätäneet omat alueelliset soveltamislait vuoden 2009 loppuun mennessä. Integroivat yritykset toimivat kilpailun piiriin kuuluvilla markkinoilla, niillä on tiettyjä etuoikeuksia julkisten hankintojen osalta, ja erityisetuna on vapaaehtoisen työvoiman käytön mahdollisuus. Yritys ja työntekijät tekevä määräaikaisen työso-
pimuksen, joka perustuu yksilölliseen suunnitelmaan (*itinerarios de inserción*), vähintään 12 kuu-
kaudeksi ja enintään kolmeksi vuodeksi.

Yritysmuodot, omistajat ja lukumäärä

Edellytyksenä integroivaksi yritykseksi hyväksymiselle on se, että yritys toimii kaupallisen yrityk-
sen, osuuskunnan tai henkilöstön omistaman yrityksen muodossa. Yhdistyksien ja säätiöiden on
muutettava toimintamuotonsa edellä mainituksi siirtymäajan puitteissa. Toiminnan tulee kattaa
syrjäytymisvaarassa olevien osallisuuden edistäminen, työhön valmennus ja työllistäminen. Integ-
roivien yritysten tulee lisäksi käyttää vähintään 80 % kertyneistä tai vuosittaisista voitoistaan integ-
roinnin tai tuotannon rakenteiden kehittämiseen tai laajentamiseen. Tällöin ne voidaan katsoa voit-
toa tavoittelemattomiksi organisaatioiksi vuoden 2002 lain mukaisesti.¹³⁹

Työllistettävien määrälle on laissa tiettyjä vaatimuksia. Ensimmäisinä kolmena toimintavuonna in-
tegroitavia työntekijöitä on oltava vähintään 30 %. Neljännen toimintavuoden jälkeen tämän osuu-
den tulee olla 50 %, eikä integroitavien työntekijöiden kokonaismäärä saa olla missään tilanteessa
alle 2. Kohderyhmä, eli integroitavat työntekijät määritellään laissa.

Vuonna 2008 yhteiskuntaan ja työelämään integroivia uuden lain mukaisia yrityksiä oli Espanjassa
165 ja ne työllistivät noin 3600 työntekijää. Lukumäärä kasvaa samassa suhteessa kuin autonomi-
set alueet saavat valmiiksi omia alueitaan koskevat soveltamislait ja tukijärjestelmät.

Rahoitus ja julkinen tuki

Tukien käytännön toteutus vaihtelee alueittain. Tukea on saatavissa integroivien yritysten ja työ-
paikkojen luomiseen mm. investointitukina. Toimintaa tuetaan lisäksi ylläpitotuin, joita kohdistetaan
johdon ja asiantuntijoiden työstä koituviin kustannuksiin. Työntekijöiden tuki perustuu yleensä so-
pimukseen, joka tehdään integroitavan työntekijän ja integroivan yrityksen välille. Tukea on saata-
vissa myös integroiviin toimenpiteisiin, mm. työllistämiseen avoimille työmarkkinoille ja yrityksen
sisällä tapahtuvaan integraatioon. Tuet ovat yleensä määritelty prosenttiperusteisiksi (esim. palk-
kakustannusten tukeminen) ja/tai kiinteiksi summiksi tai enimmäismääriksi, esim. integroitavaa
työntekijää kohti.

Yhteiskunnalliset yritykset saavat mm. seuraavia julkisia tukia (laki 44/2007):

- Alennusta työllistettyjen sosiaaliturvamaksuista 70,83 Euroa kuukaudessa, mikä vastaa 850 euroa vuodessa.
- Avustusta osallisuutta edistävien työpaikkojen ylläpitomenoihin ja kustannuksiin, jotka ai-
heutuvat työelämään integroinnin prosesseista.
- Avustusta investointimenoihin, jotka aiheutuvat yrityksen toiminnan kehittämisestä.

Julkisissa hankinnoissa käytetään sosiaalisia näkökulmia jonkin verran. Perusteena on mm. han-
kintalain muotoilu, jonka mukaan voidaan muutoin tasavertaisessa tilanteessa asettaa etusijalle

¹³⁹ 49/2002

voittoa tavoittelemattoman yrityksen tarjous. Lisäksi käytännön sovelluksissa voidaan antaa lisäpisteitä, jos yrityksen työntekijöistä tietty osa on työllistämishjelmissä. Vaikka sosiaalisia kriteerejä voidaan soveltaa integroivien yritysten eduksi ja näin on käytännössä tehty mm. paikallisviranomaisten taholta, voidaan tuskin katsoa että niitä olisi asetettu parempaan asemaan kuin muita yrityksiä.

3.11. Belgia

Belgia on liittovaltio, jonka kokonaisväkiluku on noin 10,5 miljoonaa asukasta. Flaamialueen väkiluku on 6,0 miljoonaa ja Valloonien alueen 3,3 miljoonaa. Brysselin pääkaupunkialueen väkiluku on noin 1,0 miljoonaa ja saksankieliseen vähemmistöyhteisöön kuuluu vajaa miljoona henkilöä.

Belgiassa ensisijaisena tavoitteena on työttömien ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöryhmien työllistäminen yleisille työmarkkinoille. Työnantajille maksetaan erilaisia tukia, jos ne työllistävät kohderyhmiin kuuluvia henkilöitä. Belgian kansallisessa osallisuusohjelmassa (NAP^{Inclusion} 2008 - 2010)¹⁴⁰ on lueteltu kohderyhmät, joiden työelämäintegraatiota halutaan erityisesti edistää:

- pitkäaikaistyöttömät, erityisesti yksinhuoltajat,
- EU:n ulkopuolelta maahan saapuneet henkilöt,
- osatyökykyiset henkilöt,
- ammatillista koulutusta vaille olevat henkilöt,
- työttömät ikääntyneet,
- työttömät nuoret sekä
- kotitaloudet, joissa ei ole yhtään työssäkäyvää henkilöä.

Työllistettyään jonkun edellä mainittuihin ryhmiin kuuluvan työnantajat saavat alennusta sosiaaliturvamaksuista. Joissakin tapauksissa työllistämistuen ja palkan yhteensovittaminen on mahdollista. Näiden lisäksi työnantajille maksetaan muita etuuksia erityisen työllistämistukiohjelman (subsidy promoting employment, APE) mukaisesti.

Belgiassa on vajaakuntoisten työllistämiseen velvoittava kiintiöjärjestelmä, mutta se koskee ainoastaan julkisen hallinnon työnantajia. Kiintiöprosentti on 2,5 % työpaikoista. Erityinen jonotusjärjestys on belgialainen erikoisuus: alentuneesti työkykyinen voi ilmoittautua jonoon, josta julkisen sektorin työnantajat valitsevat työntekijöitä avautuviin työpaikkoihin.¹⁴¹

Liittovaltion tasolla on hyväksytty *yhteiskunnallisen integraatiotalouden ohjelma (SINE)* ja lisätty sitä tukeva ”lisätyn valtion tuen artikla 60 § 7” julkisia sosiaalipalvelukeskuksia koskevaan lakiin. SINE-ohjelmaa hallinnoi Belgian työministeriö. Ohjelma on suunnattu erityisesti alhaisen koulutustason omaaville, syrjäytymisvaarassa oleville henkilöille, joita sijoitetaan paikallisiin hankkeisiin ja yrityksiin. Sosiaalikeskus vastaa työllistämismenoista. Tavoitteena on noin 3000 työpaikan luominen vuosittain.¹⁴²

Yhteiskunnallisten yritysten lainsäädäntö

Belgiassa yhteiskunnallisten yritysten kehittäminen tapahtuu yhteisötalouden viitekehyksessä. Monissa yhteyksissä käytetään myös integraatiotalouden (social economy of integration) käsitettä.

Yhteiskunnallisen yritystoiminnan muodot Belgiassa voidaan ryhmitellä kahdeksi kokonaisuudeksi:

¹⁴⁰ http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/strategy_reports_en.htm

¹⁴¹ Buijs. 2009

¹⁴² Spears 2008

- Paikallisen talouden palveluja tuottavat yritykset (lähipalveluyritykset), joissa yhdistyvät paikalliset palvelujen kehittämistarpeet, ikääntyvän väestön palvelut ja työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen;
- Työhön integroivat yritykset (insertion companies), joiden tehtävä on tukea pitkäaikaistyöttömien ja kauimpana työmarkkinoista olevien henkilöiden työvalmiuksien kehittämistä ja työllistymistä. Tähän ryhmään kuuluvien yritysten tehtävä on myös tukea kohderyhmän siirtymistä yleisille työmarkkinoille. Tätä varten on kehitetty erityinen siirtymätyöyritysten (work experience enterprises) konsepti, joita on lukumääräisesti eniten.

Belgiassa työhön integroivia organisaatioita ja yhteiskunnallisia yrityksiä oli vuonna 2009 yhteensä 1350 ja ne työllistivät, tai valmensivat työhön, yhteensä runsaat 40 000 heikossa työmarkkina- asemassa olevaa henkilöä.

Belgiassa säädettiin 13. huhtikuuta 1995 laki yhteiskunnallisen päämäärän omaavista yrityksistä (*Sociétés à finalité sociale SFS*, social purpose company SPC). Ne voivat olla joko yksityisiä tai julkisia osakeyhtiöitä, rajoitetun vastuun osuuskuntia, tai yleishyödyllisiä (*not-for-profit*) yhteenliittymiä. Näiden organisaatioiden yhteiskunnallinen päämäärä ei ole ensisijaisesti sijoitetun pääoman tuoton jakaminen osakkaille tai muille edunsaajille, vaan jonkun yhteiskunnallisen tarkoituksen edistäminen. Yrityksen tai organisaation yhteiskunnallinen päämäärä, jota halutaan edistää, tulee kirjata yhtiöjärjestykseen (tai vastaavaan). SFS-yrityksen voitonjakoa on rajoitettu, mutta osa tuotosta voidaan jakaa osakkaille ja muille edunsaajille. Yhteiskunnallisiin yrityksiin sovelletaan lisäksi yleisen yrityslainsäädännön määräyksiä¹⁴³.

Coatesin ja van Ostalin¹⁴⁴ mukaan SFS-yritys ei ole uusi yritystoiminnan muoto, koska mikä tahansa yritysmuoto ja yhteenliittymä voidaan rekisteröidä yhteiskunnalliseksi yritykseksi. Myös järjestö voidaan muuttaa SFS-yritykseksi ja se voi säilyttää aikaisemman juridisen asemansa. SFS-status vahvistaa yrityksen taloudellista asemaa verrattuna järjestömuotoon.

Vuonna 2008 Belgiassa oli rekisteröity 457 SFS-yritystä, joista noin 70 % on osuuskuntia. Niiden palveluksessa oli kuitenkin vain 5 400 työntekijää. Suuri osa niistä toimii Valloonian alueella, koska alueen säädökset edellyttävät yrityksiltä SFS-statuksen hankkimista ennen kuin ne voivat saada työllistämistä- ja muita tukia. Monet näistä yrityksistä oli muuttanut yhtiöjärjestyksensä SFS-yritykseksi 2000-luvun alussa, jolloin Belgiassa otettiin käyttöön kotitalouksille suunnattu palvelusetelijärjestelmä (ks. alla). Yritykset halusivat osallistua järjestelmän hyödyntämiseen.¹²⁹

Vuodesta 2001 lähtien yhteiskunnallista tarkoituserää edistävien organisaatioiden on ollut mahdollista saada hakemuksesta *alennusta arvonlisäveroprosenttiin 6 %:n tasolle*. Niiden yritysten joukkoon, joille tämä etu on myönnetty, kuuluvat myös työhön integroivat yritykset (work integration enterprises), Flaamialueen kierrätyskeskukset, Valloonin työssäoppimisyrietykset, Flaamialueen sosiaaliset työkeskukset sekä Brysselin alueen työhönvalmennusyrietykset.

Liittovaltion tasolla on kehitetty *voucher-palvelusetelijärjestelmä* (laki 20.7.2001) erilaisten kotitalouksien korjaus- ja palvelutehtävien edistämiseksi. Monet Belgian yhteiskunnalliset yritykset ovat ottaneet voucher-palvelut omaan tuotevalikoimaansa. Lain mukaan palveluseteli on valtion rahoittama kulutustuki, mikä mahdollistaa setelin käyttäjän ostamaan työsuorituksia tai paikallisia palveluja tähän tarkoitukseen hyväksytyiltä yrityksiltä. Lain tavoitteena on luoda uusia työpaikkoja ja torjua laitonta työtä erityisesti kotitalouksissa. Vuoden 2009 alussa 2 213 yritystä oli hyväksytty palveluseteliyrityksiksi. Niistä 339 toimii Brysselissä, 1 038 Flaamialueella ja 836 Vallonin alueella. Samana ajankohtana kansalliseen palveluseteliohjelmaan oli rekisteröity 613 356 käyttäjää. Palve-

¹⁴³ WISE 2009

¹⁴⁴ Coates ja van Opstal 2009

lusetelijärjestelmä on merkittävä tuki työhön integroiville yrityksille, koska sen avulla yritysten hyödykkeille ja palveluille on syntynyt uutta kysyntää.¹⁴⁵

Brysselin alue

Brysselin alueen integraatiotalouden yritystoiminnan kehittämissä politiikka on muotoutunut muutama viime vuoden aikana. Liittovaltion vuoden 1995 lakiin perustuvat yhteiskunnalliset yritykset (SFS-yritykset) toimivat myös pääkaupunkialueella. Lisäksi alueella on omia erityissäännöksiä. Vuonna 2004 aluetta varten hyväksyttiin laki voittoa tavoittelemattomista yleishyödyllisistä yrityksistä, joita on kahta eri tyyppiä:

- *Paikalliset työllisyysyritykset* (ILDE – Initiative Locale de Développement de l'Emploi), joiden tulee työllistää vaikeasti työllistyviä työttömiä henkilöitä. Niiden tulee olla yleistä hyötyä tuottavia ja edistää kohderyhmän osallisuutta työn avulla. Yhteiskunnallinen tarkoitus toteutuu, kun ILDE tuottaa paikallisesti tavaroita, hyödykkeitä tai palveluja asukkaille siinä yhteisössä, jossa yritys toimii.
- *Integroiva yritys* (EI - Entreprise d'insertion) tulee tarjota siirtymätyötä kohti yleisiä työmarkkinoita työttömille, jotka eivät muuten työllisty. Muut edellytykset ovat samat kuin ILDE-yrityksillä.

Mainittujen yritysten rekisteröinti ja taloudelliset tukitoimenpiteet hyväksytään neljäksi vuodeksi kerrallaan tehtävillä sopimuksilla. Niiden toiminnan käynnistämistä, lain mukaisuutta ja kehittämistä tukevat erityisneuvontatoimistot (agences conseils). Vuodesta 2006 on ollut käytössä yritysten asiantuntijapalvelujen käytön mahdollistavia palveluseleitä. Niiden avulla hyväksytyt ILDE- ja EI -yritykset voivat hankkia asiantuntija-apua esimerkiksi verotukseen, markkinatutkimuksiin, markkinointiin tai henkilöstön kehittämiseen liittyvissä asioissa. Vuoden 2009 maaliskuussa oli toiminnassa 57 ILDE- ja 14 EI-yritystä. Ne toimivat ateriavalmistuksen, ravintola- ja kahvilatoimialoilla sekä rakennusten kunnossapito-, siivous- ja pesulatoimialoilla ja tuottivat kotitalouksille erilaisia palveluja.¹⁴⁶

Flaamialue

Flaamialueen hallitus on hyväksynyt seuraavat asetukset ja hallinnolliset päätökset:

- Asetus lähipalveluyritysten tukemisesta (21.12.2006), mikä tarkoittaa asuinaluekohtaisten palveluyritysten kehittämistä (locale diensten economie); ne saavat rahoitustukea liittovaltiolta, aluehallinnolta ja kunnilta;
- Hallituksen päätös osallisuutta ja työelämäintegraatiota edistävästä yhteiskunnallisista yrityksistä (insertion companies) ja niiden rahoituksesta (15.7.2005);
- Päätös ylijäämätalouden (surplus economy) kehittämissä ohjelmasta (8.9.2000), josta tuetaan integraatioyritysten rahoitusta mm. korkotuen avulla.

Mainittuja päätöksiä toteuttavat organisaatiot voivat olla osakeyhtiöitä, osuuskuntia tai muita yrityksiä. Työhön integroivista yrityksistä 98 % on yksityisiä yrityksiä. Lähipalveluyrityksistä järjestöt omistavat 56 %. Integroivien yritysten on oltava voittoa tavoittelemattomia ja niiden on selvitettävä valvontaviranomaiselle ennen rekisteröintiä miten liiketoiminnan tuotto on tarkoitus käyttää.

Organisaatiot saavat henkilöstön palkkakuluihin ja työhönvalmennusmenoihin aluehallinnon ja/tai keskushallinnon avustuksia. Vuonna 2008 on perustettu erityinen Sosiaalisten investointien rahasto (Trividend), joka myöntää lainoja edellä mainituille organisaatioille ja antaa asiantuntija-apua pääomahallinnon neuvontatoimistojen kautta. Niitä rahoitetaan osittain myös Euroopan sosiaalirahasto-ohjelmasta.

¹⁴⁵ Diesis 2009

¹⁴⁶ WISE 2009

Valmennettavien työntekijöiden palkkamenoihin maksetaan työllistämistukea. Valmennettavien työsopimukset voivat olla joko pysyväisluontoisia, siirtymävaiheen määräaikaista sopimuksia tai työhönvalmennussopimuksia. Työ- ja valmennuspaikat voivat joko kokoaikaisia tai osa-aikaisia yksilöllisten tilanteiden mukaan.

Seuraavassa taulukossa on yhteenveto Flaamialueen yhteiskunnallisesta yritystoiminnasta:

	Sosiaaliset työpajat ¹	Suojatyökeskukset ²	Työhön integroivat yritykset ³	Lähipalveluyritykset ⁴	Työkokeilu-yritykset ⁵
Kohderyhmät	Pitkäaikaistyötömät (yli 5 v), huonot työvalmiudet omaavat, osatyökykyiset	Eri syistä alentuneesti työkykyiset ja vammaiset	Yli vuoden työtömänä olleet, heikot työvalmiudet omaavat ja osatyökykyiset	Yli vuoden työtömänä olleet ja osatyökykyiset	Pitkäaikaistyötömät ja osatyökykyiset, siirtyvät 12–18 kk jälkeen yleisille työmarkkinoille
Toiminta eri toimialoilla	Kierrätys ja ympäristöala, kahvilat ja ravintolat, yleensä palvelutoimialat	Keskittyvät kokoonpanoon, alihankintaan, viheralueiden hoitoon ymv.	Toimivat lähes kaikilla toimialoilla	Tuottavat paikallisesti tarvittavia hyödykkeitä ja palveluja	Sosiaali- ja terveydenhuolto, vanhusten palvelut, kotipalvelut, kulttuuriala
Yritysten lukumäärä 2008	97	68	223	299	337 ⁶
Valmennettavia henkilöitä 2008	3 513	13 926	2 192	773	4 150 ⁶

¹ Social workshops, ² Sheltered workshops, ³ Insertion companies, ⁴ Local services economy, ⁵ Work experience enterprise

Lähde: Vandebroek, K.¹⁴⁷
^{5 ja 6} Van Opstal, W. et al.¹⁴⁸

Valloonia

Vallooniassa toimii *työssäoppimisyrittäjiä ja integroivia yrityksiä*. *Työssäoppimisyrittäjien* on tehtävä sopimus ammatillisesta ja yhteiskunnallisesta integraatiosta alueen työvoimatoimiston kanssa. Yrityksellä tulee olla opetussuunnitelma, hyväksyä valmennettaviksi kohderyhmän jäseniä ja taata heille tietyt edut. Valmennuksen ja harjoittelun toteutukselle on useita vaatimuksia. Yritys hyväksytään aluksi yhdeksi vuodeksi, ja sen jälkeen kolmeksi vuodeksi. Tukia yritykset saavat muun muassa palkkaukseen, investointeihin, muihin toimintakuluihin ja ohjaajien koulutukseen.^{149 150}

Valloonian *integroivat yritykset* työllistävät työsopimuksella kohderyhmiin kuuluvia vaikeasti työllistettäviä henkilöitä. Niiden työllistämismäärä vaikeasti työllistettävien osalta on nouseva. Ensimmäisenä toimintavuonna yrityksen henkilötyövuosista tulee olla 20 % kohderyhmään kuuluvia, toisena toimintavuonna 30 %, kolmantena 40 % ja neljäntenä toimintavuonna ja siitä eteenpäin vähintään 50 % yrityksen henkilötyövuosista. Hyväksytyt ja vaatimukset täyttävät yritykset saavat

¹⁴⁷ Vandebroek 2009

¹⁴⁸ Van Opstal, W. et al 2009

¹⁴⁹ Spear. 2008

¹⁵⁰ WISE 2009

muun muassa käynnistystukea kolmen ensimmäisen vuoden ajalta vuosittain alenevan asteikon mukaan ja lisäbonustukea vaikeasti työllistettävien työpaikoista neljän vuoden ajalta vuosittain alenevan asteikon mukaan. Lisäksi yritykset saavat tukea sosiaalityöntekijän palkkaukseen. Integroivia yrityksiä Vallonin alueella oli 2008 toiminnassa 124 ja ne työllistivät noin 1 500 henkilöä.

3.12. Hollanti

Aktivointi- ja osallisuusohjelma

Epäedullisessa työmarkkina-asemassa olevien aktivointitoimenpiteet ja osallisuuden edistäminen noudattavat Hollannissa samoja päälinjoja kuin muissakin EU-maissa. Tavoitteena on nostaa työllisyysastetta ja vähentää työttömyyttä. Lisäksi on käynnistetty erityisen tuen tarpeessa olevien työllistymistä edistäviä ohjelmia. Aktivoinnin tehostamiseksi lainsäädäntöä on uudistettu siten, että työttömyyden pitkittyessä rahaetuksien taso laskee ja etuuksien vastikkeeksi työttömät joutuvat osallistumaan vapaaehtoistyöhön. Toisaalta epäedullisessa asemassa olevien työhön osallistumista kannustetaan lukuisten kuntoutus-, koulutus- ja työllistämistukien avulla.

Työnantajille, jotka työllistävät kohderyhmään kuuluvia, maksetaan erilaisia palkkatukia ja työpaikan järjestelykorvauksia. Kuntien toimeenpanovastuuta aktivointipolitiikan toimeenpanossa on lisätty. Palkkatuettuja työpaikkoja on yhteensä noin 200 000 avoimilla markkinoilla toimivissa yrityksissä, sekä julkisen ja kolmannen sektorin työpaikoissa. Kauimpana työmarkkinoista olevien toimintarajoitteisten sosiaalista inklusiota koskevia linjauksia on muutettu. Lakeja on uudistettu tehostuvien aktivointivaatimusten mukaisesti.

Aikaisempi vammaispalvelulaki on korvattu uudella. Vuonna 2006 tuli voimaan ”laki työstä ja toimeentulosta työkyvyn mukaan” (WIA). Kohderyhmään kuuluvat voivat valita iän perusteella joko ”toimintarajoitteisten nuorten osallisuutta tukevan lain” (Wajong) tai mainitun ”lain työstä ja toimeentulosta työkyvyn mukaan” (WIA). Lakien perustavoitteina ovat työkyvyttömyyden kriteerien tiukentaminen ja osatyökykyisten velvoittaminen työntekoon. Toimeentulotukea saavia työttömiä ohjataan kuntien järjestämään vapaaehtoistyöhön, työvalmennukseen tai työkokeiluun eri työpaikoissa. Etnisten vähemmistöjen työttömille järjestetään työllistymistä tukevia kursseja ja kieliopeutusta.

Hollannissa luovuttiin vuoden 2005 lopussa osatyökykyisten ja vammaisten lakisääteistä kiintiöjärjestelmästä. Yleisesti kuitenkin odotetaan, että kaikkien työnantajien henkilöstöstä 2 – 5 % olisivat heikossa työmarkkina-asemassa olevia. Työnantajille on tarjolla taloudellisia etuuksia sekä asiantuntija-apua työpaikkojen sopeuttamiseksi toimintarajoitteiden asettamiin erityisvaatimuksiin.

Diesis-organisaation laatiman raportin mukaan¹⁵¹ Hollannin suojatyökeskuksilla on sekä yhteiskunnallisia hyötyjä koskevia tavoitteita että markkinaehtoista liiketoimintaa taloudellisten tavoitteiden toteuttamiseksi. Raportissa todetaan myös, että Hollannissa toimii muutamia työhön integroivia sosiaalisia yrityksiä. Ne poikkeavat suojatyöyrityksistä siinä, että ne voivat palkata sekä täysin työkykyisiä että toimintarajoitteisia työntekijöitä. Suojatyöyrityksissä on lain mukaan mahdollista palkata muita kuin toimintarajoitteisia vain hallinnollisiin ja työnohjaustehtäviin.

Esimerkkeinä työelämään integroivista sosiaalisista yrityksistä ovat monet suuret säätiöt, kuten De Schalm Stichting¹⁵² ja Stichting OMIJ¹⁵³. Itse asiassa monet säätiöistä ovat laajoja konserneja, joissa ”isäntäsäätiö” on holding-yhtiön asemassa ja operatiivinen toiminta on delegoitu eri paikkakunnilla toimiville tytäryhtiöille ja -säätiöille. Suurin niistä on Stichting OMIJ, joka työllistää kymme-

¹⁵¹ Diesis 2009

¹⁵² www.de-schalm.nl

¹⁵³ www.omij.nl

nissä työhön integroivissa alayrityksissään tuhansia henkilöitä. De Schalm -säätö harjoittaa laajaa ympäristövastuullista kierrätystoimintaa ja kiinteistöjen jätehuoltoa. Säätöillä on jatkuvasti työsuh- teessa lähes 200 valmennettavaa osatyökykyistä, joista pääosa siirtyy myöhemmin muiden yritysten ja työnantajien palvelukseen.

Suojatyökeskukset

Chotkowskin¹⁵⁴ mukaan osatyökykyiset, joilla on toimintarajoitteita ja jotka eivät voi työllistyä yleisille työmarkkinoille, ohjataan hakemaan soveltuvaa työpaikkaa suojatyölain (sheltered employment act, WSW, tuli voimaan 1.1.1998) perusteella. Suojatyökeskuksissa, tai niiden järjestämässä ohjatussa työssä tavallisessa työpaikassa, he voivat kokeilla työntekoa ja saada ammatillista ohjausta ja valmennusta. Suojatyölaki on ollut voimassa runsaat kymmenen vuotta ja sen uudistamista valmistellaan. Samassa yhteydessä selkiytynevät suojatyökeskusten ja työhön integroivien yhteiskunnallisten yritysten käsitteet ja toimintakonseptit. Vuoden 2008 alusta tuli voimaan lain muutos, jonka mukaan suojatyön järjestämistä vastuu siirtyi kokonaan kunnille yhteistyössä työhallinnon kanssa.

Suojatyökeskuksia ylläpitäviä organisaatioita Hollannissa on noin 100 ja niillä yhteensä 250 työkeskusta. ANED-tutkijaverkoston raportin mukaan¹⁵⁵ vuonna 2006 niissä oli yhteensä noin 99 500 työllistettyä henkilöä. Heistä 92 000 kuului heikossa työmarkkina-asemassa oleviin tai toimintarajoitteisiin. Ohjaavaa ja hallinnollista henkilöstöä oli noin 8 500. Suojatyökeskuksilla on jonotusjärjestelmä ja tuolloin jonossa oli noin 16 000 henkilöä.

Suojatyöntekijöistä on fyysisesti vammaisia 44 %, lievästi kehitysvammaisia 9 %, keskiasteisesti kehitysvammaisia 3 %, mielenterveyskuntoutujia 17 % ja muita 7 %. Luvut ovat kaikkien suojatyökeskusten keskiarvoja. Työkeskukset järjestävät myös työvalmentajan ja työnetsijän palveluja suojatyöntekijöille siirtymävaiheen tukena avoimille työmarkkinoille. Työkeskukset toimivat lähes kaikilla mahdollisilla toimialoilla: alihankinta- ja kokoonpanotöissä muille yrityksille, sähkötekniikan laitteiden ja niiden osien valmistuksessa, puu- ja tekstiilialan tuotteiden valmistuksessa, erilaisten tuotteiden pakkaus- ja logistiikkapalveluissa, graafisten painotuotteiden tuotannossa, toimistopalvelujen myynnissä muille työnantajille, rakennusten kunnossapito- ja huoltopalveluissa, viheralueiden ja puistojen istutusten hoidossa, taimitarhoissa, vihannesten tuotannossa, turvallisuus- ja siivouspalveluissa jne. Kasvava alue on vuokratyöntekijöiden ja -työryhmien välitys muille organisaatioille ja yrityksille.

Suojatyölaki edellyttää työkeskusten täyttävän muun muassa seuraavat vaatimukset:

- niiden on työllistettävä työkäisiä fyysisesti ja psyykkisesti toimintarajoitteisia sekä mielenterveyskuntoutujia, joiden työvalmiudet eivät ole riittäviä avoimille työmarkkinoille;
- suojatyöntekijöille on maksettava tehtävien vaativuusluokitukseen perustuva yleisten työehtosopimusten mukainen palkka riippumatta henkilön tuottavuudesta;
- suojatyöyritykset ja -työntekijät maksavat yleisten vaatimusten mukaiset verot sekä sosiaaliturva- ja eläkevakuutusmaksut;
- ne saavat valtiolta ja kunnilta rahoitustukea kokoaikaista työntekijää kohti 24 000 – 30 000 euroa vuodessa riippuen työllistetyn henkilön toimintarajoitteen asteesta;
- suojatyöyritysten on osallistuttava tarjouskilpailuihin samojen sääntöjen mukaan kuin avoimilla markkinoilla toimivat muut yritykset, epäreilu kilpailu on kielletty;
- työntekijät otetaan suojatyökeskukseen alueellisen riippumattoman työkyvyn arviointikomitean esityksiin perustuen, yksilöllinen arviointi uudistetaan 2-3 vuoden välein;
- suojatyöyrityksillä on velvollisuus järjestää työntekijöilleen heidän työllistyvyyttään avoimille markkinoille edistävää koulutusta ja yksilöllistä valmennusta;

¹⁵⁴ Chotkowskin 2007

¹⁵⁵ ANED 2009

- niiden on järjestettävä tuetun työllistymisen menetelmien avulla (mm. työnetsijän ja työvalmentajan toiminta) työntekijöille siirtymätyötä yleisillä työmarkkinoilla; 15 – 17 % suojatyöntekijöistä on tällä tavoin työllistynyt avoimilla markkinoilla toimiviin yrityksiin ja toimistoihin.

Hollannin suojatyökeskukset voivat toimia minkä tahansa laillisen identiteetin mukaan, joko kuntien erillisinä toimintayksikköinä, alueellisina yhtyminä, osuuskuntina, säätiöinä tai yksityisinä yrityksinä. Monet kunnat ja kaupungit ovat perustaneet yhdessä naapurikuntien kanssa yhteisyrityksiä, yritysyryppäitä ja säätiöitä huolehtimaan suojatyölain velvoitteiden täyttämistä. Suojatyölain mukaan työkeskusten on tuettava myös työntekijöidensä yrittäjyyttä, mikäli joku heistä kiinnostuu oman yrityksen perustamisesta. Työkeskuksen on järjestettävä asiantuntija-apua mahdollisen yrityksen perustamisen suunnittelua ja perustamista varten.

Diesis-raportin¹⁵⁶ (2009) mukaan Hollannin työhön integroivien sosiaalisten yritysten ja suojatyöorganisaatioiden kansallisena tukirakenteena toimii CEDRIS¹⁵⁷, jonka keskuustoimisto sijaitsee Utrechtissä. Sillä on 96 jäsenorganisaatiota, jotka edustavat sekä joitakin työhön integroivia sosiaalisia yrityksiä että suojatyöorganisaatioita.

Laki yhteiskunnallisista yrityksistä tulossa

Hollannissa on valmisteilla uusi laki yhteiskunnallisista yrityksistä. Hollannin oikeusministeriön lehdistötiedotteessa¹⁵⁸ todetaan, että uuden yritysmuodon kehittäminen sisältyy nykyisten hallituskumppaneiden poliittiseen yhteistyösopimukseen (Coalition Agreement). Lakiesitys on muotoiltu yhteiskunnallisen yrityksen (maatschappelijke onderneming) laillisen perustan määrittelyä varten. Se on suunnattu julkisen ja yksityisen sektorin välimaastossa toimiville organisaatioille. Sellaisia ovat muun muassa asuntoyhtiöt, hoivapalveluja tuottavat organisaatiot, oppilaitosten ylläpitäjät, kuljetus- ja kiinteistöalan palvelujen tuottajat sekä terveydenhuollon ja kuntoutusalan palvelujen tuottajat. Lain ensisijainen tavoite on luoda uusi juridinen yritysmuoto ja sille selkeä päätöksentekorakenne, sisäisen valvonnan järjestelmä sekä neuvottelu- ja tilivelvollisuus sidosryhmiä kohtaan.

Lakiesityksen mukaan yhteiskunnallisessa yrityksessä tulee olla *hallitus* (management board) ja sen lisäksi *valvontavaliokunta* (supervisory board) sekä *sidosryhmien edustajisto* (stakeholders' representation). Viime mainittuun kuuluisivat yrityksen asiakkaiden, palvelun käyttäjien, rahoittajien tahojen, sekä elinkeinoelämän ja muiden sidosryhmien edustajia. Hallitus edustaa yritystä ulospäin ja vastaa operatiivisen toiminnan järjestämisestä. Valvontavaliokunta nimittää hallituksen, seuraa ja valvoo sen toimintaa, sekä antaa tarvittaessa asiantuntija-apua. Strategisesti tärkeimmät yritystä koskevat päätökset olisi käsiteltävä valvontavaliokunnassa.

Hallituksen tulee säännöllisesti raportoida sidosryhmien edustajistolle toiminnastaan ja neuvotella sen kanssa yritystä koskevista tärkeimmistä asioista. Edustajisto tekee esityksen yritykselle nimettävistä tilintarkastajista. Yhteiskunnallisella yrityksellä olisi oikeus hankkia yksityistä pääomaa, kuitenkin siten, ettei rahoittajille siirry päätösvaltaa yrityksen asioissa. Yrityksen toimintaa ohjaavat periaatteet ja tavoitteet on johdettava yhteisöllisen tai yhteiskunnallisen lisäarvon tuottamisen näkökulmasta, ei yksityisistä intresseistä lähtien.

3.13. Kreikka

Kreikan kansallisen osallisuusohjelman (NAP^{Inclusion} 2008 – 2010)¹⁵⁹ mukaan aktivoiva työllisyys- ja osallisuuspolitiikka rakentuu samanlaisesta keinovalikoimasta kuin useimmissa muissakin EU-maissa. Aktivointitoimenpiteiden piirissä ovat mm. työttömät, köyhyydessä elävät perheet ja yksin-

¹⁵⁶ Diesis 2009

¹⁵⁷ www.cedris.nl

¹⁵⁸ Ministerie van Justitie 2009

¹⁵⁹ http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/strategy_reports_en.htm

huoltajat, naiset, syrjäytymisvaarassa olevat, vammaiset ja maahanmuuttajat sekä etniset vähemmistöt. Tavoitteena on tukea ja edistää henkilöiden osallistumista yleiseen koulutusjärjestelmään, ammatilliseen koulutukseen ja tukea heidän työllistymistä yleisille työmarkkinoille.

Työllistämistukien ja lisätukien avulla kannustetaan työnantajia tarjoamaan työtä kohderyhmiin kuuluville. Työhallinto (OAED) myöntää työnantajille palkkatukea enintään kolmelta vuodelta niiden työsuhteeseen otettujen henkilöiden osalta, jotka on rekisteröity alentuneesti työkykyisiksi lääketieteellisin perustein. Maassa on myös työnantajia työllistämiseen velvoittava kiintiöjärjestelmä.

Heikossa työmarkkina-asemassa olevien työhön integrointia edistävä lainsäädäntöluettelo on seuraava:

- Työhallinnon aktivointi- ja tukitoimenpiteitä koskevat lait ja muut määräykset
- Laki suojaotyökeskuksista vuodelta 1998 (Laki 286/1998)
- Laki mielenterveysalan sosiaalisista osuuskunnista 1999 (Laki 2716/1999)¹⁶⁰
- Lait naisten maatilamatkailualalle perustamista osuuskunnista 2000 (2810/2000 ja 3147/2003)¹⁶¹

Maassa on vireillä sosiaalisista osuuskunnista annetun lain laajentaminen koskemaan myös muita heikossa työmarkkina-asemassa olevia henkilöryhmiä.

Kreikassa otettiin käyttöön mielenterveyskuntoutujia työhön valmentavan sosiaalisen osuuskunnan malli (KOISPE) vuonna 1999. Mallissa yhdistyvät markkinaehtoinen liiketoiminta ja kuntoutujien mielenterveyspalvelujen jatkuvuus.¹⁶²

Lainsäädäntö ja määritelmä

Kreikan mielenterveyspalvelujärjestelmän uudistaminen oli uuden ”hybridiosuuskuntaidean” innoittaja. Tavoitteena on valmentaa kuntoutujia takaisin yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen osallisuuteen sekä työelämään. Laki sosiaalisista osuuskunnista (no 2716/1999) tuli voimaan vuonna 1999. Lain kreikankielisestä nimestä tuli sen kansainvälisesti tunnettu tunnus. ”KOISPE”-osuuskunnan keskeisiä tunnusmerkkejä ovat:

- sillä on itsenäinen laillinen status yrityksenä, jonka liiketoimintariski on rajoitettu sijoitettuun osuuspääomaan;
- sen valvontavastuu kuuluu terveydenhuolto- ja yhteisvastuuministeriölle;
- sillä on oikeus harjoittaa mitä tahansa laillista liiketoimintaa;
- se on vapautettu kaikista yritysveroista, lukuun ottamatta arvonlisäveroa;
- sillä tulee olla kolmeen ryhmään kuuluvia jäseniä: henkilöitä joilla on mielisairaus (vähintään 35 %), mielenterveysalan ammattilaisia (enintään 45 %), muita henkilöjäseniä, kumppaneita ja sponsoroivia organisaatioita (enintään 20 %);
- osuuskunnalla on seitsemän jäsenen hallitus, joista kahden tulee olla mielenterveyskuntoutujia;
- kuntoutujat voivat ansaita palkkaa menettämättä sosiaaliturvaetuuksiaan;
- jokainen osuuskunnan jäsen ostaa yhden äänivaltaisen osuuden (arvoltaan esimerkiksi 175 euroa) ja sen lisäksi hän voi lunastaa sijoitusosuuksia, joihin ei liity äänivaltaa päätöksenteossa.

Lain tavoitteena on tukea KOISPE-osuuskuntien perustamista ja turvata niille kestävä toimintaedellytykset. Tarkoitus on perustaa vaiheittain vähintään yksi osuuskunta jokaiseen Kreikan mie-

¹⁶⁰ <http://www.disabled.gr/lib/?p=24245>

¹⁶¹ <http://website1.wider.unu.edu/lib/pdfs/OECD-ES-Greece-Volume-2005-Issue-12.pdf>

¹⁶² Greece 2005

lenterveyssektorin palvelupiiriin (yhteensä 52 kpl). Osuuskuntien perustaminen ja menestyksellä liiketoiminta edellyttävät laajaa yhteistyötä yksityisten tahojen, julkisten organisaatioiden, järjestöjen ja muiden sidosryhmien kanssa. Tässä suhteessa osuuskunnan rakenne muistuttaa läheisesti erilaisia paikallisia ja seudullisia kumppanuusorganisaatioita.

Osuuskuntien toimintaa rahoitetaan monesta eri lähteestä: osuuspääoman tuotolla, valtion rahoitustuella, EU:n rakennerahasto-ohjelmista, valmistettujen tuotteiden, hyödykkeiden ja palvelujen myyntituloilla, sekä sponsorivien organisaatioiden avustuksilla. Mielisairaaloitten yhteydessä toimivat osuuskunnat saavat merkittävää tukea ”isäntäorganisaatioiltaan” toimitilojen, puutarhamaan, kasvihuoneiden ym. resurssien muodossa. Myös sairaaloitten henkilöstöä voidaan käyttää joustavasti osuuskuntien toiminnan tukena.

Ziomasin¹⁶³ mukaan lain valmistelun taustavoimina olivat Kreikan yhteiskunnallisen osallisuuden politiikan vahvistuminen 1990-luvulla ja erityinen huoli mielisairauksien kanssa elävien henkilöiden yhteiskunnallisesta asemasta. Kreikan mielenterveyssektori oli rakenteiltaan ja toimintakäytännöllään runsaan kansainvälisen kritiikin kohteena. Tämä loi painetta uudistaa mielenterveyspalvelut kansainvälisten standardien ja suositusten tasolle.

Kesäkuuhun 2007 mennessä oli perustettu 14 KOISPE-osuuskuntaa eri puolille Kreikkaa. Puolet niistä on vielä käynnistymisvaiheessa. Toiminnassa oli 12 osuuskuntaa, joiden kuntoutujajäsenten määrä oli 806. Heistä noin 50 osallistui tuotannolliseen toimintaan. Osuuskunnat toimivat laajalti eri toimialoilla: maataloustuotteiden viljely ja myynti, leipomot ja konditoriat, hunajan tuotanto ja myynti, ateriapalvelut, siivous- ja puhtaanapitopalvelut, viher- ja puistoalueiden hoitopalvelut, ympäristönsuojelu, pysäköintialueiden ylläpito ja vartiointi, pikaruokamyymälät jne.

Pitkän aikavälin tavoitteena on perustaa 52 osuuskuntaa, jolloin tuotannolliseen työhön osallistuvien mielenterveyskuntoutujien määrä olisi noin 900. Tämä edellyttää myös laajan kehittämisprosessin käynnistämistä osuuskuntien tueksi. Rahoitusjärjestelmissä on monia puutteita, liiketoimintataitojen ja yritysten johtamisen kehittäminen vaatii koulutusta ja konsultointitukea, julkisten hankintojen kilpailusääntöjä tulisi muuttaa osuuskunnille soveltuviksi. Osuuskuntien tulee myös verkostoitua keskenään ja järjestää keskinäistä asiantuntijuuden vaihtoa ja konsultointia. Myös pysyvä kansallinen tukiorganisaatio on tarpeen.¹⁶⁴

3.14. Puola

Puolan kansallisen työllisyysohjelman mukaan (NAPE 2008)¹⁶⁵ ensisijaisia aktivoinnin ja osallisuuden edistämiseksi on laaja valikoima koulutus-, valmennus-, työkokeilu- ja kuntoutustoimenpiteitä ja lukuisat taloudelliset kannustimet sekä työnantajille että työnhakijoille. Volyymitukena maassa toimii työnantaja velvoittava kiintiöjärjestelmä, kuten monissa muissakin maissa¹⁶⁶.

Puolassa on käytetty tehokkaasti hyväksi EU:n rakennerahasto-ohjelmia ja yhteisöaloitteita, kuten Equal-ohjelmaa¹⁶⁷. Jo ennen EU-jäsenyyden alkamista hallitus kehitti lainsäädäntöä yhteensopivaksi muiden jäsenmaiden käytäntöjen kanssa.¹⁶⁸

¹⁶³ Ziomas 2007

¹⁶⁴ Ziomas 2007

¹⁶⁵ Ministry of Labour and Social Policy 2008

¹⁶⁶ ANED 2009

¹⁶⁷

http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/equality_between_men_and_women/c10237_fi.htm

¹⁶⁸ Kubin 2008

Wyrwickan¹⁶⁹ mukaan syrjäytymisvaarassa olevia henkilöryhmiä osallisuuteen ja työelämään aktiivoina lainsäädäntö koostuu viiden keskeisen lain kokonaisuudesta:

- Laki sosiaalisesta työllistamisestä (Act on social employment), joka on hyväksytty 13.6.2003. Se mahdollistaa sosiaalisten ja ammatillisten valmennus- ja integrointikeskusten toiminnan (social inclusion centres), integrointiklubien (social integration clubs) sekä tuetun työllistymisen järjestämisen henkilöille, jotka ovat eniten vaarassa syrjäytyä. Ne ovat siirtävävaiheen järjestelyjä jotka kestävät yleensä 12 kuukautta. Osallistujille maksetaan valmennuksen ohella rahallista integraatiotukea.
- Laki sosiaalisesta avustamisesta (Act on social assistance), hyväksyttiin 12.3.2004 ja sitä on muutettu useita kertoja. Se on tuonut sosiaalityöntekijöiden käyttöön uusia välineitä kuten syrjäytyneen tai syrjäytymisvaarassa olevan asiakkaan kanssa tehtävät kirjalliset sopimukset, omatoimisuutta tukevat ohjelmat ja asunnon järjestämisen kodittomille.
- Laki työllisyyden edistämisestä ja työmarkkinainstituutioista (Act on promotion of employment and labour market institutions), hyväksytty 20.4.2004. Lailla tehostettiin aktivointia, se muun muassa mahdollisti työttömien osoittamisen kuntien ja muiden paikallisten viranomaisten työtehtäviin sekä yksilölliset aktivointiohjelmat. Vuonna 2009 tuli voimaan muutokset, joiden mukaan paikalliset työvoimatoimistot ja sosiaalitoimistot velvoitettiin yhteistyöhön aktivoimissaan henkilöitä, jotka saavat rahallista toimeentulotukea.
- Laki yleishyödyllisestä toiminnasta ja vapaaehtoistyöstä (Act on public benefit activity and volunteers), hyväksytty 24.4.2004. Laki avaa mahdollisuuden järjestää vapaaehtoistyötä esimerkiksi nuorille ja työelämän ulkopuolella oleville muille henkilöille, jotka saavat mahdollisuuden hankkia työkokemusta. Vapaaehtoistyötä voidaan järjestää myös sosiaalisissa yrityksissä ja vastaavissa.
- Laki sosiaalisista osuuskunnista (Act on social cooperatives), joka hyväksyttiin 27.4.2006 ja sitä muutettiin 7.5.2009 hyväksytyllä lailla. Työhön integroivana yritysmuotona sosiaalisella osuuskunnalla on kolme perustoimintoa: liiketoiminta, yhteiskunnalliset tehtävät sekä koulutukseen ja kulttuuriin liittyvät tehtävät. Yritysmuoto on vaativa erityisesti, jos siitä ovat vastuussa pääasiassa osuuskunnan alentuneesti työkykyiset jäsenet. Esimerkiksi ennen lakimuutosta osuuskunnan jäsenistä 80 % tuli kuulua vaikeasti työllistyviin ja syrjäytymisvaarassa oleviin.

Yhteiskunnalliset yritykset

Schimanekin¹⁷⁰ mukaan vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien koulutukseen ja työhön integroivia organisaatiomuotoja on kehitetty 1990-luvun alusta lähtien Puolan ”kolmannen tasavallan” aloitettua toimintansa. Hän jakaa nykyiset organisaatiot kahteen eri ryhmään: (a) yhteiskunnalliset yritykset (social enterprises), jotka harjoittavat kaupallista liiketoimintaa toteuttaakseen yhteiskunnallista tarkoitustaan – lähinnä syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden yhteiskunnallista osallisuutta, ja (b) instituutiot, jotka tukevat yhteiskunnallisten yritysten toimintaa sekä syrjäytymisvaarassa olevien sosiaalista ja ammatillista osallisuutta. Schimanekin mukaan Puolan yhteiskunnalliset yritykset toimivat eri yritys- ja organisaatiomuotojen puitteissa ja niihin kuuluvat seuraavat:

- sosiaaliset osuuskunnat (toiminnassa lähes 200),
- voittoa tavoittelemattomat yritykset (noin 20),
- kansalaisjärjestöjen kaupalliset toiminnot (noin 2 000),
- ammatilliset koulutus- ja valmennusorganisaatiot (noin 48),
- vammaisten muodostamat osuuskunnat (noin 350).

Hänen mukaansa toiseen, tukevien instituutioiden ryhmään kuuluvat ainakin seuraavat toimintamuodot, joita voivat järjestää kunnat, järjestöt ja säätiöt:

¹⁶⁹ Wyrwicka 2009

¹⁷⁰ Schimanek 2009

- valmennus- ja integrointikeskukset (social inclusion centres, noin 50),
- toimintaterapiakeskukset (occupational therapy workshops, noin 500),
- sosiaaliset valmennusklubit (social inclusion clubs, noin 300),
- sosiaalisten osuuskuntien tukikeskukset (toiminnassa 18),
- yhteisötalouden tukikeskukset (toiminnassa 8).

Edellä lueteltujen organisaatiomuotojen ja instituutioiden kehitys vauhdittui merkittävästi Puolan hallituksen omaksuman politiikan, Euroopan sosiaalirahasto-ohjelman ja Equal-yhteisöaloitteen rahoituksen ansiosta. Vuonna 2009 toiminnassa olleiden yksiköiden lukumäärä oli yhteensä noin 3 500 osuuskuntaa, yritystä tai muuta toimintayksikköä. Eri toimintamuodot muodostavat parhaimmillaan erilaisia yksilöllisiä kuntoutumis-, oppimis- ja työllistymispolkuja avoimille työmarkkinoille. Pienimmissä toimintayksiköissä valmennetaan tai on työssä 4-5 henkilöä, mutta suurimmissa osuuskunnissa on yli 600 työllistettyä ja/tai valmennettavaa.

Vuoden 2009 laki sosiaalisista osuuskunnista

Tärkeimmät muutokset alkuperäiseen lakiin koskevat sosiaalisen osuuskunnan jäsenrakennetta, osuuskunnan perustajatahoja, erityyppisiä työsopimuksia, rahoitustukien uusia muotoja, sekä osuuskunnan omaisuuden ”kohtaloa” purkautumisen yhteydessä.

Uusittu laki mahdollistaa sosiaalisten osuuskuntien nopeamman lisääntymisen, sillä organisatorakenteen vaatimuksia jäsenkunnan osalta lievennettiin ”80/20” -säännöstä tasolle ”50/50”. Tämä tarkoittaa sitä, että nyt syrjäytymisvaarassa oleviin eri ryhmiin kuuluvia henkilöitä tulee olla puolet osuuskunnan jäsenistä. Toinen puoli voi koostua muista yksityisistä tai juridisista henkilöistä.

Uusien säännösten mukaan sosiaalisen osuuskunnan voi perustaa yksityishenkilöiden ohella tai heidän kanssaan paikallishallinnon viranomaiset, kansalaisjärjestöt ja kirkkokuntien itsenäiset toimintayksiköt. Näiden perustajatahojen tulee sitoutua myös työllistämään syrjäytymisvaarassa olevia henkilöitä.

Käytettävissä olevien sosiaalisen osuuskunnan työsopimusten piiriä laajennettiin lakimuutoksilla. Osuuskunnassa voi olla tavanomaisia toistaiseksi jatkuvia yleisiä työsopimuksia, ulkopuolisille tehtävää työtä koskevia työsopimuksia, tehtäväkohtaisia ja määräaikaisia työsopimuksia sekä osa-aikatyötä koskevia sopimuksia.

Rahoitusta ja taloutta koskevia muutoksia ovat muun muassa yksinkertaistettu tilinpitojärjestelmä, työrahaston vakuutusasuoritusten maksuajan pidentäminen, vapautus viranomaismaksuista rekisteröitäessä osuuskunnan sääntöjä tai yhtiöjärjestystä, sekä vapaus laajentaa rahoituspohjaa sekä hankkia lisäpääomaa osuuskuntaan. Osuuskunnan lopettaessa toimintansa sen omaisuus ja rahavarat on siirrettävä valtion työrahastolle.

3.15. Tiivistelmä eri maiden yhteiskunnallisesta yritystoiminnasta

Maa	Lait	Yritysten määrä	Työllist. yht. Kohde-ryhmiin kuuluvia	Omistajuus	Yhtiö- ja organisaatiomuodot					Lisätietoja
					Oy tai vast	Osuuskunta	Säätiö	Järjestö	Muu	
Iso-Britannia	The Community Interest Company Regulations (1788/2005) Social Firms Companies Ltd	CIC ~4 000 SF ~3 000 Ltd ~55 000	Luotettavia tietoja ei käytettävissä	Kaikki omistumuodot sallittu, ei rajoituksia	X	X	X		X	V. 2005 survey-tutkimuksen mukaan maassa toimi 15 000 yhteiskunnallista yritystä, ne työllistivät yht. 750 000.
Italia	L sosiaalisista osuuskunnista 381/1991 L yhteiskunnallisista yrityksistä 155/2006	Yht. 7363 A-tyypin 4345 B-tyypin 2420 Konsort. 284 Ei tietoa	244 000 Kohderyhmä: 36 140 Vapaaehtoiset: 34 000 Ei tietoa	Yksityishenkilöt, kunnat, yritykset ym. voivat olla osuuskuntien jäseniä. L 155/2006 kaikki yksityiset tahot sallittuja	X	X				Vuoden 2006 lain (155/2006) suosio on ollut toistaiseksi vähäinen
Itävalta	Ei erityislakeja, alan yritykset perustettu hallinnollisilla määräyksillä	366	23 200	Yksityishenkilöt, kunnat, yritykset, järjestöt ja säätiöt	X	X	X	X		
Saksa	Sozialgesetzbuch nr IX/2004 Integraatioyritykset §§ 132-133 Suojatyökeskukset §§ 136-137 Yleishyöd. osakeyhtiöt/gGmbH	600 1724 Ei tietoa	16 500 277 000 Ei tietoa	Järjestöt, säätiöt, kunnat, hallintopiirit, yritykset, yksityishenkilöt	X X X	X X	X X	X X	X X	Kansalliset hyvinvointijärjestöt tuottavat yhteiskunnallisiin yrityksiin rinnastettavaa toimintaa yleishyöd. osakeyhtiöissä (gGmbH). 16 osavaltiota säätävät omat lakinsa.
Ranska	6 erityyppistä työkeskusta ja yritysmuotoa sekä L 710/2003 yhteisen hyödyn osuuskunnista ja Asetus 1084/2004	2.500	~250 000	Kaikki omistajat ovat sallittuja. Osuuskunnassa on oltava edunsaajien ja henkilöstön jäsenkategoriat sekä juridisten yhteisöjen jäsenkategoria.	X	X	X	X	X	Yleishyödyllinen toiminta, yhteisötalouden sektori ja kolmas sektori ovat vahvoja Ranskassa.
Ruotsi	Ei erityislakeja yhteiskunnallisia ja sosiaalisia yrityksiä	150	5 000	Tillväxtverketin määritelmän mukaan sosiaalisten yritysten oltava	X	X				Samhall on valtion omistama konserni

	varten Samhall-konserni	250	21 000	riippumattomia julkisesta hallinnosta.						
Tanska	Ei erityislakia yhteiskunnallisista yrityksistä	9 000	Ei tietoa	Yhteisötalouden ja kolmannen sektorin toimijat	X	X	X	X	X	
Espanja	Kansallisella tasolla L 44/2007 integroivista yrityksistä	165	~3 500	Säätiöt, järjestöt, yritykset, kunnat, henkilöstö, kansalliset ja kohderyhmiin kuuluvat	X	X				L 44/2007 edellyttää että yritysten oltava Oy, osuuskunta tai henkilöstön omistama. Näkövammaisten ONCE-konserni työllistää 90 300 vajakuntoista.
	L 13/1982 ja Asetus 2273/1985 suojatyökeskuksista.	1 840	Kohderyhmä: ~ 55 000		X	X	X	X	X	
	Autonomisilla alueilla (17 kpl) oma lainsäädäntö	Muut 860	Kohderyhmä: ~114 000		X	X	X	X	X	
Belgia	Useita lakeja kansallisesti, mm. laki 13.4.1995 yhteiskunnallisesta yrityksestä.	457	5 400	Työllistettävät henkilöt, järjestöt, säätiöt ja yksityishenkilöt, kunnat, yritykset ym.	X	X	X	X	X	Brysselin alue: integroivia yrityksiä ja paikallisia työllisyysyrityksiä, Flaamialue: lähipalvelu-yrityksiä ja integraatio-yrityksiä, Vallonian alue: työssä oppimis- ja integraatio-yrityksiä.
	Osavaltiot säätävät omat lakinsa	888	~35 600							
Hollanti	Suojatyölaki 1998, muutettu 2008. Uusi laki tulossa	250	99 500	Kunnat, järjestöt, säätiöt ja yritykset, yksityishenkilöt	X	X	X	X	X	
Kreikka	Laki sosiaalisista osuuskunnista mielenterveyskuntoutujille (2716/1999)	14	Kuntoutujajäseniä 806	Monista lakisääteisistä tahoista muodostuva omistajuus		X				Laki liittyi mielenterveysalan uudistukseen. Lakia laajennetaan muille ryhmille.
Puola	L sosiaalisista osuuskunnista 2006	~200	~ 1 200	Kuntoutujajäseniä on oltava 50 %, muita jäseniä voivat olla kunnat, yksityishenkilöt, järjestöt ja säätiöt.	X	X	X	X	X	

3.16. Muut maat

Edellisissä luvuissa käsiteltyjen maiden lisäksi muun muassa Portugalissa, Sloveniassa, Unkarissa, Latviassa, Liettussa ja Slovakiassa on säädetty osallisuutta ja työllistymistä edistäviä sosiaalisia yrityksiä koskevia lakeja. Bulgariassa, Romaniassa ja Tsekin tasavallassa on vireillä lainsä-

dännön valmistelu sosiaalista yritystoimintaa varten. Kohderyhminä ovat heikossa työmarkkina-
asemassa ja syrjäytymisvaarassa olevat henkilöt.

Kaikissa mainituissa maissa on toiminnassa myös muita sosiaaliin yrityksiin *rinnastettavia* orga-
nisaatioita. Niitä ylläpitävät yleishyödyllisen organisaation statuksen saaneet toimijat, eräät yhteisö-
talouden piiriin kuuluvat yritykset, järjestöt ja säätiöt sekä integroivaa suojatyötä ylläpitävät organi-
saatiot. Monissa maissa myös kunnat ja muut paikalliset toimijat järjestävät vastaavaa toimintaa.¹⁷¹

Seuraavassa esitetään tiivistelmä niistä tiedoista, joita lähdeaineistossa on ollut käytettävissä:

- Portugalin laki on vuodelta 1996 (51/96, 7.9.1996). Sosiaalisen yhteisvastuun osuuskunnan (social solidarity cooperative) tulee vastata yhteiskunnallisiin tarpeisiin. Sen tulee edistää haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden ja perheiden sekä toimintarajoitteisten ja köyhyydessä elävien sosiaalista osallisuutta ja integroitumista yhteiskuntaan. Osuuskunnan jäsenkategorioita on kolme: valmennettavat, henkilökunta sekä vapaaehtoisista ja tukijoista koostuvat kunniajäsenet. Mahdollisen liikevoiton jako jäsenten kesken on kielletty ja se on käytettävä toiminnan kehittämiseen.¹⁷²
- Sloveniassa on vuodelta 2004 laki osatyökykyisten ja toimintarajoitteisten ammatillisesta kuntoutuksesta ja työllistämistä (OJ 63/2004, muutokset 78/2005, 114/2006 ja 16/2007). Laki kattaa ammatillisen kuntoutuksen järjestämisen, yhteiskunnallisten osallisuusohjelmien laatimisen ja toimintarajoitteisten työllistämisen kiintiöjärjestelmän, suojatyökeskusten, tuetun työllistymisen ja sosiaalisten yritysten avulla. Sosiaalisessa yrityksessä edellytetään vähintään 40 % henkilöstöstä olevan toimintarajoitteisia. Sosiaalisia yrityksiä oli vuonna 2009 yhteensä 149 ja niiden kokonaishenkilöstö oli 12 670, joista noin 6 000 oli toimintarajoitteisia tai muuten heikossa työmarkkina-asemassa.¹⁷³
- Unkarin laki on vuodelta 2006 (Act X 2006) ja säättää sosiaalisen osuuskunnan muodosta (social cooperative). Sen tavoitteena on työllistää työttömiä ja syrjäytymisvaarassa olevia sekä tukea heitä muilla keinoilla parantamaan yhteiskunnallista asemaansa. Osuuskunnan jäsenyyden osalta laissa ei ole erityisiä määräyksiä, vaan siinä noudatetaan yleisiä osuuskuntien periaatteita. Sosiaalinen osuuskunta rekisteröidään yleishyödyllisenä organisaationa ja se käyttää mahdollisen ylijäämän oman toimintansa ja/tai yleishyödyllisen tavoitteen sa edistämiseen. Liikevoiton jako jäsenten kesken on kielletty.¹⁷⁴
- Bulgariassa, Romaniassa ja Tsekin tasavallassa on vireillä lainsäädännön valmistelu sosiaalista yritystoimintaa varten. Näissä maissa tärkeimmät heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työllistämisen muodot ovat palkkatuettu työ yleisillä työmarkkinoilla sekä suojatyöjärjestelmä. Joitakin työhön integroiviin sosiaaliin yrityksiin rinnastettavia organisaatioita on kuitenkin toiminnassa myös näissä maissa. Niitä ylläpitävät sekä yleishyödylliset toimijat että suojatyötä tai integroivia työkeskuksia ylläpitävät organisaatiot. Joissakin tapauksissa myös kunnat ja muut paikalliset toimijat järjestävät vastaavaa toimintaa.

Epäedullisessa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä työhön integroivia sosiaalisia yrityksiä tiedetään olevan muun muassa Yhdysvalloissa (affirmative business), Kanadassa, Australiassa, Japanissa ja Uudessa Seelannissa. Myös laajempiin yhteiskunnallisiin päämääriin ja hyötyihin tähtäävää *yhteiskunnallista yrittäjyyttä ja yritystoimintaa* (social entrepreneurship) koskevaa lainsäädäntöä on jo voimassa joissakin Yhdysvaltojen osavaltioissa ja valmistelussa Kanadassa.

¹⁷¹ Aaltonen et al. 2007

¹⁷² Roelants 2009

¹⁷³ Oven 2009

¹⁷⁴ Roelants 2009

Tämän selvityksen aineisto osoittaa, että kansainvälisen kehityksen tuloksena heikossa työmarkkina-asemassa olevia työhön integroivien sosiaalisten yritysten (work integration social enterprises) *rinnalle* on muodostumassa laajempiin yhteisöllisiin hyötyihin ja päämääriin sitoutuneiden yhteiskunnallisten yritysten kehityslinja, joka on yleistymässä mm. joissakin Euroopan maissa, Pohjois-Amerikassa ja muilla mantereilla.

4. Yhteiskunnallisten yritysten asema julkisissa hankinnoissa

4.1. Miten julkiset hankinnat vaikuttavat yhteiskunnallisten yritysten kentän kehittymiseen?

Viranomaiset ovat merkittävä kuluttajaryhmä sekä EU-tasolla että Suomessa. Julkiset hankinnat ovat EU-tasolla n. 1500 miljardia vuosittain, eli lähes 16 % EU:n bruttokansantuotteesta. Suomessa vastaava kulutus on 22 miljardia vuodessa eli n. 15 % BKT:stä. Julkisten hankkijoiden ostovoimaymit ovat niin suuria, että ne pystyvät vaikuttamaan merkittävästi tarjonnan kehittymiseen. Ympäristökriteerit ovat jo julkisten hankintojen arkipäivää. Sosiaalisia näkökulmia otetaan harvemmin huomioon ja niiden käyttäminen on oikeudellisesti vielä epäselvää.

Julkiset sopimukset ja muut julkiset strategiat tuotteiden tai palveluiden ostossa ovat julkisille viranomaisille pääasiallisia kanavia vaikuttaa yhteiskunnallisten yritysten asemaan. Empiirinen analyysi osoittaa julkisen sektorin ostojen merkityksen yhteiskunnallisille yrityksille¹⁷⁵. Julkisten hankkijoiden käyttämät sosiaaliset kriteerit avaavat markkinoita yhteiskunnallisille yrityksille ja luovat myös muille yrityksille paineita toimia yhteiskuntavastuullisemmin. Julkisten hankkijoiden kysynnän avulla yhteiskunnallisten yritysten määrä markkinoilla lisääntyy, jolloin muillakin hankkijoilla on mahdollisuus ostaa yhteiskunta- tai ympäristövastuullisia palveluita ja tuotteita.

Yhteiskunnallisten yritysten on vaikea kilpailla markkinoilla pelkästään taloudellisilla kriteereillä, koska yhteiskunnalliset yritykset yleensä kantavat sellaisia kustannuksia, joita on perinteisesti yrityksissä ulkoistettu⁶⁸. Toisaalta yhteiskunnalliset yritykset tuottavat yhteiskunnallista arvoa, jota ei kilpailutuksen kokonaistaloudellisuusarviossa osata ottaa huomioon. Näiden arvottomien yhteiskunnallisten vaikutusten vuoksi tietyn tuotteen tai palvelun tilaaminen yhteiskunnalliselta yritykseltä voi tulla laajemmin tarkasteltaessa yhteiskunnalle halvemmaksi kuin hinnaltaan halvemmän tarjouksen hyväksyminen.

Julkisissa hankinnoissa tulee tavoitella mahdollisimman hyvää hinta-laatu suhdetta, koska hankitaan tavaroita ja palveluita julkisilla varoilla julkiseen käyttöön. EU-lainsäädännön määrittelemien hankintamenettelyiden tarkoitus on taata mahdollisimman tehokkaat ja kilpailukykyiset markkinat. Hankintalainsäädäntö pyrkii estämään sen, että jäsenvaltiot vääristäisivät kilpailua mm. ostamalla vain oman alueen yrityksiltä. Jäsenmailla on kullakin omat hankintadirektiiveihin perustuvat hankintalainsäädäntönsä.¹⁷⁶

EU-lainsäädäntö mahdollistaa sosiaalisten yritysten suosimisen tietyissä tapauksissa, joskin oikeuskäytäntö on vielä vähäistä ja sosiaalisten kriteerien käyttömahdollisuudet epäselviä. Hankintadirektiivien määrittelemien kynnysarvojen alle jäävissä ostoissa julkiset hankkijat (yleensä paikallistasolla) voivat asettaa yhteiskunnalliset yritykset etusijalle. Jos hankinnat ylittävät kynnyssumman, tietyt sääntöjä täytyy noudattaa, mutta nämä säännöt eivät sulje pois sosiaalisten aspektien huomioon ottamista hankintaprosessissa. Erilaiset vertailuperusteet ovat sallittuja: julkinen hankkija voi valita sopimuskumppaniksi tarjoajan, joka tarjoaa matalimman hinnan tai se voi valita "kokonaistaloudellisesti edullisimman" tarjouksen, eli ottaa huomioon valinnassa muitakin kriteereitä kuin hinnan (kuten yhteiskunnalliset tai ympäristökriteerit). Tarjouspyyntöihin voidaan myös sisällyttää sosiaalisia ehtoja, joissa edellytetään esimerkiksi epäedullisessa asemassa olevien henkilöiden työllistämistä tai palveluiden soveltumista erityisryhmille tai yhteisöille.¹⁷⁷

Tässä selvityksessä tarkastelluissa maissa sosiaalisten kriteerien käyttäminen julkisissa hankinnoissa on vielä harvinaista. Syynä on useimmiten se, että sosiaalisten kriteerien huomioon ottamisen mahdollisuuksia ja vaikutuksia ei tunneta. Lisäksi lainsäädännön tulkinta ja viranomaisohjeistus ovat puutteellisia tai vielä muotoutumassa. Useista maista löytyy esimerkkitapauksia ja erilaisia

¹⁷⁵ Nyssens & Defourny 2008

¹⁷⁶ Pekkala 2008

¹⁷⁷ Nyssens & Defourny 2008

aloitteita sekä selvityksiä, joissa tarkastellaan sosiaalisten kriteerien käyttömahdollisuuksia. Sosiaalisten näkökulmien huomioon ottaminen julkisissa hankinnoissa on selkeästi kehittyvä trendi Euroopassa.

4.2. Esimerkkejä sosiaalisten näkökulmien huomioimisesta julkisissa hankinnoissa

Italia

Italian sosiaalisista osuuskunnista annetun lain¹⁷⁸ 5. artikla antaa julkisille viranomaisille oikeuden tehdä suorahankintasopimuksia sosiaalisilta B-tyypin osuuskunnilta (työhön integroivat osuuskunnat) niiltä osin kun hankintasopimusten arvo jää EY:n kilpailulainsäädännön kynnyсарvojen alapuolelle. Lakia jouduttiin muuttamaan EU-säännösten täyttämiseksi siten, että suorien sopimusten arvo on maksimissaan 200 000 euroa eli niiden on alitettava EU-kynnyсарvot. Tämä on rajoittanut toimintaa aikaisempaan verrattuna huomattavasti ja se koetaan ristiriitaisena ajatellen eurooppalaisia linjanvetoja sosiaalisen integraation puolesta.^{179 180}

EU-kynnyсарvojen ylittäviä hankintasopimuksia voidaan tehdä sosiaalisen osuuskunnan kanssa, jos hankintakilpailua julkistettaessa on edellytetty toimittajan toimeenpanevan erityisvaatimukset alentuneesti työkykyisten ja sairauksista toipuvien työllistämiseksi, vaikka sosiaalisen osuuskunnan tarjoamat hinnat olisivat kilpailijoita korkeampia. Sosiaalisia kriteerejä EU-kynnyсарajat ylittävässä kilpailutuksissa sovelletaan niin, että toteuttavilta yrityksiltä vaaditaan tietty prosenttiosuus vajaa-kuntoisia kaikista työllistetyistä henkilöistä. Tämä on merkittävä asia sosiaalisille osuuskunnille, koska näin ne pääsevät mukaan konsortioihin muiden "tavallisten" tarjoajayritysten kanssa. Sosiaalisten kriteerien käyttäminen kilpailutuksissa ei kuitenkaan ole kattavaa.

Eri alueilla sovelletaan alueellisia lakeja, jotka säätelevät julkisen sektorin ja sosiaalisten osuuskuntien suhteita. Niissä huomioidaan työhön integroivat tavoitteet. Joidenkin alueiden paikallisissa lainsäädännöissä on myös tehty niin, että osuuskunnat on samaistettu suojatyökeskuksiin, jolloin niihin voidaan soveltaa EU-säännöksiin työkeskuksille suunnattua kilpailutuspoikkeusta. Tällä hetkellä em. sopimukset ovat vähäisiä ja arvoltaan harvoin yli 100 000 euroa. Kyseessä on sosiaalisille yrityksille rajatut kilpailutukset, tai vaatimus kilpailuun osallistuville yrityksille tarjota valmennusta tai työllistää erityisiin tehtäviin vajaakuntoisia tai kouluttamattomia henkilöitä.¹⁸¹

Iso-Britannia

Iso-Britanniassa vuonna 2003 annettu kansallinen julkisten hankintojen strategia paikallishallinnolle linjaa, että julkiset hankinnat ovat keino saada aikaan yhteisöhyötyjä (community benefits). Strategiassa tunnistetaan yhteiskunnallisten ja pk-yritysten rooli kestävässä hankinnoissa. Kansallinen hankintastrategia velvoittaa paikallishallinnon hankkijat luomaan oman yhteisöstrategian ja toteuttamaan siinä määritellyjä yhteisöhyötyjä mm. julkisilla hankinnoilla.

Paikallishallinnon toimivaltaa ja toimintamahdollisuuksia säännellään tarkemmin vuonna 2000 annetulla lailla paikallishallinnosta (Local Government Act). Käytännössä tarjoajilta tulisi pyytää pääasiallisen hankinnan kohteen tuottamisen lisäksi vaihtoehtoisia tarjouksia, joihin sisältyy ehdotuksia yhteisöetujen tuottamisesta yhteisöstrategian mukaisesti eriteltyine hintapyyntöineen. EU-lainsäädännön syrjimättömyysperiaatteen noudattamisen vuoksi erityistä huomiota kiinnitetään siihen, että tarjouspyynnöissä ei syrjitä ei-brittiläisiä tarjoajia. Tarjouspyyntöjen tulee olla avoimia ja ostajan tulee huolehtia siitä, että kaikilla tarjoajilla on käytössään yhteisöstrategia, johon

¹⁷⁸ 381/1991

¹⁷⁹ Caranta 2008

¹⁸⁰ Nyssens & Defourny 2008

¹⁸¹ DROM 2007

kilpailutetut yhteisöhyödyt perustuvat. Tarjouspyynnöissä täytyy tarkentaa, mitä tiettyjä yhteisötavoitteita tarjouksella toivotaan saavutettavan.¹⁸²

Iso-Britanniassa on panostettu paljon sekä hankintayksiköiden, että yhteiskunnallisten yritysten valistamiseen ja käytännön osaamisen lisäämiseen liittyen sosiaalisiin näkökulmiin. Yhteiskunnallisten yritysten tukioorganisaatiot panostavat erityisesti siihen, että yhteiskunnallisilla yrityksillä olisi mahdollisuuksia pärjätä kilpailutuksissa ja että niistä kehittyisi ns. hyviä tarjoajia.¹⁸³

Iso-Britannian hallitus on ohjannut 5 miljoonaa puntaa Birminghamin yliopiston yhteyteen perustettuun kolmannen sektorin tutkimuskeskukseen. Keskus tulee keräämään ja analysoimaan kolmannen sektorin sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia. Hallituksen valtakunnallisessa kolmannen sektorin kehittämissuunnitelman puitteissa koulutetaan n. 3000 julkista hankintavirkamiestä. Koulutuksen tarkoitus on lisätä viranomaisten tietoisuutta hallituksen hyvistä hankintaperiaatteista ja lisätä ymmärrystä siitä, miten voidaan saada parhaita tuloksia kolmannen sektorin kanssa tehdystä yhteistyöstä. Ohjelman ensimmäisessä vaiheessa kiinnitettiin huomiota julkisten hankkijoiden tietojen ja taitojen lisäämiseen kolmannen sektorin sisällyttämisestä palveluhankintoihin, sekä vahvistamaan kolmannen sektorin osaamista kilpailutuksiin osallistumisessa. Ohjelman toisessa osassa (lokakuu 2009 - maaliskuu 2011) keskitytään eri palvelusektoreiden hankkijoiden kouluttamiseen omalla hankintasektorillaan, sekä yhteiskunnallisten vaikutusten mittaamismetodien levittämiseen.

Iso-Britannian hallituksen selvityksessä kolmannen sektorin tulevaisuudesta¹⁸⁴ todetaan, että julkisen vallan ja kolmannen sektorin täytyy tehdä yhteistyötä kaikilla tasoilla, jotta julkista palvelurakennetta saadaan muutettua. Selvityksen mukaan kolmannen sektorin toimijat ovat julkisissa palvelukilpailutuksissa huomattavasti huonommassa asemassa kuin suuret kaupalliset toimijat. Transaktiokustannusten pienentämiseksi julkiset hankkijat tekevät mieluummin suuria hankintasopimuksia, joihin pk-yrityksillä ei ole mahdollisuutta vastata. Julkisissa hankinnoissa ei osata tunnistaa yhteiskunnallisten yritysten tuottamien yhteiskunnallisia vaikutuksia ja arvottaa niitä hankinta-asiakirjoissa. Muutoksen aikaansaamiseksi hallitus on sitoutunut tukemaan kolmannen sektorin toimijoita, jotka haluavat osallistua julkisten palveluiden tuottamiseen ja alentaa niiden markkinoille pääsyn esteitä.

Belgia

Belgian hankintalainsäädäntöä uudistettiin vuonna 2006 vastaamaan EU-lainsäädäntöä. Nykyinen lainsäädäntö antaa mahdollisuuksia ottaa huomioon sosiaaliset näkökulmat hankinnoissa. Hankintasopimusten sopimusehtoihin voidaan lisätä erityinen tehtävä, kuten työharjoittelumahdollisuuksien tarjoaminen työnhakijoille tai nuorille, tai edellyttää ILO:n työoikeuksien noudattamista. Sosiaalisia ehtoja voidaan myös asettaa silloin, kun ne liittyvät suoraan hankinnan kohteeseen.

Vuodesta 2003 lähtien on ollut mahdollista asettaa sosiaaliset yritykset erityisasemaan¹⁸⁵ EU-kynnyksien alittavissa hankinnoissa. Hankintailmoituksessa on siis mahdollista rajata hankinta suoja työkeskuksille tai sosiaalisille integraatioyrityksille (social insertion organisations). Käytännössä tätä lain antamaa mahdollisuutta käytetään kuitenkin harvoin. Useimmat rajatut sopimukset ovat koskeneet kuntien viherhuoltoa.

Vallonin alueella ollaan valmistelemassa määräystä, jonka mukaan sosiaalisia kriteerejä ei sovelleta suoraan sosiaalisia yrityksiä hyödyttäväksi, vaan kilpailun voittaja veloitetaan käyttämään sosiaalisia yrityksiä alihankkijoinaan. Tämän odotetaan lisäävän yksityisen ja sosiaalisen yritystoiminnan yhteyksiä.

¹⁸² CARPE guide to responsible procurement

¹⁸³ Public procurement: A toolkit for social enterprises 2003

¹⁸⁴ The Future Role of the Third Sector in Social and Economic Regeneration 2007

¹⁸⁵ Belgian Official Journal of 17 April 2003

Flaamimaan hallitus antoi kesäkuussa 2009 kestävien julkisten hankintojen toimintaohjelman¹⁸⁶ vuosille 2009–2020. Toimintasuunnitelmassa kestävät julkiset hankinnat määritellään lähestymistavaksi, jossa julkiset hankkijat sisällyttävät ympäristö-, sosiaaliset ja taloudelliset kriteerit palveluiden, tavaroiden ja urakoiden kilpailutuksien kaikkiin vaiheisiin. Tällä tuetaan ympäristöystävällisten teknologioiden ja sosiaalisten innovaatioiden syntymistä ja leviämistä, sekä ekologisten, sosiaalisesti ja eettisesti kestävien tuotteiden ja palveluiden tuotantoa etsimällä ratkaisuja.

Tavoitteena on, että vuonna 2020 Flaamialueella tehdään 100 % kestäviä hankintoja. Yhteisötalouteen liittyvänä tavoitteena on luoda markkinoita yhteisötalouden yrityksille. Toimintaohjelman mukaan julkisten kilpailutuksien pitäisi olla kaikkien pk-yritysten saavutettavissa, mukaan lukien yhteisötalouden yritykset. Toisaalta ohjelmassa esitetään, että yhteisötalouden yritysten tulisi myös kehittää omia valmiuksiaan osallistua julkisiin kilpailutuksiin. Kestävien hankintojen tekemisen suurimpana esteenä ovat toimintaohjelman mukaan tiedon puute lain antamista mahdollisuuksista ja puute markkinoilla olevista soveltuvista tarjoajista, sekä hankkijoiden käsitys siitä, että sosiaalisten tai ympäristönäkökulmien huomioon ottaminen tulee kalliimmaksi. Usein ongelmana on myös se, että hankintabudjetit eivät ylitä sektorirajoja, jolloin saavutetut käyttökustannussäästöt tai sosiaalisten vaikutusten kautta saadut säästöt eivät näy hankkijan budjetissa.

Toimintaohjelman mukaan sosiaalisia näkökulmia voivat olla seuraavat olemassa olevia politiikkaohjelmia edistävät tavoitteet:

- edistää (kansainvälistä) sosiaalista oikeudenmukaisuutta (ILO, ihmisoikeudet, reilu kauppa),
- edistää tasapuolisia mahdollisuuksia (vammaisille ja vähemmistöryhmille, ehkäistä syrjintää, fyysinen esteettömyys, ATK:n esteettömyys),
- edistää monimuotoisuutta (epäedullisessa asemassa olevien ryhmien sekä tarjoajien että käyttäjien tarpeiden huomioon ottaminen ja aseman parantaminen),
- luoda pysyviä työpaikkoja ja tehdä nykyisistä työpaikoista kestävämpiä, mukaan lukien työpaikat yhteisötalouden yrityksissä (tarjotaan koulutusta, työharjoittelua, lisätään monimuotoisuutta työpaikoilla, panostetaan yritysten yhteiskuntavastuuohjelmiin) sekä
- edistää yritysten yhteiskuntavastuuta.

Toimintaohjelmassa ehdotetaan seuraavia toimenpiteitä:

- 1) varmistetaan korkean tason tuki hallinnollisella ja poliittisella tasolla kestävien hankintojen sisällyttämiseksi politiikkaohjelmiin;
- 2) perustetaan toimintaryhmä, jossa on edustettuna eri toimialojen päättäjiä (ympäristö-, sosiaali-, maatalous-, talous- ja sisäpolitiikka). Toimintaryhmä seuraa toimintaohjelman toteutusta ja laatii seuraavan ohjelman vuosille 2011–2014;
- 3) stimuloidaan kierrätystä ja uudelleenkäyttöä, jotka yhdistetään yhteisötalouteen;
- 4) kiinnitetään erityistä huomiota hankintojen sosiaalisiin ja ympäristökriteereihin tietyissä tuoteryhmissä (mm. palveluajoneuvot, työasut, toimistotarvikkeet, siivoustarvikkeet, toimistorakennukset, elintarvikkeet, sähkö, ylläpitopalvelut). Näiden tuotteiden hankinnasta tehdään yksityiskohtaiset hankinta-asiakirjojen mallit julkisten hankkijoiden käyttöön. Hankintakriteerejä työstetään yhdessä hankkija- ja tuottajaosapuolten sekä kansalaisjärjestöjen kanssa.
- 5) nopeutetaan sosiaalisten näkökulmien käyttöönottoa julkisissa hankinnoissa (piloteilla ja ohjeistuksilla) sekä

¹⁸⁶ First Flemish Sustainable Public Procurement Action Plan

- 6) valistetaan ja tuetaan julkisia hankkijoita (perustetaan help desk ja internetin tietopankki sekä annetaan koulutusta).¹⁸⁷

Ruotsi

Ruotsin tilanne ja kehitys sosiaalisten kriteerien osalta julkisissa hankinnoissa on samankaltainen kuin Suomessa ja sen vuoksi mielenkiintoinen esimerkki. Ruotsissa on meneillään yhteisötalouden kehittämisohjelmia ja aloitteita, joita kannattaa tässä yhteydessä seurata.

Laki julkisista hankinnoista¹⁸⁸ (LOU) vuodelta 1994 on vaikuttanut suuresti Ruotsissa julkisen sektorin ja yhteisötalouden väliseen suhteeseen. Lainsäädäntö perustuu EU-oikeuteen ja sen myötä useilla sektoreilla on siirrytty avustuksista kilpailutuksiin. Vuonna 2000 yhteisötalous sai enemmän rahaa hankintasopimuksien kautta kuin avustuksina. Aikaisemmin tilanne oli ollut päinvastainen. Vuonna 2001 julkaistussa valtion selvityksessä julkisista hankinnoista¹⁸⁹ todettiin, että laki julkisista hankinnoista sallii sen, että hankkija ottaa huomioon yhteiskuntapoliittisia näkökulmia. Tätä mahdollisuutta ei ole kuitenkaan käytetty hyväksi.¹⁹⁰

Viime aikoina sosiaalisten näkökulmien käsite on ollut Ruotsissa esillä julkisista hankinnoista keskusteltaessa. Käsitteen merkitys ja käyttö on ollut epäselvää ja kriteerien käyttö marginaalista, koska on vallinnut käsitys, että sosiaaliset näkökulmat eivät ole hankintalainsäädännön mukaisia.

Ruotsin hankintalakia muutettiin vuonna 2007¹⁹¹, jolloin siihen lisättiin joitakin viittauksia sosiaaliin näkökohtiin. Lisäksi vuonna 2006 annettiin säännös syrjintää vähentävistä ehdoista julkisissa hankintasopimuksissa. Hankintalain teknisiä määritelmiä koskevaan pykälään lisättiin säännös, että teknisissä kriteereissä on huomioitava esteettömyys aina kun se on mahdollista. LOU:n 6 luvun 12 §:n mukaan tarjoajien tulee vakuuttaa, että nämä noudattavat kaikkia verotukseen, ympäristönsuojeluun, työturvallisuuteen ja työskentelyolosuhteisiin liittyviä sääntöjä ja lakeja. LOU:n 6 luvun 13§:ssä annetaan hankintayksikölle mahdollisuus ottaa sosiaalisia ja ympäristökriteerejä osaksi hankintasopimuksen sopimusehtoja. Näiden ehtojen tulee olla tiedossa jo kilpailutusvaiheessa.

Esimerkkejä mahdollisista sosiaalisista hankintasopimusehdoista:

- tarjouksentekijä palkkaa pitkäaikaistyöttömiä tai järjestää koulutusta työttömille
- tarjouksentekijä edistää aktiivisesti toimeksiannon toteutuksessa sukupuolten tai eri etnisten ryhmien monimuotoisuutta ja tasa-arvoa

Hallitus painotti säännöksen esitöissä, että sosiaalisia sopimusehtoja voidaan käyttää silloin, kun tarkoituksena on edistää sosiaali- tai työmarkkinapoliittisia tavoitteita kuten työllistäminen ja sosiaaliturva, miesten ja naisten välinen tasa-arvo, sukupuolen, etnisen tai uskonnollisen syyn takia syrjimisen vähentäminen.

LOU:n 12 luvun 1§ määrittellään tarjouksen valintaperusteet, joita ovat halvin hinta tai kokonaistaloudellisesti edullisin hinta. Kokonaistaloudellisessa vertailussa voidaan ottaa huomioon mm. kustannustehokkuus, laatu ja ympäristönäkökulmat.^{192 193}

¹⁸⁷ First Flemish Sustainable Public Procurement Action Plan & Local authorities and social entrepreneurs: enhancing social value in public procurement & socially responsible public procurement and public social partnerships in the context of social economy development – Flanders

¹⁸⁸ Lagen (1994:614) om offentlig upphandling

¹⁸⁹ SOU 2001:31 – Meravärde för pengarna

¹⁹⁰ En guide om offentlig upphandling 2006. NUTEK, Stockholm.

¹⁹¹ Lag (2007:1091) om offentlig upphandling

¹⁹² Westring 2008

Säännös syrjintää vähentävistä ehdoista julkisissa hankintasopimuksissa edellyttää, että kaikkiin yli 8 kuukautta kestäviin ja yli SEK 750 000 (n. 80 000€) arvoisiin hankintasopimuksiin tulee lisätä syrjintää (sukupuolen, etnisen taustan, uskonnon, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen perusteella) ehkäiseviä sopimusehtoja. Sopimusehtojen noudattamista tulee seurata ja sopimukseen tulee lisätä rangaistus ehtojen rikkomistilannetta varten. Säännös sitoo vain siinä lueteltuja viranomaisia.

Ruotsissa on joitakin kuntia, jotka ovat ottaneet sosiaaliset näkökulmat osaksi hankintastrategiaansa, mutta kunnilla on ollut vaikeuksia määritellä, mitä sosiaaliset kriteerit ovat ja, miten niitä käytännössä hyödynnetään.

Julkisten hankintojen toimikunta on tehnyt raportin¹⁹⁴, jossa annettiin suositus vahvistaa sosiaalisten näkökulmien käyttöä erityisesti sopimusehdoissa. Ruotsin valtiopäivillä 2009 annettiin lakialoite julkisia hankintoja koskevan lainsäädännön muuttamisesta oikeudenmukaisemmaksi sosiaalisille ja muille yhteisötalouden yrityksille.

4.3. EU:n linjauksia

EU-komissio antoi vuonna 2001 tiedonannon, jossa se linjasi yhteisölainsäädännön antamia mahdollisuuksia ottaa huomioon sosiaalisia näkökulmia julkisissa hankinnoissa. "*Interpretative communication of the Commission on the Community law applicable to public procurement and the possibilities for integrating social considerations into public procurement*" of October 15th 2001¹⁹⁵. Ohjeessa linjataan, että mitkä tahansa perusteet, joilla ei syrjitä tai suosita mitään tarjoajaa, ovat komission mukaan sallittuja.

Sosiaaliset näkökulmat voidaan siis ottaa huomioon hankinnan kohdetta määriteltäessä. Tarjoajan valintaperusteissa sosiaalisiksi perusteiksi voidaan katsoa poissulkemisperusteet, jotka koskevat tarjoajan luotettavuutta ja lainkuuliaisuutta. Tarjoaja voidaan sulkea pois tarjouskilpailusta, jos tarjoaja on syyllistynyt jäsenvaltion lainsäädännön mukaan rangaistaviin laiminlyönteihin, kuten työturvallisuuden laiminlyöntiin. Komissio mainitsee esimerkkeinä Ranskan laittoman työvoiman käyttämisen kriminalisoinnin ja Espanjan lain, joka velvoittaa tietyn kokoiset yritykset palkkaamaan vammaisia. Tarjouksen valintaperusteena voidaan käyttää kokonaistaloudellisuutta, joskin tarjouksen valintaperusteeseen tulee liittyvä hankinnan kohteeseen. Sosiaalinen valintaperuste voi olla esimerkiksi vammaisille tarjottavan palvelun riittävä laatu. Tyypillisenä esimerkkinä kielletystä sosiaalisesta perusteesta komissio mainitsee tapaukset, joissa valintakriteerinä on ollut verotulojen kerntyminen paikkakunnalle tai paikallisten työllistäminen.

Hankintasopimuksen sopimusehdoissa on komission mukaan sallittua käyttää sosiaalisia lisäehtoja, joissa veloitetaan työttömien palkkaamiseen, toteuttamaan työttömille tai nuorille suunnattuja koulutusohjelmia, edistämään sukupuolten välistä tasa-arvoa tai etnistä monimuotoisuutta, tai veloitetaan palkkaamaan enemmän vammaisia kuin hankintayksikön kotimaan lainsäädännössä edellytetään. Hankintadirektiivien toimivallan ulkopuolelle jäävät kynnyksrajat alittavat hankinnat, jotka ovat jäsenvaltioiden säädeltävissä. Jäsenvaltioiden tulee kuitenkin kynnyksrajat alittavissakin hankinnoissa ottaa huomioon EU:n perustamissopimusten periaatteet; tasa-arvoinen kohtelu, läpinäkyvyys, tavaroiden ja palveluiden vapaa liikkuvuus, liiketoiminnan perustamisen vapaus ja vapaus tarjota palveluita.¹⁹⁶

¹⁹³ En guide om offentlig upphandling 2006. NUTEK, Stockholm.

¹⁹⁴ Slutbetänkande av Upphandlingsutredningen 2004, SOU 2006:28

¹⁹⁵ COM 2001/566

¹⁹⁶ Pekkala 2008

EU komissio valmistelee tällä hetkellä uutta käsikirjaa sosiaalisista hankinnoista (Buying social: a guide to taking account of social considerations in public procurement), joka vastaa komission käsikirjaa ympäristöystävällisistä hankinnoista (Ympäristöä säästäviä hankintoja – Käsikirja ympäristönkohtien huomioon ottamisesta julkisissa hankinnoissa). Käsikirjan pitäisi ilmestyä alkuvuodesta 2010.

Käsikirja lähtee siitä, että ottamalla sosiaaliset näkökulmat huomioon julkisissa hankinnoissa voidaan antaa yleisölle hyviä esimerkkejä ja vaikuttaa markkinoihin. Edistämällä sosiaalisia näkökulmia julkiset tahot antavat yrityksille todellisen kannustimen kehittää yhteiskuntavastuullista toimintaa. Kohdistamalla hankintoja järkevästi julkiset hankkijat voivat tarjota työllistämismahdollisuuksia, parantaa työolosuhteita, edistää sosiaalista osallisuutta, pk-yritysten mahdollisuuksia toimia markkinoilla, esteettömyyttä sekä reilua ja eettistä kauppaa.

EU-hankintadirektiivit mahdollistavat sosiaalisten näkökulmien huomioon ottamisen kunhan ne liittyvät hankinnan kohteeseen ja ovat kustannustehokkaita. Lisäksi kaikille jäsenvaltioiden toimittajille on taattava tasapuolinen kohtelu. Käsikirjan määritelmän mukaan sosiaalisia näkökulmia ovat ihmisarvoisen työn edistäminen, ihmis- ja työoikeuksien kunnioittaminen, sosiaalisen osallisuuden, yhteisötalouden ja pk-yritysten tukeminen, tasapuolisten mahdollisuuksien, esteettömyyden ja kestävän kehityksen edistäminen mukaan lukien reilun ja eettisen kaupan periaatteet, sekä yhtiöiden laajemman vapaaehtoisen yhteiskuntavastuun edistäminen. Sisällytettäessä sosiaalisia näkökulmia hankintoihin tulee aina ottaa huomioon hankintadirektiivien säännökset ja EU:n perussopimusten periaatteet.

Käsikirjassa annetaan viitteellinen lista konkreettisista asioista, joita voidaan edistää julkisilla hankinnoilla.

Työntekomahdollisuuksien edistäminen:

- edistää nuorisotyöllisyyttä
- edistää sukupuolten välistä tasapainoa työelämässä
- edistää epäedullisessa asemassa olevien ihmisten työllisyyttä (etniset ja uskonnolliset vähemmistöt ja seksuaalivähemmistöt)
- edistää pitkäaikaistyöttömien työllisyyttä
- edistää ikäihmisten työllisyyttä
- edistää työssäoppimishohjelmia mukaan lukien vammaisten ohjelmat
- edistää osallistavia ja esteettämiä työympäristöjä

Ihmisarvoisen työn edistäminen:

- perustyöoikeuksien kunnioittaminen (ILO-sopimukset)
- kunnollinen palkka
- työturvallisuudesta ja työterveydestä huolehtiminen
- sosiaalinen dialogi
- mahdollisuus päästä työharjoitteluun
- oikeus sosiaaliturvaan
- sukupuolten välinen tasa-arvo

Sosiaalinen osallisuus mukaan lukien yhteisötalouden edistäminen:

- tasapuolinen mahdollisuus työntekijäomisteisille ja etnisten ryhmien omistamille yrityksille (esim. osuuskunnat, sosiaaliset yritykset ja voittoa tavoittelemattomat organisaatiot) osallistua julkisiin kilpailutuksiin
- erityisasemassa olevien henkilöiden työllistymismahdollisuuksien parantaminen
- edistää vammaisten tukityöllistämistä

PK-yritysten toiminnan edistäminen

- ehdot, jotka pienentävät kilpailutuksiin osallistumisen kustannuksia

- ehdot, jotka mahdollistavat pk-yritysten kilpailutuksiin osallistumisen sitä kautta, että sopimusten koko itsessään ei ole este pk-yritysten osallistumiselle; annetaan tarpeeksi aikaa valmistautua kilpailutuksiin, hoidetaan maksatukset ajallaan, ei aseteta suhteettomia edellytyksiä tarjoajan pätevyydelle tai taloudelliselle asemalle
- ehdot, joilla mahdollistetaan selkeämmin alihankkijoiden käyttäminen ja tasapuoliset ehdot alihankkijoille

Esteettömyys

- pakollisia teknisiä edellytyksiä, jotka takaavat hankittavan tuotteen tai palvelun esteettömän käytön

Reilun ja eettisen kaupan periaatteiden huomioon ottaminen

Edistää vapaaehtoista yhteiskuntavastuuohjelmien käyttöönottoa yrityksissä

- yhteistyötä hankintasopimuksen puitteissa, jotta sopimuskumppanit edistäisivät ympäristö- ja sosiaalisia tavoitteita liiketoiminnassaan

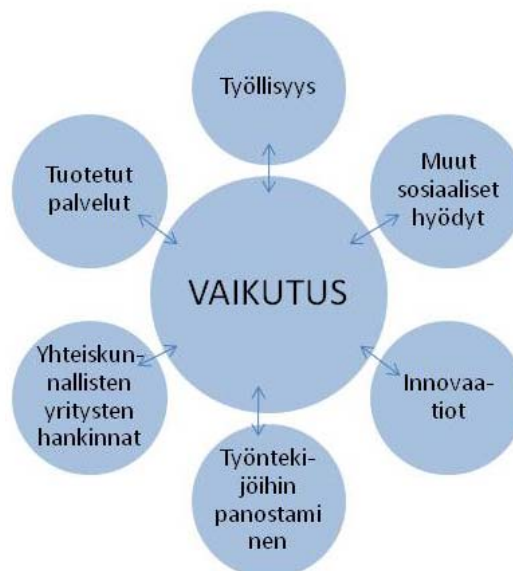
5. Yhteiskunnallisten yritysten yhteiskunnallinen merkittävyys ja vaikutukset

Euroopassa ei ole yhtenäistä menetelmää arvioida yhteiskunnallisten yritysten merkittävyyttä ja vaikutuksia, mutta kiinnostus niiden selvittämiseen on kasvanut viimeisten vuosien aikana. Erityisesti on käyty keskustelua kokonaistaloudellisuudesta ja sen mittaamisesta. Kokonaistaloudellisuus tarkoittaa sitä, että ei oteta huomioon pelkkää hankintahintaa tai palvelun tuottamisesta aiheutuvia kuluja, vaan laajemmin hankinnasta/palvelun tuottamisesta aiheutuvat heijastusvaikutukset. Yksinkertaisena esimerkkinä annettakoon kalustehankinta, jossa kalusteiden hinnalla voidaan ostaa myös työllistymistä. Kun hankinta tehdään tuottajalta, joka työllistää vaikeassa työmarkkina-asetuksessa olevia, saavutetaan säästöjä työllistämiskuluissa, eli hankinta tulee kokonaistaloudellisesti edullisemmaksi.

Perinteiset yritykset ovat haluttomia työllistämään vaikeassa työmarkkina-asetuksessa olevia edes hyvässä työmarkkinatilanteessa. Kokonaistaloudellisesti parempiin tuloksiin päästään tehtäessä yhteistyötä yhteiskunnallisten yritysten, joiden perustavoite on vaikeasti työllistettävien integroiminen työelämään, kanssa. Kokonaistaloudellisuusajattelu on kehittynyt esim. julkisissa hankinnoissa, jossa ollaan siirtymässä tuotosten hankinnasta (esim. hoitopäivien tai koulutettavien määrien) tulosten hankintaan (virkeät vanhukset tai osaavat nuoret). Tätä kehityssuuntaa ovat hidastaneet mittausmenetelmien kehittymättömyys ja toisaalta käsitteiden sekavuus.¹⁹⁷

Tieteellistä tutkimusta yhteiskunnallisten yritysten sektorista ja sen vaikuttavuudesta on tehty vähän. Valtaosa eurooppalaisesta tutkimuksesta on keskittynyt osuuskuntatutkimukseen. Yhteiskunnallisten yritysten sektorin kehittämiseen on panostettu mm. Euroopan sosiaalirahaston Equal-ohjelmassa vuosina 2001- 2008 sekä Iso-Britanniassa hallituksen kehittämishajelmalla, mutta sektorin vaikuttavuutta on tutkittu vähän. Iso-Britanniassa yhteiskunnallisten yritysten ja yrittäjyyden tutkimus on lähtenyt kasvuun vasta viime vuosina.¹⁹⁸

5.1. Yhteiskunnallisten yritysten vaikutusten arvioinnin näkökulmia

(Lyon 2009)

¹⁹⁷ SEEN 2007, diesis 2010

¹⁹⁸ Peattie ja Morley 2008

Suorat ja epäsuorat vaikutukset

Yhteiskunnallisten yritysten vaikuttavuutta voidaan Lyonin mukaan¹⁹⁹ arvioida suorien vaikutusten (tuotetut palvelut ja luodut työpaikat) sekä epäsuorien vaikutusten (yrityksen resurssien käyttö ja liiketoiminnan ulkopuoliset aktiviteetit) näkökulmasta (ks. kuva yllä). Yhteiskunnallisen yrityksen tuottamat palvelu ja sen tuottama yhteiskunnallinen vaikutus voivat liittyä toisiinsa: esimerkiksi yhteiskunnallinen yritys voi tuottaa palveluita heikossa asemassa olevien ihmisten auttamiseksi ja työllistää heikossa työmarkkina-asemassa olevia. Toisaalta liiketoiminta ja yhteiskunnallinen tehtävä voivat olla täysin erillisiä, esimerkiksi liiketoimintana tuotetaan pesulapalveluita ja yhteiskunnallisena tehtävänä integroidaan työelämään.²⁰⁰

Paikallistalous

Yksi vaikuttavuuden arviointinäkökulma on merkittävyys paikallistalouteen. Paikallista taloudellista kerrannaisvaikuttavuutta voidaan arvioida yrityksen tekemien paikallisten hankintojen ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistämisen tuottamalla taloudellisilla seurauksilla alueelle. Muita arvioitavia vaikutuksia voivat olla mm. alueen yhteisöllisyyden ja yhteistyön vahvistuminen, yhteiskunnallisessa yrityksessä työskentelevien valtaistuminen sekä vapaaehtoistoiminnan tuoma lisäarvo.

Sosiaaliset innovaatiot

Viime vuosina on tunnistettu yhteiskunnallisten yritysten sektori sosiaalisten innovaatioiden tuottajana. Antadzen ja Westleyn mukaan²⁰¹ sosiaalisia innovaatioita edistävät asiat voidaan jakaa kolmeen ryhmään: 1) monimuotoinen ympäristö, 2) haavoittuvienkin ihmisten osallistumisen mahdollistamien ja 3) kestäväille kehitykselle perustuva toiminta. Syntyneillä sosiaalisilla innovaatioilla on usein laajaa sosiaalista tai ympäristöllistä vaikutusta. Suomessa kolmannella sektorilla on kehitetty merkittäviä innovaatioita, jotka ovat vaikuttaneet julkisen sektorin palvelurakenteeseen ja edistäneet ihmisten hyvinvointia. Esimerkiksi suomalainen neuvolajärjestelmä on alun perin yhdistysten kehittämä innovaatio lapsikuolleisuuden vähentämiseksi. Yhdistykset toimivat lähellä avun tarvisjoita ja niiden on muita toimijoita helpompi tunnistaa ihmisten hyvinvointia heikentäviä tekijöitä. Joustavan toimintatapsansa ansiosta ne kykenevät kokeilemaan uudenlaisia työskentelytapoja ja yhteistyömuotoja. Yhteiskunnalliset yritykset toimivat yhtäläillä lähellä syrjäytymisvaarassa olevia ihmisiä, taantuvilla tai huonosti voivilla alueilla. Yhteiskunnalliset yritykset voivat toimia merkittävinä sosiaalisten innovaatioiden tuottajina. Nämä uudet toimintatavat voivat muotoutua sosiaalisiksi innovaatioiksi, joilla on lisäarvoa.

Vaikutus muihin toimijoihin

Yhteiskunnallisten yritysten merkitystä arvioitaessa Lyonin mukaan on tärkeää arvioida myös niiden vaikutuksia muihin toimijoihin. Hän esittää kolme tarkastelunäkökulmaa. Ensimmäiseksi yhteiskunnallinen yritys voi nostaa palveluiden laatutasoa ja kannustaa muita palveluntuottajia tekemään samoin. Toiseksi yhteiskunnalliset yritykset voivat tuottaa palveluita, joita ei muutoin olisi tarjolla, tai kilpailla muiden palveluntuottajien kanssa samoista markkinoista. Kolmanneksi yhteiskunnalliset yritykset voivat syrjäyttää muita palveluita, esim. tuomalla uusia palveluideoita. Tällä voi olla myös negatiivisia vaikutuksia muiden organisaatioiden työntekijöihin tai palveluiden käyttäjiin.

Kokonaistaloudellisuus

Tarkastelunäkökulma voi myös olla kokonaistaloudellisuus julkisen sektorin näkökulmasta. Tavoiteltaessa parasta mahdollista yhteiskunnallista tuottoa on oleellista tunnistaa toiminnan elinkaa-

¹⁹⁹ Lyon 2009

²⁰⁰ Equal 2004, Equal 2007

²⁰¹ Antadze ja Westley 2009

reen liittyvät kulut ja yhteiskunnalliset vaikutukset. Rahan vaikutusketjussa (the value of money chain) voidaan tunnistaa yhteiskunnallisen yrityksen toiminnan kolme osaa²⁰²:

1. Taloudellisten ja ei-taloudellisten resurssien, mukaan lukien palvelun käyttäjien oma aika ja taidot, mahdollisimman tehokas käyttö
2. Kestävien palvelutuloksien, jotka tuottavat arvoa sekä vähentävät kustannuksia tulevaisuudessa, aikaansaaminen
3. Laajemman yhteiskunnallisen taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristön hyvinvoinnin tuottaminen

Raportointi

Joidenkin Euroopan maiden lainsäädäntö yhteiskunnallisista yrityksistä edellyttää niiden vaikutusten raportointia. Näitä vaatimuksia on vuosiraportointi Iso-Britanniassa (yhteisöedun yritykset, CIC), sosiaalinen tilinpäätös Italiassa (yhteiskunnalliset yritykset) ja melko samanlainen Portugalissa (yli 100 työntekijää työllistävät sosiaaliset osuuskunnat)²⁰³. Nichollisin (2009) tutkimuksen mukaan CIC:in yrityskohtaiset raportointiaineistot vaihtelevat määrällisen ja laadullisen sisällön suhteen siinä määrin, ettei niiden perusteella voida arvioida yritysten tehokkuutta tai vaikuttavuutta. CIC-raportointi ei ole sidoksissa mihinkään olemassa olevaan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arvioinnin malliin. Iso-Britannian ”kevyen raportoinnin”-politiikka, jonka mukaisesti CIC:ien raportointivaatimukset on laadittu, on luonut tilanteen, joka ei mahdollista arviointitiedon käyttämistä poliittisen päätöksenteon apuna.²⁰⁴

Makrotason tutkimus

Organisaatiotason vaikuttavuuden mittaamisen lisäksi on selkeä tarve myös makrotason tutkimukseen, joka voisi tarjota näyttöön perustuva tietoa yhteiskunnallisten yritysten sosiaalisesta ja yhteisöllisestä poliittisen päätöksenteon tueksi. Tällä hetkellä ei ole edes selkeää käsitystä yhteiskunnallisten yritysten määrästä ja sektorin suuruudesta ja vielä vähemmän tietoa yhteiskunnallisten yritysten yhteiskunnallisesta merkityksestä. Ilman selkeää yhteiskunnallisten yritysten määritelmää on sen merkittävyttä hyvin vaikea arvioida. Sektorin voimakas korostaminen, ”hypetyks”, samanaikaisesti julkisen panostuksen kanssa ilman näyttöön perustuvaa tietoa, luo riskin koko sektorin leimaamisen epämääräiseksi ajan myötä.²⁰⁵

Vaikutusten tutkimuksen suuntaaminen

Jotta pystyttäisiin arvioimaan yhteiskunnallisten yritysten vaikutusta ja merkitystä kansallisella tasolla, tarvitaan pohjalle alueellista, paikallista ja yritystasoisia vaikuttavuuden tutkimusta. Tärkeitä tutkimuskysymyksiä alueellisella tasolla ovat: eroavatko yhteiskunnallisten yritysten vaikutukset alueittain ja miksi toisille alueille syntyy enemmän yhteiskunnallisia yrityksiä kuin toisille alueille. Sektorin toimijat ovat merkittäviä tiedonlähteitä, joilta voidaan saada ymmärrystä alueellisiin eroihin ja erojen syihin. Paikallisesti on tärkeää lähteä selvittämään yhteiskunnallisten yritysten potentiaalia ratkaista paikallisia ongelmia tai edistää paikallista hyvinvointia.

Yhteiskunnallisten yritysten vaikuttavuutta on mahdollista tutkia tapaustutkimuksina, joissa analysoitaisiin menestystarinoita, epäonnistumisia ja yhteiskunnallisten yritysten vertailua muihin tapoihin tuottaa yhteiskunnallisia palveluita. Yhteiskunnallisen yrityksen tasolla tulisi selvittää niiden tuomaa lisäarvoa vertailemalla samalla toimialalla olevia yrityspareja, joista toinen on yhteiskunnallinen yritys ja toinen ei²⁰⁶. Ongelmalliseksi tutkimuksen tekee määritelmien moninaisuus yhteis-

²⁰² nef 2009

²⁰³ Spear 2009

²⁰⁴ Nichollis 2009

²⁰⁵ Lyon 2009

²⁰⁶ Hart & Haughton 2007

kunnallisista yrityksistä, erityisesti mikä osa yhdistysten toiminnasta lasketaan kuuluvaksi yhteiskunnallisen yritystoiminnan kenttään ja mikä on muuta kolmannen sektorin toimintaa.²⁰⁷

5.2. Organisaatiotason vaikutusten arvioinnin keskeisiä menetelmiä

Viimeaikaiset raportit osoittavat, että tähän mennessä kehitetyillä mittausmenetelmillä voidaan arvioida yhteiskunnallisten yritysten aiheuttamia kustannuksia ja hyötyjä yksilöille ja yhteiskunnalle. Näistä keskeisimpiä ovat investoinnin yhteisötuotto, SROI (Social Return on Investment) ja sosiaalinen tilinpito (Social Accounting).²⁰⁸

SROI

Social Return on Investment (SROI), suomeksi investoinnin yhteisötuotto, on yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnin menetelmä. Siinä toimintaa arvioidaan mittareilla, jotka viime kädessä laskeetaan rahaksi. Menetelmässä jokaiselle panostukselle ja jokaiselle saavutetulle hyödyllä annetaan euromääräinen arvo, jotta investoinnin yhteiskunnallinen kannattavuus voidaan määrittää. SROI:ssa painotetaan sidosryhmänäkökulmaa: ketkä sijoittavat arvioitavaan organisaatioon ja ketkä sen toiminnasta hyötyvät. Toimintana voidaan tässä, samaten kuin sosiaalisessa tilinpidossakin, käsitellä projektia, yhdistystä, viranomaista, laitosta tai yritystä – mitä tahansa toimijaa, jonka tekojen kokonaisvaikutusta pyritään arvioimaan.²⁰⁹

SROI mittaa panostuksia ja vaikutuksia viime kädessä rahassa. Toimija käsitellään prosessina, jonne asetetut panostukset arvostetaan rahassa ja jonka aikaansaamia muutoksia ympäristönsä tilassa arvioidaan vastaavasti taloudellisin mittarein. Käsitelyssä otetaan huomioon kaikki sidosryhmät ja kaikki materiaaliset vaikutukset. Materiaalisilla vaikutuksilla tarkoitetaan sellaisia muutoksia, joille kyetään joko suoraan tai erilaisten arviointimenetelmien avulla antamaan mahdollisimman kiistaton rahallinen arvo.²¹⁰

SROI käsittelee siis ”arvoa”, ei pelkästään rahaa, mutta käyttää arvon mittarina euroja. Näin panostukset ja tuotokset saadaan samalle arvoasteikolle ja vertailua pystytään suorittamaan. Samalla lisääntyy erilaisten toimintojen ja toimijoiden vertailukelpoisuus.²¹¹

SROI saatetaan helposti ymmärtää väärin, jos tutkitaan vain SROI-analyysin viimeistä lopputulosta, SROI-suhdelukua, joka kuvaa investoitujen rahojen tuottoa. SROI-kertoimen perustavoite on vähintään yksi, eli sijoitetut rahat ovat hyödyntäneet yhteiskuntaa ainakin oman määränsä verran. SROI-analyysi on kuitenkin paljon muutakin. Muutosten ja vaikutusten perusteluissa kiinnitetään huomiota siihen, millä tavoin tehdyt toimenpiteet ovat saaneet aikaan toivottua vaikutusta.²¹²

Iso-Britannian hallitus on investoinut merkittävästi SROI:n standardisoimiseen ja menetelmän levittämiseen²¹³. Molyneuxin (2008) mukaan yhteen menetelmään keskittymistä on kritisoitu, koska muiden menetelmien kehittämiseen ei ole panostettu vastaavalla tavalla, eikä ole arvioitu tarpeeksi SROI-menetelmän heikkouksia²¹⁴.

²⁰⁷ Lyon 2009

²⁰⁸ Equal 2004, Equal 2007, Lyon 2009, SEEN 2007, Spears 2009

²⁰⁹ Mankki et al 2009

²¹⁰ Mankki et al 2009, Nicholls et al 2009

²¹¹ Mankki et al 2009, Nicholls et al 2009, Merenmies ja Kostilainen, toim. 2007

²¹² Mankki et al 2009

²¹³ nef 2009

²¹⁴ Molyneux 2008

Sosiaalinen tilinpito

Social Accounting, suomeksi sosiaalinen tilinpito, on tietyn ajanjakson etukäteen määriteltyjen sosiaalisten tavoitteiden toteutumisen järjestelmällinen seuranta ja raportointi, jolle tehdään tilintarkastus. Menetelmän avulla organisaatio osoittaa ulkoisille sidosryhmilleen toimintansa tulokset ja lisäarvon tuoton eri sidosryhmien kannalta. Sosiaalinen tilinpito on viitekehys, joka voi sisältää monipuolisen joukon erilaisia menetelmiä ja mittausvälineitä.²¹⁵

Sosiaalinen tilinpito lähtee liikkeelle analogiasta normaaliin liikekirjanpitoon. Sosiaalisille tavoitteille tehdään budjetti, jossa määritellään tavoitteet ja niiden saavuttamista kuvaavat indikaattorit. Tavoitteet ryhmitellään tililuokiksi, tavoiteryhmiksi. Tavoitteen saavuttamiseksi tehdään toimintasuunnitelma ja indikaattorin on tarkoitus osoittaa puolueettomasti, onko tavoite saavutettu. Indikaattorin arvo on kyettävä todentamaan, siitä on oltava tosite. Tosite voi olla esimerkiksi työpaikalla suoritettu työilmapiiritutkimus tai tutkimus, jossa on haastateltu työllistämiprojektin kohderyhmän henkilöitä projektin jälkeen. Tilivuoden jälkeen tehdään tilinpäätös ja tuloksia kuvaava raportti. Ulkopuolinen tarkastaja tarkastaa tilinpäätöksen ja antaa siitä lausunnon. Tulokset julkaistaan.²¹⁶

LM3

Local Multiplier 3 (LM3), suomeksi paikalliskerroin 3, avulla selvitetään rahan kulkua paikallistaloudessa ja sitä, paljonko käytetystä rahasta jää paikalliselle tasolle. Yhteiskunnallinen yritys käyttää varojaan tyydyttääkseen tarpeitaan ja saavuttaakseen tavoitteensa. Yrityksen liiketoiminta kerryttää tuottoa, jota se käyttää liiketoiminnassaan olevan henkilöstön palkkaamiseen, raaka-aineiden hankintaan, palvelujen ostamiseen, toimitilojen vuokraamiseen jne. Keskeinen kysymys paikallistalouden kannalta on suuntautuvatko nämä hankinnat ja niiden aikaansaamat rahavirrat paikallisille toimijoille. Mitä enemmän toimijoiden aikaansaamista rahavirroista jää paikallisille toimijoille, sitä suurempi on paikallistalouden hyöty. Analyysin tuloksena syntyy LM3-indikaattori.²¹⁷

5.3. Esimerkkejä yhteiskunnallisten yritysten merkityksestä

Koska kattavaa ja vertailukelpoista tietoa yhteiskunnallisten yritysten vaikutuksista ja merkittäväydestä on niukasti saatavilla, tässä esitetään organisaatiokohtaisia esimerkkejä. Euroopassa eniten yhteiskunnallista vaikuttavuutta on raportoitu työllistämisen näkökulmasta. Näitä tuloksia esitetään tässä raportissa luvussa 3. Eniten aineistoa organisaatiokohtaisista yhteiskunnallista tuloksista löytyy Iso-Britanniasta, jossa on viime vuosina käytetty SROI-analyysiä. Tässä ei esitellä sosiaalisella tilinpidolla arvioituja yhteiskunnallisia tuloksia, vaikka niitä on, koska tulokset esitetään laajojen tilinpäätösten muodossa, joiden lyhyt kuvaaminen ei anna oikeaa kokonaiskuvaa.

Shaftesbury Young People on hyväntekeväisyysyhdistys, joka tuottaa lastenkotipalveluita. Se ei ole hinnaltaan halvin palveluntarjoaja, mutta sen tulokset lastenkodeista lähtevien osalta ovat merkittävästi paremmat kuin keskimäärin alalla. Se on arvioinut vaikuttavuuttaan SROI-analyysillä, joka osoittaa että jokaisella sijoitetulla 1 punnalla se kykenee tuottamaan 4,40 – 6,10 punnan verran yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Toiminnallaan se siis säästää palveluiden maksajan, julkisen sektorin, resursseja.²¹⁸

Welsh Water on voittoa tavoittelematon walesiläinen osuuskunta, joka tuottaa vesihuoltoa asiakasomistajilleen. Yhtiö palauttaa mahdollisen voiton joko asiakkailleen tai sijoittaa sen takaisin yhtiöön. Asiakkaille on jaettu voittoa vuodesta 2001 alkaen 98 miljoonaa puntaa ja sen asiakastyytyväisyys on korkealla tasolla. Welsh Water kehittää jatkuvasti toimintaansa ja tarjoaa nykyään alen-

²¹⁵ Merenmies ja Sevón 2007

²¹⁶ Merenmies ja Sevón 2007

²¹⁷ Merenmies ja Kostilainen, toim. 2007

²¹⁸ nef 2009

nusta niille asiakkaille, jotka saavat toimeentulotukea ja antavat veloittaa laskun suoraan tuesta. Alennus palautusten kanssa yhteenlaskettuna voi olla yli 10 % alkuperäisestä laskusta.²¹⁹

Six Mary's Place Guest House on hotelli, jonka tarkoituksena on tarjota työ- ja koulutusmahdollisuuksia mielenterveyskuntoutujille. Se arvioi toimintansa tuloksellisuutta SROI-analyysillä vuosina 2006-2007. Indikaattorina käytettiin työntekijöiden mielenterveyden kohentumista. Analyysin mukaan mielenterveyskuntoutujien oletetuissa terveystuloksissa saatiin säästöjä 424 000 puntaa. Lisääntyneet verotulot ja vähentyneet toimeentulomenot tuottivat 65 000 punnan säästöt. Jokaista *Six Mary's Place Guest House*-hotelliin investoitua 1 puntaa kohti saatiin 6 punnan edestä yhteiskunnallisia säästöjä.²²⁰

Girls on the Run on 8-12 vuotiaalle tytöille vuonna 1996 perustettu itsetunnon kehittämisohjelma. Bloom ja Chatterji (2009) ovat tarkastelleet ohjelman yhteiskunnallista merkittävyyttä kehittämänsä SCALER-menetelmän avulla. SCALER on arvioinnin ja toiminnan laajentamisen työkalu. Sen keskeinen ajatus on skaalaamalla lisätä yhteiskunnallista vaikuttavuutta sekä laajuus- että syvyysasteikolla. Menetelmässä laajuus tarkoittaa esimerkiksi kuinka montaa ihmistä yritys voi auttaa ja syvyys puolestaan yrityksen tulosten laadullista paranemista. Mitä suuremmaksi yritys pystyy toimintansa saamaan sekä syvyys että laajuusasteikolla, sitä suurempi sen yhteiskunnallinen vaikutavuus on. *Girls on the Run* on kehittänyt tehokkaan "franchising"-konseptin, jonka avulla se on levittänyt mallia eri puolille Yhdysvaltoja. Konseptiin kuuluvat koulutus, varainkeruun ohjaus ja 12-viikkoinen iltapäiväkerho-ohjelma auttavat ohjelman käyttöönottoa, verkostojen rakentamista, viestintää jne. Toimiva konsepti mahdollistaa menestyksellisen skaalauksen. *Girls on the Run*in kehittämisohjelmaan osallistuu 40 000 tyttöä vuosittain.²²¹

Sosiaalinen asuntotuotanto on Iso-Britanniassa ollut merkittävää viimeisen vuosikymmenen aikana. Sosiaalisten asuntotuotantoa tekevät yhdistykset ovat tuottaneet vuosina 1996–2005 180 000 uutta asuntoa ja kunnostaneet 750 000 asuntoa, jotka olivat aiemmin kunnan omistamia.²²²

City Gateway työskentelee syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kanssa (nuoret, jotka eivät ole töissä eivätkä koulutuksessa). *City Gateway* on havainnut, että ohjelmat, joissa nuoret voivat olla vertaistensa ohjattavana, tuottavat parempia tuloksia kuin muut. Tällä menetelmällä *City Gateway*stä pääsee koulutukseen tai töihin nuoria enemmän kuin vastaavaa työtä tekevästä muista yhteiskunnallisista yrityksistä. The London School of Economicsin tekemän tutkimuksen mukaan Iso-Britanniassa yhden 16-vuotiaan syrjäytyneen nuoren elinaikaiset kustannukset ovat yhteiskunnalle 97 000 puntaa. Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten koulutukseen tai työhön pääsyllä voidaan säästää merkittävästi julkisia varoja.²²³

Basta on ruotsalainen työosuuskunta, joka työllisti arviointivuonna entisiä amfetamiinin käyttäjiä. 65 työntekijästä kaksi kolmasosaa oli miehiä. *Basta* on laskenut toimintansa tuloksellisuutta Ruotsissa kehitetyllä yhteiskuntataloudellisella raportoinnilla (socioeconomic report). Laskennassa oletetaan, että osuuskunnan jäsenet ovat kolme vuotta työssä osuuskunnassa. Kunta maksaa 31 500 euroa jokaista työntekijää kohti, mutta säästää kuntoutuskuluissa 78 000 euroa työntekijää kohti. Laskennan mukaan kunta saa 247 % tuottoa sijoitetulle pääomalle. Kun otetaan huomioon sekä kuntien että valtion tuotot, 31 500 euron sijoitus tuottaa yhteensä 595 000 euroa, siis 1 890 % tuoton. Huomion arvoista on, että kuntoutuksen kulut kohdistuvat pääasiassa kunnille, kun taas säästöt kohdistuvat pääasiassa valtiontalouteen. *Bastassa* työskentely maksaa itsensä takaisin kunnalle 15 kuukaudessa, mutta julkiselle taloudelle (kunta+valtio) jo kahdessa kuukaudessa.²²⁴

²¹⁹ Bland 2009

²²⁰ SEEN 2007

²²¹ Bloom ja Chatterji 2009

²²² Titherington 2009

²²³ nef 2009

²²⁴ diesis 2010, Nilsson ja Wadeskog 2006

Vägen ut! työllisti Ruotsissa arviointivuonna 19 vankilasta vapautunutta entistä päihteiden käyttäjää ja alkoholista. Valtaosa heistä oli naisia. *Vägen ut!* on käyttänyt samaa tulosten raportointimallia kuin *Basta*. Jokainen *Vägen ut!* -työntekijä, joka oli työssä, eikä jatkanut päihteidenkäyttäjän elämäntapaansa, tuotti yhteiskunnalle keskimäärin yhteiskunnallista tuottoa 980 000 SEK. Tuotot syntyvät mm. verotuloista, tekemättömistä rikoksista ja terveydenhuolto- ja sosiaalikulusta. Sijoitukset *Vägen ut!* -kuntoutustoimintaan tuottivat yli kymmenkertaisesti sijoitukseen verrattuna.²²⁵

Impact Arts vetää *Fab Pad* -projektia, jossa sisustussuunnittelun ja taiteen avulla muunnetaan ilman vakinaista asuntoa olevien nuorten asuntoja oikeiksi kodeiksi. Tällä autetaan syrjäytymisvaarassa olevia nuoria näkemään tulevaisuutensa positiivisemmin. SROI-analyysin perusteella osallistujien toimintaan sijoitetulla 1 punnalla saatiin yhteiskunnallisia tuloksia 8,38 punttaa. Verrattuna tilanteeseen, jossa nämä nuoret olisivat ilman vakituista kotia, kulut yhteiskunnalle ovat kaksinkertaiset *Fab Pad*-projektin kustannuksiin verrattuina.²²⁶

²²⁵ diesis 2010, Nilsson ja Wadeskog 2006

²²⁶ nef 2009

6. Johtopäätökset

Tämän selvityksen johtopäätöksenä voidaan todeta, että yhteiskunnallisen yrityksen käsite on vielä selkiytymätön. Yhteiskunnallisella yrityksellä tarkoitetaan eri asioita riippuen siitä kontekstista, josta asiaa lähestytään. Ei siis ole ihme, että yhteiskunnallisista yrityksistä puhuttaessa on usein vaikea hahmottaa, mistä oikein on kyse.

Yleisimmin yhteiskunnallisia yrityksiä tarkastellaan yhteisötalouden näkökulmasta. Tämä on erityisesti mannereurooppalainen traditio. Tässä näkökulmassa korostuvat demokratia, osallisuus ja jäsen- tai yleishyödyllisyyden periaatteet. Liiketoiminnan rooli on tukea edellä mainittujen arvojen toteutumista organisaatioiden toiminnassa.

Monissa maissa yhteiskunnalliset yritykset luetaan osaksi kansalaisyhteiskuntaa tai kolmatta sektoria. Näin on esimerkiksi Italiassa ja Iso-Britanniassa. Tämä näkökulma korostaa itsenäisten ryhmien ruohonjuuritason aktiivisuutta toiminnan käynnistämisessä.

Syrjäytyneiden ihmisryhmien työelämäosallisuuden edistäminen on alusta alkaen ollut yhteiskunnallisten yritysten päätoiminta-alueita. Näihin sosiaalisiin yrityksiin (work-integration social enterprises, WISE) on kohdistettu runsaasti poliittista huomiota viimeisen kymmenen vuoden aikana. Erityisesti Euroopan sosiaalirahaston Equal-ohjelma on ollut merkittävä tekijä WISE-sektorin kehittämisessä. Useissa maissa (mm. Suomi) luotiin 2000-luvulla yhteiskunnallisten yritysten lakeja, jotka perustuvat WISE-malliin.

Monissa maissa sosiaaliset yritykset ovat tärkeä osa julkista sosiaali- ja työllisyyspolitiikkaa, jolla pyritään tukemaan kaikkein vaikeimmassa työmarkkina-asemassa olevien ihmisten osallisuutta yhteiskunnassa. Tässä viitekehyksessä sosiaalisten yritysten rooli on moninainen: joukkoon kuuluu tahoja aina suojatyökeskuksista täysin yritysmäisesti toimiviin organisaatioihin. Tavoitteena on yleensä luoda mahdollisimman monipuolisia työllistymispolkuja eri tason työkyvyn omaaville henkilöille. Useimmilla näistä organisaatioista on tuotannollista toimintaa, mutta niiden liiketoiminnasta saamansa tuotto vaihtelee merkittävästi. Tämä tuo ongelman suomenkieleen, jossa ”yritys” yleensä käsitetään tulonsa pääosin markkinoilta saavaksi organisaatioksi.

Työelämään integroinnin lisäksi yhteiskunnalliset yritykset toimivat laajasti useilla muilla toimialoilla kuten sosiaali- ja terveystaloudessa, lähiyhteisöiden kehittämisessä, koulutuspalveluissa, reilun kaupan edistämässä ja ympäristönsuojelussa. Esimerkiksi Iso-Britannian hallitus katsoo yhteiskunnallisten yritysten olevan merkittävä tekijä uuden taloudellisen toiminnan synnyttämisessä ja sitä kautta yhteiskunnallisen hyvinvoinnin lisäämisessä.

Puhuttaessa yhteiskunnallisista yrityksistä Euroopan tasolla on huomioitava ne erot ja kontekstit, joita yhteiskunnallisen yrityksen määrittämiseen eri maissa liittyy. Joissakin maissa yhteiskunnallinen yritys nähdään pääosin yleishyödyllisenä, ei-voittoa-tavoittelevana toimintana, joka perustuu tiettyjen arvojen toteuttamiseen yhteiskunnassa. Toisissa maissa yhteiskunnallinen yritystoiminta taas on tapa luoda uutta elinkeinotoimintaa ja taloudellista aktiviteettia yhdistämällä yhteiskunnalliset arvot ja liiketoiminta. Yhteistä kummallekin mallille on se, että niissä vahva yhteiskunnallinen missio yhdistyy taloudelliseen toimintaan.

Useimmissa maissa yhteiskunnallisille yrityksille ei ole omaa lainsäädäntöä, vaan ne toimivat muiden niiden toimintaa määrittävien lainsäädäntöjen alla. Näitä lainsäädäntöjä ovat erityisesti sosiaali- ja työllisyyspolitiikkaa, elinkeino- ja yrityspolitiikkaa sekä valtiontukia koskeva lainsäädäntö.

Yleisimmin lainsäädännöllä on määritelty sosiaalisia yrityksiä. Italia on lainsäädännön suhteen pioneeri, sillä siellä luotiin sosiaalisia osuuskuntia koskeva lainsäädäntö jo vuonna 1991. Samankaltaisia lakeja seurasi myöhemmin mm. Espanjassa, Portugalissa ja Ranskassa. Sosiaalisen osuuskunnan malli onkin yksi yleisimpiä sosiaalisen yrityksen malleja Euroopassa.

Sosiaalisten yritysten lakeja on edellä mainittujen osuuskuntamallien lisäksi mm. Belgiassa, Latviassa, Liettuassa ja Suomessa. Lainsäädännöissä yleensä määritellään sosiaalisen yrityksen tehtävä työelämäintegraation edistämiseksi sekä ne julkiset tuet, joita yritys tämän tehtävän toteuttamiseen saavat. Sosiaaliset yritykset ovat yleensä hyvin lähellä oman maansa sosiaali- ja työllisyyspolitiikkaa ja sen asettamia raameja. Mallia onkin kritisoitu siitä, että se alistaa sosiaalisen yrityksen aktiivisen työvoimapolitiikan työkaluksi unohtaen sen laajemman merkityksen, joka sosiaalisilla yrityksillä alun perin oli.

Viime aikoina perinteisen mannereurooppalaisen yhteiskunnallisen yrityksen mallin rinnalle on alkanut nousta uusi anglo-amerikkalainen yhteiskunnallisen yrittäjyyden malli. Malli korostaa yksilön, yrittäjän roolia uusien yhteiskunnallisten innovaatioiden synnyssä. Yhteiskunnallinen yrittäjä on dynaaminen visionääri, joka haluaa muuttaa maailmaa liiketoiminnasta tuttujen toimintamallien kautta. Yhteiskunnallinen yrittäjyys ei tässä mallissa kuitenkaan välttämättä liity varsinaiseen yritystoimintaan, vaan sillä voidaan kuvata myös muuta yhteiskunnallista aktivismia. Yleisimmin kuitenkin yhteiskunnallinen yrittäjyys nähdään tapana korjata yhteiskunnallisia ongelmia liiketoiminnan kautta.

Yhteiskunnallisten yritysten kehitys kohti laajempaa, integroitua yhteiskunnallisen yrityksen mallia näkyy niissä uusissa lainsäädännöissä, joita viime aikoina on säädetty joissakin maissa. Italiassa tuli vuonna 2006 voimaan laki yhteiskunnallisista yrityksistä. Laki ei sido yhteiskunnallista yritystoimintaa enää vain osuuskuntamalliin, vaan se on mahdollista kaikille yhtiömuodoille. Lisäksi laissa on mukana rajoitetun voitonjaon edellytys. Samankaltaisia lakeja ovat Iso-Britannian Community Interest Company -laki sekä Ruotsin laki rajoitetun voitonjaon osakeyhtiöistä.

Yhteiskunnallinen yritystoiminta on vahvasti subventoitua Euroopassa. Jatkuvan keskustelun kohteena on se, kuinka vahvistaa yhteiskunnallisten yritysten omavaraisuutta ja riippumattomuutta julkisesta rahasta. Yleisesti katsotaan, että yhteiskunnallisten yritysten tulee saada jonkinlainen korvaus yhteiskunnallisen tehtävän suorittamisesta. Toisaalta julkisella politiikalla tulisi mahdollistaa se, että yhteiskunnalliset yritykset voivat toimia yritysmäisesti ilman, että niiden tarvitsee tinkiä arvoperustastaan. Yhteiskunnalliset yritykset eivät myöskään saa joutua syrjityiksi yhteiskunnallisen tehtävänsä takia.

Yhteiskunnallinen yritystoiminta on aikanaan saanut alkunsa eri ihmisryhmien aloitteellisuudesta jonkin yhteiskunnallisen ongelman korjaamiseksi. Näin oli esimerkiksi Italiassa, kun mielenterveyspotilaat haluttiin tuoda mielisairaaloista osaksi normaaleja yhteisöjä. Tästä syntyivät sosiaaliset osuuskunnat. Samalla tavalla muissa maissa on kehittynyt erilaista yleishyödyllistä toimintaa, jonka tavoitteena ei ole ollut yksityisten henkilöiden varallisuuden kartuttaminen, vaan ihmisten ja yhteisöjen hyvinvoinnin edistäminen. Monissa maissa yhteiskunnalliset yritykset ovat syntyneet tarpeesta luoda palveluita ihmisille ja alueille, joilta palvelut ovat puuttuneet, tai luoda oikeaa työtä ihmisille, joilla sitä ei ole ollut.

Yhteiskunnalliset yritykset ovat usein ”hybridejä”, joissa yhdistyvät kansalaisyhteiskunnan arvot ja liike-elämän toimintatavat. Tämä on luonut haasteita nykyisessä EU:n valtiontukipolitiikassa, joka ei tee eroa elinkeinotoimintaa harjoittavien organisaatioiden välille. Yhteiskunnalliset yritykset kokevat olevansa häviäjiä kilpailussa muita yrityksiä vastaan, sillä niille tulee ylimääräisiä kustannuksia yhteiskunnallisen tehtävän suorittamisesta. Kompensaatiot tämän tehtävän suorittamiseen ovat viime vuosina tiukentuneet, mikä vaikeuttaa yhteiskunnallisten yritysten toimintaa ja sektorin kasvua.

Yhteiskunnallista yritystoimintaa on tuettu EU-maissa erityisesti Euroopan sosiaalirahaston kautta. Resurssi on auttanut monissa maissa sektorin kasvua ja sen juurruttamista osaksi olemassa olevia rakenteita. Toisaalta riippuvuus EU-rahoituksesta on tehnyt yhteiskunnalliset yritykset haavoittuviksi

Suomen kansallisissa ohjelmissa ja hankkeissa viitataan usein kolmannen sektorin tai yhteisötalouden sektorin potentiaalin kartoittamiseen ja kehittämiseen. Suomen sosiaalisen osallisuuden strategisissa suuntaviivoissa 2008–2010 on asetettu tavoitteeksi käynnistää sosiaalisen yritystoiminnan lainsäädännön uudistaminen. PARAS-hankkeen yksi tavoite on turvata väestön tarpeita vastaavat, laadukkaat ja saatavilla olevat peruspalvelut taloudellisesti kestäväällä tavalla lähivuosikymmeniksi. KASTE-ohjelmassa kehitetään sosiaali- ja terveystaloutta. Työn- ja yrittäjyyden politiikkaohjelma kehittää yrittäjyyttä, työllistymistä ja työelämän laatua ja sitä kautta tuottavuutta. Tekesin innovaatiot sosiaali- ja terveystaloutta kehittävä -ohjelma rahoittaa sektorin palveluinnovaatioita.

Sosiaali- ja terveystalouden tuotantoa ja tuotannon edellytyksiä kehittävässä HYVÄ-hankkeessa tutkitaan muun muassa yhteiskunnallisen yrityksen käyttökelpoisuutta julkisen järjestämistä vastuu piiriin kuuluvien palvelujen tuottamisessa. Toimintamallin kehittämistä tarkastellaan erityisesti järjestöjen maksullisen toiminnan organisoimisen kannalta, sekä huomioidaan myös tarpeet rakentaa vapaaehtoistyön ja ammatillisen palvelun yhteistyötä ja luoda uusia malleja hoiva- ja hoitopalvelujen tuotantoon. Työ- ja elinkeinoministeriö koordinoi Euroopan sosiaalirahaston ohjelmaan kuuluvia välityömarkkinoiden kehittämishankkeita. Valtioneuvoston vuonna 2007 asettama kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta pohtii rajoitetun voitonjaon yhteisöjen roolia ja asemaa yleishyödyllisten palvelujen tuottamisessa.²²⁷ Työ- ja elinkeinoministeriö rahoittaa yhteiskunnallisten ja sosiaalisten yritysten kannalta kahta merkittävää hanketta: tämän selvityksen teosta vastaava Yhteinen yritys -hanketta²²⁸ sekä osuuskuntatoimintaa ja yhteisötaloutta kehittävä Yhdessä yrittämään! – hanketta²²⁹. Edellä mainitut ohjelmat ja hankkeet luovat alustan ja mahdollisuuden yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittymiselle Suomessa.

Suomen kannalta kiinnostavia muiden maiden käytäntöjä

Useimmille EU-maille yhteinen ominaisuus on, että sosiaalisen ja yhteiskunnallisen yritystoiminnan tavoitteiden kannalta samankaltaista toimintaa harjoittavat monet ns. yleishyödyllisen organisaation statuksen saaneet toimijat. Tämä status määritellään yleensä verolainsäädännön kautta. Siksi yhteiskunnallisen yritystoiminnan toimintaympäristö ja juridinen viitekehys tulisi hahmottaa monimuotoisena, erilaisia toimintamahdollisuuksia tarjoavana.

Tässä raportissa esitellyt maa-analyysit osoittavat, etteivät työhön integroivat ja laajemman päämäärän yhteiskunnalliset yritykset toimi erillisissä ”toimintasiiloissa”, vaan ne ovat osa heikossa työmarkkina-asetuksessa olevien henkilöryhmien osallisuutta edistäviä ja tukevia palvelukokonaisuuksia. Parhaisiin tuloksiin näyttävät yltävän sellaiset kokonaisuudet, joissa sosiaaliset ja yhteiskunnalliset yritykset nähdään edunsaajiensa siirtymävaiheen tukijoina kohti yleisiä työmarkkinoita. Ne voidaan hahmottaa myös välittävänä organisaatioina henkilöiden edetessä suojatuista kuntoutus- ja valmennusympäristöistä työhön ”normaalityöpaikoille” yrityksiin tai julkisen hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioihin. Toisaalta työhön integroivat yritykset voivat tarjota myös pysyviä työpaikkoja ja pysyvää osallisuutta yhteiskunnassa, kuten B-tyyppin sosiaaliset osuuskunnat Italiassa ja Saksan vammaisia työllistävät sosiaaliset yritykset. Onkin tärkeä huomioida molemmat mahdollisuudet sosiaalisia yrityksiä kehitettäessä.

Seuraavassa on poimintoja eri maiden käytännöistä, joita on hyödyllistä Suomessa tarkastella lähemmin, kun voimassa olevan sosiaalisen yrityksiä koskevan lain uudistamisen valmistelua jatketaan:

- Iso-Britanniassa on vahvuutena yleishyödyllisyyteen ja yhteisen hyödyn tuottamiseen sitoutuneiden erilaisten yritysten ja muiden organisaatioiden moninaisuus. Laki yhteisöedun yrityksistä (CIC) on kiinnostava yrityskonsepti, jonka käyttö laajenee kaiken aikaa. Vahvuuksia

²²⁷ Ojala 2009

²²⁸ www.yhteinenyritys.fi

²²⁹ www.osuustoimintakeskus.net

on myös yhteiskunnallisen yritystoiminnan valtakunnalliset ja alueelliset tukirakenteet sekä rahoitusjärjestelmien laaja-alaisuus.

- Italian pitkä kokemus työhön integroivien sosiaalisten B-tyyppin osuuskuntien toiminnasta ja tuloksista on käytettävä hyödyksi myös Suomessa. Tämä osuuskuntamalli on tehnyt Italiassa tarpeettomaksi koko perinteisen suojatyöjärjestelmän. Myös Italian vuoden 2006 laki laajempia yhteiskunnallisia hyötyjä tavoittelevista yrityksistä on kiinnostava ja Suomessa kannattaa seurata tästä yrityskonseptista saatavia kokemuksia. Erityisenä vahvuutena Italiassa ovat alhaalta ylöspäin rakentuneet tukirakenteet: paikalliset, alueelliset ja kansalliset konsortiot, joiden kokemuksia voitaisiin käyttää hyväksi Suomessa.
- Itävallan käytännöistä kiinnostavia ovat rakennemuutosalueille perustetut työllisyysyhtiöt sekä modulaarisen integraatioyrityksen konsepti, josta saatuja kokemuksia tulisi tutkia vielä tarkemmin jatkossa. Myös Itävallan työhön integroivien yhteiskunnallisten yritysten laadunvarmistusjärjestelmä soveltunee hyväksi malliksi myös Suomessa.
- Saksassa kiinnittää huomiota yhteiskunnallisten ja työhön integrointiin keskittyneiden organisaatioiden ja yritysten monimuotoisuus. Erityisen laaja hyvinvointijärjestöjen kenttä huolehtii noin puolesta kaikista hyvinvointipalveluista. Järjestelmällä on 100-150 vuotta jatkuneet perinteet, joihin liittyy paljon innovatiivisia ratkaisuja. Toisaalta pitkä historia on luonut myös suhteellisen jäykkää hallinnollisia ja taloudellisia käytäntöjä. Hyväksi käytännöksi erottuu Saksan yhdeksi kokonaisuudeksi koottu työ-, sosiaaliturva-, kuntoutus-, sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskeva lainsäädäntö (Sozialgesetzbuch). Heikossa työmarkkina-asetmassa olevien osallisuutta ja työelämään integroitumista tuetaan poikkeuksellisen laajan keinovalikoiman avulla, johon sisältyvät myös monet kehitystä tukevat alueelliset, osavaltiokohtaiset ja kansalliset tukirakenteet. Muita hyviä käytäntöjä ovat mm. osatyökykyisten työvoimalla toimiva CAP-lähikauppaketju ja toimiva toimintarajoitteisten velvoitetyöllistämisen eli kiintiöjärjestelmä.
- Ranskan toimintamallit muodostavat yhtä laajan kokonaisuuden kuin Saksan. Lisätietoja olisi hankittava Ranskan yleistä etua edistävien yhteiskunnallisten yritysten (SCIC-yritykset) konseptista. Myös Ranskan yhteisvastuutalous ja siihen liittyvän yhteisötalouden toimintamallit ovat kiinnostava kokonaisuus. Myös lähiyhteisöyritysten konseptista on Suomessa opittavaa. Ne on perustettu paikallisten tarpeiden pohjalta tuottamaan käytännön ratkaisuja yhteisiin ongelmiin samalla kun ne luovat työpaikkoja.
- Tanskan uusi yhteiskunnallisten yritysten strategia on Suomen näkökulmasta erittäin mielenkiintoinen. Strategia korostaa yhteiskunnallisten yritysten roolia uusien hyvinvointi-innovaatioiden kehittäjinä ja uuden hyvinvointitalouden sektorin rakentajina. Strategia haluaa edistää welfare-mix -mallin mukaisia toimintatapoja ja murtaa julkisen sektorin monopoliasemaa palveluiden tuotannossa. Tanskan kehitystä kannattaa seurata tarkasti esimerkiksi yhteisten Peer Review -tapaamisten kautta.
- Espanjan osalta Suomeen tulisi hankkia lisätietoja erityisesti autonomisten alueiden käytännön ratkaisuksista heikossa työmarkkina-asetmassa olevien osallisuuden edistämiseksi ja työelämään saattamiseksi. Tältä osin johtavia alueita ovat Andalusia, Katalonia ja Baskimaa.
- Belgian osalta kiinnostavia ovat Flaamialueella kehitetyt ratkaisut heikossa työmarkkina-asetmassa olevien osallisuuden ja työhön integroinnin edistämiseksi. Alueen keinovalikoima on monipuolinen ja yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittämiseen sovelletaan yritysten yhteiskuntavastuun (corporate social responsibility, CSR) periaatteita.

- Hollannin osalta Suomessa kannattanee seurata millaisen muodon saa uusi laki yhteiskunnallisesta yritystoiminnasta, mikä on tätä kirjoitettaessa vielä parlamentin käsiteltävänä.
- Puolasta hyvänä käytäntönä erottuu se, että myös työkyvyttömyysetuuksia tai muita sosiaaliturvaetuuksia saavien osatyökykyisten on ilmoitettava työttömiksi työnhakijoiksi työvoimatoimistoissa. Saaduista kokemuksista tulisi koota lisätietoja.
- Yhteisenä kiinnostavana käytäntönä Suomessa olisi hyödyllistä seurata, millaisia kokemuksia on saatu ja saadaan osuuskuntamuotoisten työhön integroivien sosiaalisten yritysten jäsenrakenteesta, joita koskevia samankaltaisia säännöksiä sisältyy Italian, Kreikan, Ranskan, Espanjan ja Puolan lainsäädäntöihin.

Selvityksen tulosten soveltamisesta Suomessa

Tämä selvitys esittää joitakin havaintoja, jotka olisi syytä huomioida yhteiskunnallisia ja sosiaalisia yrityksiä kehitettäessä Suomessa. Seuraavassa niistä käsitellään muutamia.

Suomalaisia sosiaalisia yrityksiä vastaavat toimintamuodot ja yksiköt ovat muualla Euroopassa huomattavasti suurempia. Monipuolisten etenemismahdollisuuksien tarjoaminen vaatii riittävän kokoisen yksikön. Suomessa tulisi panostaa voimakkaasti sosiaalisten yritysten ja niihin verrattavien työllistävien yksiköiden koon kasvattamiseen. Keinoja tähän ovat tuotekehityksen tukeminen, julkisten hankintojen pitkäjänteinen ohjaaminen sosiaalisille yrityksille ja avustavien työpaikkojen luominen. Käytännössä avustavat työt on nykyisissä organisaatioissa joko automatisoitu tai jaettu ammattihenkilöiden tehtäviksi.

Euroopan markkinat ovat suuremmat, mutta se ei ole ainoa syy suurempiin yksikkökokoihin. Italiassa julkisia hankintoja ohjataan voimakkaasti vaikeassa työmarkkina-asemassa olevia työllistäville osuuskunnille. Useissa maissa on voimassa järjestelmä, joka sakkomaksun uhalla pakottaa yrityksiä työllistämään myös vaikeassa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä. Sakkomaksuista kertyviä varoja kohdennetaan sosiaalisten yritysten tukemiseen esimerkiksi Saksassa. Tätä järjestelmää ei todennäköisesti toteuteta Suomessa, mutta yhteiskunnallisten yritysten toimenkuvaan kuuluisi luontevasti tasapuolinen työllistäminen silloinkin, kun ne eivät ylitä 30 prosentin rajaa ja ryhdy nykylainsäädännön mukaisiksi sosiaalisiksi yrityksiksi.

Vapailla markkinoilla toimiva yritys pystyy työllistämään henkilöitä, joilla on selkeää tuottavuutta. Tuottavuusvaje ei voi olla 50 prosenttia, vaikka henkilö saisi 50 prosentin palkkatuen, koska osatyökykyiset työntekijät vaativat huomattavasti normaalia suuremman ohjaus- ja valvontapanoksen, etenkin aloitusvaiheessa. Jotta välityömarkkinoista tulisi aidosti toimivat, on sosiaaliin yrityksiin saatava resursseja kuntoutukseen ja ohjaukseen. Saumaton siirtyminen kuntouttavasta työtoiminnasta yritysmuotoisen toiminnan piirissä tapahtuvaan työskentelyyn vaatii nykyistä enemmän joustavuutta eri toimijoilta ja tukijärjestelmiltä. Eurooppalaiset esimerkit osoittavat, että pelkästään työnteko ei riitä kuntoutukseksi, vaan tueksi tarvitaan erilaisia ohjaus- ja valmennusjärjestelmiä työllistettäville. Useissa maissa oleellinen osa sosiaalisten yritysten toimintaa onkin koulutus ja valmennus, johon on varattu riittävät resurssit julkisen sektorin toimesta. Suomessa on hyviä kokemuksia työvalmentajien käytöstä, ja tämä malli olisi vihdoin integroitava osaksi suomalaisia välityömarkkinoita.

Hallituksen esitys uudeksi palkkatukimalliksi poistaa sosiaalisen yrityksen erityisaseman palkkatuen saajana. Kysyä voikin, mikä on tämän jälkeen se hyöty, jonka yritys saa sosiaalisen yrityksen asemasta? Mahdollisuus kuntouttavaan työtoimintaan ja riittävä tuki työn ohjaukseen nostaisivat sosiaalisen yrityksen asemaa. Sosiaaliin yrityksiin voitaisiin myös soveltaa yhteiskunnallisen yrityksen eurooppalaisia periaatteita (esimerkiksi rajoitettu voitonjako), jolloin sosiaalinen yritys olisi työllistämiseen painottuva yhteiskunnallinen yritys, joka saisi julkista tukea työllistettävien ohjaukseen ja kuntoutukseen.

Yhteiskunnalliseen yritykseen sijoittaminen on sijoittamista sen tavoitteen ja tarkoituksen tukemiseen. Yrityksen voitonjako omistajilleen pidetään kohtuullisena. Olennaista on sijoittaa mahdollisesti kertyviä voittovaroja joko yrityksen toimintaan takaisin tai siirtää ne yrityksestä yhteiskunnallisen tarkoituksen palvelemiseen (esimerkiksi yrityksen omistavan, yhteiskunnallista toimintaa harjoittavan säätiön tai yhdistyksen käytettäväksi). Tämä on yleinen toimintamalli Euroopassa.

Osingonjaon rajoituksissa on kysymys tasapainosta investoijien taloudellisen voiton tavoittelun ja yrityksen kehittämisen välillä. Rajoitukset johtavat siihen, että yhteiskunnallisen yrityksen osingonjaolla ei voi nopeasti moninkertaistaa sijoituksiaan, koska osingolle on asetettu prosenttimääräinen katto suhteessa sijoitettuun pääomaan (rajoite 1). Yrityksen vapaita pääomia ei myöskään voida jakaa kokonaisuudessaan ulos yrityksestä osinkoina, koska vain rajoitettu prosenttimäärä vuotuisesta voitosta voidaan jakaa osinkoina (rajoite 2).

Suomessa voitaisiin kokeilla mallia, jossa yhteiskunnallisten yritysten vuotuinen osinko/osake on korkeintaan 20 % osakkeeseen sijoitetusta pääomasta (rajoite 1). Tämä tarkoittaa osakkeen alkuperäistä merkintähintaa, ei sen hintaa vapaassa kaupassa merkinnän jälkeen. Vuotuisen osingon kokonaismäärä olisi korkeintaan 35 % yrityksen jakokelpoisesta vuotuisesta voitosta (rajoite 2). Rajoituksista on voimassa se, jonka mukaan osinko on alhaisempi. Mikäli jonakin vuonna osinkoa jaetaan vähemmän kuin maksimimäärä, voi erotuksen jakaa seuraavan neljän vuoden kuluessa.

Esitetty malli vastaa Iso-Britannian CIC Regulatorin uusinta esitystä, joka ei ole vielä voimassa²³⁰. Aikaisemmassa, nyt käytössä olevassa mallissa, osakekohtainen osinko on rajoitettu tasolle peruskorko + 5 %. Tämä raja on osoittautunut liian alhaiseksi, eikä sijoituksia ole tullut riittävästi.

Yhteiskunnallinen yritys (mukaan lukien sosiaalinen yritys) toimii erilaisella logiikalla kuin perinteinen yritys. Sen toimintaa ohjaavat enemmän arvot ja tavoitteet kuin taloudellisen voiton tavoittelu. Se on yritys ja sen on kyettävä ansaitsemaan vähintään kulujensa verran, mutta voitontavoittelussa se pysyy kohtuudessa. On selvää, että tällainen ajattelu tulee saamaan runsaasti vastustusta perinteisen liike-elämän taholta. Konsepti, joka pyrkii toimimaan markkinataloudessa ja tuottamaan palveluita myös sektoreilla, joita liikeyritykset ovat valtaamassa (esim. vanhustenhuolto ja kunnalliset terveyspalvelut), on uhka nykyisille toimijoille.

Perustellusti voidaan kuitenkin kysyä, voiko julkinen sektori turvallisesti ulkoistaa palveluita sellaisille tahoille, joiden perimmäisenä päämääränä on mahdollisimman suuren voiton tavoittelu. Jos kilpailu olisi täydellistä, ongelmia ei olisi, mutta Suomessa markkinat ovat pienet ja monopolisoituvat herkästi. Julkisen toimijan riski on joutuminen harvojen toimittajien armoille. Korostetun vastuulliset yhteiskunnalliset yritykset voisivat olla hyviä strategisia kumppaneita julkiselle sektorille. Yhteiskunnan kokonaisuus tulee asettaa liike-elämän etujen edelle, kun perustelut syyt ovat vankat. Uudenlaisen taloudellisen rakenteen tukeminen on merkittävä poliittinen päätös. Tällainen päätös on tehty mm. Iso-Britanniassa, Italiassa, Ranskassa ja Belgiassa.

Jos yhteiskunnallisia yrityksiä lähdetään tukemaan, on ne määriteltävä joko täsmällisen määritelmän avulla tai jonkinlaisen hyväksymismenettelyn kautta. Tukimuotojen on oltava sellaisia, etteivät ne riko kilpailuneutraliteetin määräyksiä. Menetelmiä, joilla arvioidaan toimintojen kokonaisvaikutuksia, tulee ottaa käyttöön julkisten hankintojen ohjauksessa. Näiden avulla hankintoja voidaan perustellusti ohjata yhteiskunnan kokonaisuuden kannalta hyödyllisimmille toimintamalleille ja toimijoille. Yhteiskunnallinen yritys on osa uutta, kokonaisvaltaista näkemystä.

Sosiaalinen yritys on määritelmänsä mukaan "kuin mikä tahansa yritys", eli sen voitonjakoon ei ole asetettu minkäänlaisia rajoituksia. Mikäli yhteiskunnallisen yrityksen voitonjakoon asetetaan rajoituksia, lähdetään siis uudelle polulle, uusien taloudellisten mallien luomisen tielle. Yhteiskunnalli-

²³⁰ <http://www.cicregulator.gov.uk/consultation.shtml>

nen yritys olisi tässä muodossa haaste nykyiselle valtavirran yritysmallille. Brittiläisten yhteiskunnallisten yritysten motto onkin ”no more business as usual” – ”ei enää tavallista liiketoimintaa”.

Suomessa olisi tarvetta määritellä yhteiskunnallisten yritysten yleisesti hyväksytyt tavoitteet. Eri-tyistä huomiota tulisi kohdistaa työllistäviin ja välityömarkkinoilla toimiviin yrityksiin ja sitä kautta sosiaalisen yrityksen konseptin uudelleenmäärittelyyn. Tavoiteena olisivat toiminta-alat, tuotteet ja palvelut, joilla yritykset kasvavat kestäviksi ja monipuolisia työllistymisväyliä tarjoaviksi. Riittävän suuri yksikkökoko on ratkaisevan tärkeä tekijä. Tavoitteeksi tulee asettaa sekä uusien yritysten aloittaminen että niiden voimakkaan kasvun tukeminen.

Suomessa ei ole määritelty yhteiskunnallista yritystä. Jotkut tahot – kuten Suomen Lontoon institutti ja Suomen yhteiskunnalliset yrittäjät ry – ovat tehneet määritelmiä, mutta ne perustuvat pääasiassa isobritannialaiseen yhteiskunnallisen yrityksen malliin sekä amerikkalaisiin esimerkkeihin. Suomen kaltaisessa pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa on tarve omalle mallille, joka poimii hyviksi koettuja toimintatapoja muista maista ja muuntaa niitä suomalaiseen yhteiskuntaan soveltuviksi. Yhteiskunnallisten yritysten sektori on vielä hahmottomaton ja sen selkiyttäminen edellyttää pitkäjänteistä tutkimusta ja siihen osoitettua rahoitusta.

Eurooppalaisten esimerkkien valossa on kuitenkin selvää, että Suomessa on yhteiskunnallisia yrityksiä. Esimerkiksi järjestöjen palveluntuotanto on suuri potentiaalinen yhteiskunnallisen yrityssektorin toimintamuoto. Muita lähteitä ovat esimerkiksi ekologisista lähtökohdista ponnistava yritystoiminta, jäsenten etua laajempia yhteiskunnallisia tavoitteita palvelevat osuuskunnat, lähipalveluyritykset esimerkiksi maaseudulla ja lähiöissä sekä uusien (usein nuorten) yhteiskunnallisten yrittäjien innostus ja usko parempaan maailmaan.

Yhteiskunnallisen yrityksen määrittely Suomessa on tarpeen, mikäli yrityksille kohdistuu konkreettista etua asemasta yhteiskunnallisena yrityksenä. Mikäli kysymys on vain markkinointitermistä, jonka kuka tahansa voi ottaa itselleen (kuten tällä hetkellä on tilanne), ei määrittelyä tietenkään tarvita. Määrittelyn tekemiseksi on kaksi perusvaihtoehtoa: mitattavissa ja todennettavissa olevilla, etukäteen asetetuilla kriteereillä määrittäminen (kuten nykyinen sosiaalinen yritys), tai viranomaisen perustellusta hakemuksesta harkinnanvaraisesti myöntämä asema (kuten esimerkiksi CIC Regulator Iso-Britanniassa). Harkinnanvaraisuuden on tietysti senkin perustuttava etukäteen kerrottuihin kriteereihin, mutta tämä ajattelutapa antaa hieman enemmän joustoa, eikä vaadi suurta ennakkotyötä. Koska koko käsite on uusi, saattaa täsmällinen määrittely osoittautua ylivoimaiseksi tehtäväksi ja kehityksen jarruksi.

Sosiaalisten yritysten kehittäminen on osoittanut, että uusi sektori vaatii tuekseen omia tukirakenteita ja -järjestelyjä. Tätä osoittavat myös tämän selvityksen tulokset muista EU-maista. Sosiaalisille yrityksille yksinään pysyvien tukirakenteiden rakentaminen tuskin on ainakaan lähitulevaisuudessa kustannustehokasta. Sosiaaliset yritykset on saatava osaksi laajempaa sektoria, jolloin sen merkittävyys ja myös vaikutukset kasvavat. Tämän selvityksen valossa yhteiskunnalliset yritykset (social enterprise) ovat luonnollinen viitekehys sosiaalisille yrityksille.

Yhteiskunnallisten yritysten sektorin rakentaminen Suomessa voidaan aloittaa termin määrittelyllä – mikä on yhteiskunnallinen yritys? Tämä selvitys antaa paljon esimerkkejä muualta Euroopasta määrittelyn tueksi. Keskustelu on hyvä käydä vuoropuhelussa sosiaalisen ja yhteiskunnallisen yritys-kentän kanssa. Lainsäädännön osalta voidaan edetä joko niin, että nykyinen sosiaalisten yritysten laki muutetaan yhteiskunnallisten yritysten laiksi tai yhteiskunnallisille yrityksille luodaan oma laki. Lailla määriteltäisiin yhteiskunnallinen yritys, sen yhtiömuodot, kannustimet, sekä mahdolliset voitonjaon rajoitukset ja rekisteröinti. Tietysti yhteiskunnallisia yrityksiä – ja sosiaalisia yrityksiä osana niitä – voidaan kehittää myös ilman lainsäädäntöä, mutta lainsäädäntö tekee sektorin määrittelyn ja sitä koskevan tilastoinnin helpommaksi.

Yhteiskunnallisen yrityssektorin kehittäminen ei kuitenkaan onnistu vain lainsäädäntöä kehittämällä ja määritelmiä laatimalla. Niiden rinnalle tarvitaan vahva poliittinen tahto esimerkiksi kansallisen

kehittämisohjelman muodossa. Ohjelma voisi olla hallinnonalat ylittävä, koko hallituskauden mittainen ohjelma, johon kuuluisivat mm. yhteiskunnallisten yritysten rahoituksen kehittäminen, tukirakenteen luominen, tutkimusohjelman käynnistäminen ja sosiaalisten näkökulmien edistäminen julkisissa hankinnoissa. Kehittämisohjelman luonnollinen paikka olisi osana seuraavaa hallitusohjelmaa.

Lähteet:

Aaltonen, Satu, Heckl, Eva, Pecher, Ingrid & Stenholm, Pekka 2007. Study on practices and policies in the social enterprise sector in Europe. Final report. KMU Forschung, Institute for SME research and TSE Center, Austria. Turku school of Economics, Finland.

Access to Capital- a briefing paper 2009. UK: Charities Aid Foundation.

ANED (Academy network of European disability experts) 2009. The Netherlands – ANED country profile. Saatavissa: www.disability-europe.net/

ANED (Academic network of European disability experts) 2009. Poland – ANED country profile. Saatavissa: www.disability-europe.net/

Antadze, Nino, Westley, Frances 2009. Making a Difference - Strategies for Scaling Social Innovation for Greater Impact. Esitelmä: International Social Innovation Research Conference, September 14–16.

Bericht der Bundesregierung über die Lage von Menschen mit Behinderungen in Österreich 2008. Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz Stubenring 1, 1010 Wien

BIH – Bundesarbeitsgemeinschaft der Integrationsämter und Hauptfürsorgestellen (2009). Jahresbericht 2008/2009. Hilfen für schwerbehinderte Menschen im Beruf. Karlsruhe. Saatavissa: www.integrationsaemter.de → Jahresbericht.

Bland, Jonathan 2009. Setting the scene and vision for the sector, Social enterprise for public service: how does the third sector deliver? UK: The Smith Institute.

Bloom, Paul, Chatterji, Aaron 2009. Scaling Social Entrepreneurial Impact, working draft. USA: Pending Publication in California Management Review.

Borzaga, Carlo & Loss, Monica 2006. Multiple goals and multi-stakeholder management in Italian social enterprises. Teoksessa: Nyssens, Marthe (Ed.) Social Enterprise. At the crossroads of market, public policies and civil society. London and New York: Routledge.

Borgaza, Carlo & Tortia, Ermanno 2007. Social economy organizations in the theory of the firm. In Noya, Antonella & Clarence, Emma (Eds) 2007. The social economy. Building inclusive economies. OECD publication, pages 23 – 60.

Borzaga, Carlo, Galera, Giulia & Nogales, Rocio (Eds) 2008. Social enterprise: a new model for poverty reduction and employment generation. An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States. EMES European Research Network & UNPD United Nations Development Programme. UNDP Regional Bureau.

Branden, Taco & Van de Donk, Wim (2005). The third sector and the policy process in the Netherlands: a study in invisible ink.

Bundesdachverband für Soziale Unternehmen in Österreich – bdv Austria (2008). WISEs and their role in European policies. National report – Austria. Wien. Saatavissa: www.bdv.at

Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz (1999). Richtlinien für die Förderung von sonstigen zur Vorbereitung von Behinderten auf eine berufliche Eingliederung geeigneten Einrichtungen aus Mittel des Ausgleichstaxfonds. Wien. Saatavissa: www.bmask.gv.at

Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz (2004). Richtlinien Integrierte Betriebe (RIB). Wien. Saatavissa: www.bmask.gv.at

Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz (2008). Richtlinien Berufliche Integration von Menschen mit Behinderung (RBI). Wien. Saatavissa: www.bmask.gv.at

Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz (2008). Ergänzende Richtlinien zur Förderung von Arbeitsmöglichkeiten für behinderte Menschen im Rahmen der Beschäftigungsoffensive der Bundesregierung. Wien. Saatavissa: www.bmask.gv.at

Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz (2009). Behindertenbericht 2008. Wien. Saatavissa: www.bmask.at

Bundesministerium für Arbeit und Soziales (2008). Nationaler Strategiebericht: Sozialschutz und soziale Eingliederung 2008 – 2010. Berlin 30. Juli 2008.

Bundesministerium für Arbeit und Soziales (2009). Sozialbericht 2009. Berlin. Saatavissa: www.bmas.de/portal

Bundesministerium für Arbeit und Soziales (2009). Behindertenbericht 2009. Berlin. Saatavissa: www.bmas.de

Bundessozialamt (2009). Geschäftsbericht 2008. Wien. Saatavissa: www.bundessozialamt.gv.at

Caranta, Roberto 2008. Country Legal and Policy Review for SRPP in Italy; Social Considerations in Public procurement – Legal and Policy Review of SRPP framework in selected EU Member States, International Training Centre

CARPE guide to responsible procurement. Saatavissa: www.carpe-net.org. Hakupäivä 8.1.2010

Carter, Terrance & Man, Theresa (2008). Canadian registered charities: Business activities and social enterprises - Thinking outside the box. National Centre on Philanthropy and the law. October 2008.

CEPES (Confederacion Empresarial Española de la Economía Social) 2009. Social Economy Annual Memory 2007–2008. Anuario de la Economía Social 2007-2008

Coates, Astrid & Van Opstal, Wim 2009. The joys and burdens of multiple legal frameworks for social entrepreneurship. Lessons from the Belgian case. Working papers on social and cooperative entrepreneurship, WP – SCE 09-03. Universiteit Antwerpen. Belgium.

COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT 2007. Frequently asked questions concerning the application of public procurement rules to social services of general interest - Accompanying document to the Communication on "Services of general interest, including social services of general interest: a new European commitment". SEC (2007) 1514, Brussels, 20.11.2007.

Community Interest Company Regulations 2005. Saatavissa: <http://www.cicregulator.gov.uk/guidance.shtml>. Hakupäivä 10.1.2010.

Cooperatives and Social Enterprises – Governance and normative frameworks ISBN: 9782960086126 - 148 pages. CECOP Publications 2009 (available in English and French)

Cox, Geof 2006. Social enterprise organisational structures: towards a development methodology. Esitelmä seminaarissa: Third Annual UK Social Enterprise Research Conference on 22-23 June 2006 at London South Bank University.

Dalla Mura, Franco 2008. Social clauses and tendering: perspectives of implementation. The Italian legislative context. Esitelmä seminaarissa: Antwerpen, Belgia 10-11.4.2008 conference Think SMART, Act Social – enhancing social value in public procurement.

Daniele, Dorotea & Johnson, Toby & Zandonai, Flaviano 2009. Networks as Support Structures for Social Enterprises. Teoksessa Noya, Antonella (Eds.) 2009. The Changing Boundaries of Social Enterprises. OECD Local Economic and Employment Development.

Davister, C., Defourny, J., Grégoire, O. 2004. "Les entreprises sociales d'insertion dans l'Union Européenne: un aperçu general", Revue des Etudes Coopératives, Mutualistes et Associatives (RECMA), English and French versions published in the EMES working papers series, available at: www.emes.net, No.293, pp.24-50.

Defourny, Jacques & Nyssens, Marthe 2008. Social enterprise in Europe: recent trends and developments. Social Enterprise Journal Vol. 4 No. 3, 2008. Pages 202-228. Emerald Group Publishing Limited.

Defourny, Jacques & Develtere, Patrick & Fonteneau, Bénédicte (eds.) 2009. Social Economy North and South. Leuven/ Liège: Katholieke Universitet Leuven. Hoger instituut voor de arbeid/ Université de Liège. Centre d'Économie Sociale.

Demoustier, Danièle & Pezzini, Enzo 2009. Job creation and the social economy in the west. Teoksessa Defourny, Jacques & Develtere, Patrick & Fonteneau, Bénédicte (eds.) 2009. Social

Diesis 2010. Learning for change, A better future for the social economy. Baseline study. PART B (valmistumassa).

Diesis 2009. Learning for change. A better future for the social economy. Baseline study. Annex 1. Saatavissa: www.diesis.coop

DROM 2007. Disciplina delle cooperative sociali. Regulations applying to social co-operatives. Consorzio Nazionale della cooperazione sociale. Napoli, Italy.

DTI (Department of Trade, Industry: Social Enterprise Unit) 2002. Social enterprise: A strategy for success. London: DTI.

DTI (Department of Trade, Industry) 2003. Enterprise for communities: Proposals for a community interest company. London: DTI.

Döbler, Joachim (2006). Providing service within the framework of the German welfare system. Esitys joka on saatavissa: www.doebler-online.de/pdf/preston%2006_1.pdf

Economy North and South. Leuven/ Liège: Katholieke Universitet Leuven. Hoger instituut voor de arbeid/ Université de Liège. Centre d'Économie Sociale.

Equal 2007. Value for money from social firms. Social firms – reaching the people other enterprises cannot reach, Policy Briefs. Saatavissa: http://ec.europa.eu/employment_social/equal/policy-briefs/etg2-soc-firms-vfm_en.cfm.

EU Komissio 2009. Buying Social: A guide to taking account of social considerations in public procurement. Draft – 3 April 2009. Financing Civil Society 2008. Charities Aid Foundation.UK.

Fici, Antonio 2006. THE NEW ITALIAN LAW ON SOCIAL ENTERPRISE. Saatavissa: <http://www.oecd.org/dataoecd/9/4/37508649.pdf>.

Flemish Government 2009. First Flemish Sustainable Public Procurement Action Plan. Asiakirja. The Future Role of the Third Sector in Social and Economic Regeneration. 2007. UK Cabinet office, Office of the Third sector, London. Saatavissa: http://www.cabinetoffice.gov.uk/third_sector.aspx.

Gardin, Laurent 2006. A variety of resource mixes inside social enterprises. Teoksessa Nyssens, Marthe (Ed.) Social Enterprise. At the crossroads of market, public policies and civil society. London and New York: Routledge.

GHK, Henry, Nick, Johnson, Toby & Spear, Roger 2006. Social enterprise. An international literature review. Saatavissa: www.ghkint.com.

GHK, CERGE-EI, Villagomez, Elisabeth & Carbonelli, Domingo (2009). Insertion itineraries in Spain. Peer review. Luxembourg.

Gundersen, Tonje 2008. Kvoteordninger I europeiske land for personer med nedsatt funksjonsevne. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA raport 8/2008.

Greece 2005. Pathways to social integration for people with mental health problems: the establishment of social co-operatives. Summary. Saatavissa: www.peer-review-social-inclusion.net

Hakkarainen, Olli 2009. Palvelutuotannon järjestämisen avainkysymyksiä, julkaisussa Järjestöt hyvinvointia rakentamassa Sosiaali- ja terveystieteiden vuosikirja 2009, Helsinki, www.sosteryty.fi/fi/julkaisut. Julkaistu verkossa 4.5.2009,

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalisista yrityksistä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 132/2003 vn.

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta HE 178/2009 vp.

Hart, Trevor and Haughton, Graham 2007. Assessing the economic and social impacts of social enterprise. Feasibility Report. UK: Centre for City and Regional Studies, Department of Geography, University of Hull.

Hulgård, Lars & Bisballe, Thomas 2008. Work Integration Social Enterprises in Denmark. Emes-tutkijaverkosto WP no. 04/08. Saatavissa: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/PERSE/PERSE_WP_04-08_DK.pdf

Hulgård, Lars & Spear, Roger 2006. Social entrepreneurship and the mobilization of social capital in European social enterprises. Teoksessa Nyssens, Marthe (Ed.) Social Enterprise. At the crossroads of market, public policies and civil society. London and New York: Routledge.

Immonen, Niina 2006. Yhteisötalous Suomessa. Sisäpiirin slangia vai uutta yhteistyön taloutta. Tampereen Seudun Osuustoiminnan Kehittämisyhdistys ry.

Imparatori, Barbara & Ruta, Dino 2006. Organising a social enterprise. Teoksessa Perrini, Francesco (ed.) 2006. The New Social Entrepreneurship – What Awaits Social Entrepreneurial Ventures? Bocconi University, Milan

Kaszynski, Hubert (2005). Pathways to social integration for people with mental health problems: the establishment of social cooperatives. Saatavissa: www.peer-review-social-inclusion.net

Kittilä, Riitta 2003. Sosiaali- ja terveystieteiden kilpailuttamiskokemukset, Helsinki. www.sosteryty.fi/fi/julkaisut. Tiedot poimittu 15.12.2009.

Koheesiopolitiikka 2007 – 2013. Kommentit ja viralliset tekstit. Opas, aluepolitiikka. Euroopan unioni, tammikuu 2007.

Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle 2007. Tiedonannon "2000-luvun Euroopan yhtenäismarkkinat" saateasia-kirja, Yleishyödyllisiä palveluita ja yleishyödyllisiä sosiaalipalveluita koskeva uusi eurooppalainen sitoumus, KOM(2007) 725, Bryssel 20.11.2007

Kubin, K. 2008. The social economy in Poland. Foundation for social and economic initiatives. Warsaw.

Laki sosiaalisista yrityksistä L1351/2003

Las empresas de inserción en la Ley estatal 44/2007, de 13 de diciembre, reguladora de las empresas de inserción

Leahy, George & Villeneuve-Smith, Frank 2009. State of social enterprise survey 2009. Social enterprise coalition. London. Saatavissa: www.socialenterprise.org.uk. Hakupäivä 18.12.2009.

Legge 7 novembre 2000, n. 327. "Valutazione dei costi del lavoro e della sicurezza nelle gare di appalto"

Legge 8 novembre 2000, n. 328. "Legge quadro per la realizzazione del sistema integrato di interventi e servizi sociali"

LEY 44/2007, de 13 de diciembre, para la regulación del régimen de las empresas de inserción. Saatavissa: <http://vlex.com/vid/regulacion-regimen-empresas-insercion-34084546>

Ley 49/2002, de 23 de diciembre de régimen fiscal de las entidades sin fines lucrativos y de los incentivos fiscales al mecenazgo. En BOE nº 307, de 24 de diciembre de 2002

Lindberg, Erja 2004. Sosiaalinen yritys – uusi mahdollisuus?. Sosiaalialan amk-jatkotutkinto. Päih-teet ja syrjäytyminen. Diakonia-ammattikorkea-koulu, Järvenpään yksikkö. Vuosi 2004.

Liveng Anne 2008. Denmark: Social enterprise and related concepts. Teoksessa Defourny, Jacques & Nyssens, Marthe (eds.) Social enterprise in Europe: recent trends and developments. Social Enterprise Journal, Vol. 4 No.3, 2008

Lyon, Fergus 2009. Measuring the value of social and community impact, Social enterprise for public service: how does the third sector deliver? UK: The Smith Institute.

Lyytikäinen, Merja 2009. Sosiaali- ja terveystalouden kehittämisprojekti (PAUKE) 2005-2008 Loppuraportti. Helsinki. www.sosteryty.fi/fi/julkaisut. Tiedot poimittu 15.12.2009.

Mankki, Jussi, Inka, Lilja, Hänninen, Kaija & Merenmies, Jaana 2009. Yhteismitta, työpäperi. Helsinki: SYFO OY.

Martinez, Vidal I. & Jubany, Valls, C. 2003. National profiles of work integration social enterprises: Spain. Working papers series no 03/01. Liege.

Merenmies, Jaana ja Kostilainen, Harri (toim) 2007. Sosiaalisten vaikutusten mittaaminen ja hyödyntäminen – esimerkkejä sosiaalisia päämääriä tavoittelevista organisaatioista. Equal teematyö-sosiaalinen yritystoiminta. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Merenmies, Jaana ja Sevón, Pia 2007. Vastuunkantaja - Opas sosiaaliseen tilinpitoon sosiaalisesti työllistävälle organisaatioille. Response-projekti. Helsinki: Suomen Punainen Risti.

Ministerie van Justitie 2009. New regulation attractive to the semi-public sector. Press release 08-07-2009. Saatavissa: www.justitie.nl

Ministerio de Educacion, Politica Social y Deporte 2008. National action plan on social inclusion of the Kingdom of Spain 2008-2010. Madrid

Ministry of Labour and Social Policy 2008. National Action Plan for Employment 2008. Warsaw.

Ministry of Social Affairs and Employment (2008). National action plan for social inclusion and employment 2008 – 2010. Den Haag. Saatavissa: <http://ec.europa.eu/social/keyDocuments>

Ministry of Labour and Social Policy 2008. National Action Plan for Employment 2008. Warsaw.

Molyneux, Jon 2008. Governments' 'SROI fixation' ignores sector experience, claims social impact pioneer. Saatavissa: <http://www.socialenterpriselive.com/section/news>.

Monzon, José Luis & Chaves, Rafael, 2008. "The European Social Economy: Concept And Dimensions Of The Third Sector," Annals of Public and Cooperative Economics, Blackwell Publishing, vol. 79(3-4), pages 549-577, 09

Nef (new economics foundation) 2009. A better return: setting the foundations for intelligent commissioning to achieve value for money. National Programme for Third Sector Commissioning. UK: Cabinet Office, Office of the Third Sector.

Nicholls, Alex 2009. Institutionalizing social entrepreneurship in regulatory space: Reporting and disclosure by community interest companies. Accounting, Organizations and Society, doi:10.1016/j.aos.2009.08.001 (in press).

Nicholls, Jeremy, Lawlor, Eilis, Neitzert, Eva & Goodspeed, Tim 2009. A guide to Social Return on Investment. UK: Cabinet Office, Office of the Third Sector.

Nilsson, Ingvar and Wadeskog, Anders 2006. From the public perspective, An introduction to. Socioeconomic Reports, SEE AB. Stockholm: NUTEK.

Noya, Antonella & Clarence, Emma (Eds) 2007. The social economy. Building inclusive economies. OECD publication. Saatavissa: www.oecd.org/publishing/corrigenda. Hakupäivä 21.12.2009

Noya, Antonella (Eds.) 2009. The Changing Boundaries of Social Enterprises. OECD Local Economic and Employment Development.

NUTEK 2006. Hur få fler sociala företag som utförare av offentliga tjänster? – en guide om offentlig upphandling. Stockholm.

NUTEK (Verket för näringslivsutveckling) 2008. Programförslag för fler och växande sociala företag. Dnr 012-2007-4248. Stockholm.

Nyssens, Marthe (Ed.) 2006. Social Enterprise. At the crossroads of market, public policies and civil society. London and New York: Routledge.

Nyssens, Marthe & Defourny, Jacques 2008. Social enterprise in Europe: recent trends and developments, Social Enterprise Journal Vol.4 No.3, 2008, s. 202-228.

Ohmeroluoma Ritva 2009. Järjestö liiketoiminnan omistajana, julkaisussa Järjestöt hyvinvointia rakentamassa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen vuosikirja 2009 ,Helsinki, www.sosteryty.fi/fi/julkaisut. Julkaistu verkossa 4.5.2009, poimittu 15.12.2009.

Ojala, Marjo 2009. Yleishyödylliset palvelut, valtionavustukset ja kansalaisjärjestöt, www.kansanvalta.fi, poimittu 4.2.2010.

Oven, Ales 2009. Social entrepreneurship in Slovenia. Esitys konferenssissa: The way to employment of people vulnerable to social exclusion. Slovenia, kesäkuu 2009.

Palmås, K 2008. Socialt entreprenörskap: Ny sektor eller rebranding av ideellt arbete? I Lundström, A & Sundin, E (red). *Perspektiv på förnyelse och entreprenörskap i offentlig verksamhet*, s. 245-258. Örebro: Forum för småföretagarforskning.

Peattie, Ken & Morley, Adrian 2008. Social Enterprises: Diversity and Dynamics, Contexts and Contributions. A Research Monograph. UK: The Social Enterprise Coalition and The Economic and Social Research Council.

Pekkala, Elise 2008. Hankintojen kilpailuttaminen. Jyväskylä: Tietosanoma.

Perrini, Francesco (ed.) 2006. The New Social Entrepreneurship – What Awaits Social Entrepreneurial Ventures? Bocconi University, Milan

Proactive Procurement: Achieving quality services and implementing policy objectives by procurement from social enterprises, Provide project, www.cooperatives-uk.coop/provide

SMEs and CSR Theory: Evidence and Implications From an Italian Perspective. Journal of Business Ethics 67.

Pättiniemi, Pekka 2006. Sosiaaliset yritykset työllisyyspolitiikan välineenä. Kuopion yliopiston julkaisuja E 130. ISBN 951-27-0369-6

Public procurement: A toolkit for social enterprises 2003. Socially responsible public procurement and public social partnerships in the context of social economy development. England & Flanders.

Roelants, Bruno (ed.) 2009. Cooperatives and social enterprises. Governance and normative frameworks. CECOP publications. Brussels: CECOP – CICOPA Europe.

Schimanek, T. 2009. Expertise on selected aspects of social economy in Poland. Ministry of Regional Development. Warsaw.

SEEN 2007. Approaches to social added value. SEEN transnational cooperation agreement. European EQUAL Community Initiative Programme.

Spear, Roger & Bidet, Eric 2003. The role of social enterprise in European labour markets. Emes WP no. 03/10.

Spear, Roger 2008. The social economy from the perspective of active inclusion: employment opportunities for people far from the labour market. Peer review in social protection and social inclusion. Synthesis report. European commission. DG employment, social affairs and equal opportunities.

Spear, Roger 2009. The phenomenology of social enterprises in Europe. In Roelants, Bruno (ed.) (2009) Cooperatives and social enterprises. Governance and normative frameworks. CECOP – CICOPA Europe, Pages 23 – 32. Brussels: CECOP publications.

Spear, Roger 2009. European perspectives on social enterprise, Social enterprise for public service: how does the third sector deliver? UK: The Smith Institute.

State of Social Enterprises Survey 2009. London: Social Enterprise Coalition.

Stenholm P & J Lehto 2000. Sosiaalinen yritys Suomessa, soveltuvuustutkimus sosiaalisen yrityksen mallista. Turun kauppakorkeakoulu, PK-instituutti, B 9/2000.

Study on Practices and Policies in the Social Enterprise Sector in Europe 2007. KMU FORSCHUNG AUSTRIA, Austrian Institute for SME Research. Austria.

Titherington, Tom 2009. The role of housing associations, Social enterprise for public service: how does the third sector deliver? UK: The Smith Institute.

Tillväxtverket 2009. Sociala företag behövs! En skrift om sociala företag – en väg till arbete, nya affärsidéer och rehabilitering. Stockholm

Tillväxtverket 2009. Programplan: Ökad kunskap om socialt företagande – informationsinsatsning 2009. Saatavissa: www.tillvaxtverket.se/huvudmeny Hakupäivä 26.8.2009

Tuovinen, Timo 2008: Yleishyödylliset yritykset hyvinvointipalveluissa. Teoksessa Eveliina Pöyhönen ja Kari Karhu (toim.) Sosiaaliset yritykset ja hyvinvointipalvelut. Stakes. Helsinki

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2009. Yleisiin taloudellisiin tarkoituksiin liittyvät palvelut. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/24133/110809_SGEIFinWebVers.pdf. Hakupäivä 11.1.2010.

UK cabinet office, Office of the Third sector: Social Return on Investment and Commissioning - How commissioners can use SROI to achieve better results. Saatavissa: www.sroi-uk.org. Hakupäivä 7.1.2010.

Van Opstal, Wim, Deraedt, Eva & Gijssels, Caroline 2009. Monitoring profile shifts and differences among work integration social enterprises in Flanders. Munich Personal RePEc Archive, MPRA paper no. 16398.

The welfare entrepreneurs – a Danish strategy for social entrepreneurship. Monday Morning 2010.

Westring, G 2008. Country Legal and Policy Review for SRPP in Sweden; Social Considerations in Public procurement – Legal and Policy Review of SRPP framework in selected EU Member States, International Training Centre.

WISE Project Report 2009. Saatavissa: www.wiseproject.eu. Hakupäivä 3.2.2010

Voutilainen, Paavo 2009. Kuntien ja järjestöjen yhteistyön uudet suunnat, julkaisussa Järjestöt hyvinvointia rakentamassa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen vuosikirja 2009, Helsinki, www.sosteryty.fi/fi/julkaisut. Julkaistu verkossa 4.5.2009, poimittu 15.12.2009.

Wyrwicka, K. 2009. Mobilisation of persons with social exclusion. Presentation in Conference in Warsaw. 25.6.2009

Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa. Suomen Virallinen Tilasto, Sosiaaliturva. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. www.thl.fi/yksityinenpalvelutuotanto Tiedot poimittu 15.12.2009.

Ziomas, D. 2007. Social co-operatives for persons with mental health problems in Greece: A specific modality of social and work integration services. Presentation in EU conference on social services of general interest. 4.6.2007 Brussel.

www.cabinetoffice.gov.uk/third_sector.aspx. Hakupäivä 7.12.2009

www.cbponline.org Hakupäivä 3.2.2010

www.cds-network.org.uk Hakupäivä 3.2.2010

www.cooperatives-uk.coop. Hakupäivä 7.12.2009

www.dta.org.uk. Hakupäivä 8.12.2009

www.ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/social-enterprises/index_en.htm Hakupäivä 3.2.2010

http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/equality_between_men_and_women/c10237_fi.htm Hakupäivä 7.2.2010

<http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/> Hakupäivä 7.2.2010

www.emes.net/index.php?id=2. Hakupäivä 6.2.2010

www.rise-sw.co.uk. Hakupäivä 7.12.2009

www.socialenterprise.org.uk. Hakupäivä 7.12.2009

www.socialfirms.co.uk. Hakupäivä 10.12.2009

www.tem.fi/index.phtml?s=2567. Hakupäivä 3.2.2010

Julkaisettomat lähteet

Buijs, B. 2009. Data collection questionnaire 2009. YY-hanke. Helsinki

Equal 2004. How to measure social added value? Workshop briefing document – draft, Strengthening the social economy. Antwerp, Belgium 10-12 May 2004.

Flemish Government 2008. Local authorities and social entrepreneurs: enhancing social value in public procurement. Esite.

Frangouli, Athina (2009). Data collection questionnaire – Greece. Vastaus YY-hankkeen kyselyyn.

Lempola, Hanna-Mari. Esitys Väilyömarkkinat-kehittämissuunnitelmasta 20.10.2009

Perez de Mendiguren, J.C. 2009. Social enterprises in Spain. The inexistent reality. Presentation in an international expert workshop in Helsinki 2.12.2009. Perez de Mendiguren, J.C. 2009. Social enterprises in Spain. The inexistent reality. Presentation in an international expert workshop in Helsinki 2.12.2009.

Petersen Lars, 2009. Social Economy in Denmark. Presentation in an international expert workshop in Helsinki 2.12.2009.

Vanderbroek, K. Introduction on social economy regulations in Flanders. Presentation in an international expert workshop in Helsinki 2.12.2009.